

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER

MAANDSCHRIFT

VAN HET

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG

GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

Relegem

Het Shepenzegel uit de 16^e eeuw.

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

(V.Z.W.O. opgericht in 1926; bijl. bij het Belg. Staatsblad van 30-10-1937, nr. 1672)

Stichter: † Dr. Jan Lindemans.

Voorzitter van de Raad van Beheer: J. Verbesselt, Ransbeckstraat 79, Neder-Over-HoembEEK.
Hoofdredacteur: Dr. L. de Man, de Limburg-Stirumlaan 274, Wemmel.

UITGAVEN

Te bestellen, indien niet anders aangegeven, tegen voorafbetaling van de prijs + 5% kosten op de

POSTREKENING 5170.40

van het

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant Brussel.

I. EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER

Prijs van het jaarbondmoment: Voor de leden: 150 F — In de boekhandel: 200 F.
De volgende jaargangen zijn nog volledig te verkrijgen: XXVII (1944), XXVIII (1945), XXXIX (1946), XXX (1947); elk 100 F; XXXI (1948), XXXII (1949), XXXIII (1950), XXXIV (1951), XXXV (1952), XXXVI (1953), XXXVII (1954), XXXVIII (1955), XXXIX (1956), XL (1957), XLI (1958), XLII (1959), XLIII (1960), XLIV (1961), XLV (1962), XLVI (1963), XLVII (1964), elk 150 F.

II. MONOGRAFIEËN VAN BRABANTSE GEMEENTEN

- Afzonderlijke afleveringen van onvolledige jaargangen, zover de voorraad strekt: 20 F; dubbele afleveringen: 40 F.
Dr. Jan LINDEMANS, *Gezcbiedenis van Opwijk*, 304 blz., ill. (1937-39), 240 F (voor de leden: 180 F).
Dr. A. SCIOT en Dr. V. VERSTEGEN O.F.M., *Geschiedenis van Attenrode-wener*, 130 blz., ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F).
Fr. BORGERS, *Geschiedenis van Geelbets*, 276 blz., ill. (1949), ing. 135 F (voor de leden: 90 F).
C. THEYS, *Geschiedenis van Kapelle-op-de-Bos*, 272 blz., ill. (1954), 180 F (voor de leden: 120 F).
Jan VERBESSELT, *Het ontstaan, de ontwikkeling en de instellingen van Overijse*, (1955), 144 blz., 120 F (voor de leden: 80 F).
Jan VERBESSELT, *Het Domein van de Abdij van Nijvel in West-Brabant* (1957), 241 blz., ill., 280 F (voor de leden: 210 F).

III. STREEKMONOGRAFIEËN EN ANDERE GESCHIEDKUNDIGE STUDIEËN

- Jan VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 11e eeuw*. Deel I, 200 F (te bestellen bij de schrijver, mits storting van het bedrag op p. rek. nr. 420-475, J. Verbesselt, Neder-over-HoembEEK).
A. SUYKENS, *Fransc Revolutie en Boerenkrijg in Klein-Brabant*, 249 blz., ill. — 150 F (voor de leden: 100 F).
J. LINDEMANS, *De heerlijke rechten in 't Land van Assc*, 28 blz.: 30 F (ledenprijs: 20 F).
Prof. Dr. C. LEURS, *De vorstelijke beugel van Koudenberg*, 68 blz.: 60 F (ledenprijs: 40 F).
Jan VERBESSELT, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de stad Vilvoorde*. — 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Ternvenen*, 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Oude cijzen, munten en maten*. — 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Amelgem*, 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Mansionarii, Meiteneirs of Kostaten, Meiseniersrechten*, 30 F, voor de leden: 20 F. - Idem, *Oppida in Brabant*, 10 F. - Idem, *De Bevolkingslagen te Assc*, 50 F.
J. MERTENS, *St. Verone's graf te Leeftdaal*. — 40 F, voor de leden: 30 F.
P. LINDEMANS, *De pachtboven van St. Mertens-Lemik*. — 20 F.
Mr. Dr. A. SCHILLINGS, *Rechtcrs, misdaden en straffen te Leuven*: 60 F (ledenprijs: 40 F).
A. MEULEMANS, *Leuvense Ambachten: 1. De Hoveniers, Fruiteniers en Mandemakers; 2. De Barbiers en Chirurgijns. — 3. De Oudekleekopers*. — elk nummer 60 F, voor de leden: 40 F.
Em. TORES, *Het Stevenisme in West-Brabant*. — 90 F, voor de leden 60 F (uitverkocht).
Fr. MAES, *Wazerbeek-Oppem vroeger en nu*, 60 F (voor de leden: 40 F).
Fr. MAES, *Oude woningen te Zaventem*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem, Omheen de kerk van Ternvenen*, 40 F; voor de leden: 30 F.
A. TOLLEBEEK, *Het klooster van de Berg Sion te Brussel*, 68 blz., 60 F; voor de leden: 40 F.

ASSE

Het ontstaan en de ontwikkeling

(Vervolg van blz. 287)

III. De Franken

In feite weten wij zeer weinig over de Frankische kolonisatie in onze gewesten. Behalve de algemene gegevens weten wij alleen dat bepaalde toponiemen een aanduiding geven. Ingevolge de taalkundige opzoekingen van J. Lindemans en andere, weten wij dat de *ingabeim*namen kunnen teruggevoerd worden tot de Frankische landname van onze streken.

Voor Asse kenen wij vijf toponiemen: *Volkegem*, *Krokegem*, *Huizegem*, *Huinegem* en *Walfergem*; *Wijnegem* daargelaten als een importnaam uit de 13e - 14e eeuw. Het zijn vijf familienamen die tot de oudste bezitters van vijf hoven te Asse teruggaan. Welke is echter de betekenis ervan voor Asse?

Afgezien van wat er bij die hoven behoort, vestigen wij op de eerste plaats de aandacht op de ligging van deze vijf *ingabeim*namen. *Zij liggen op één lijn*, d.i. op de heuvelrug, die gaat van oost naar noord en hebben geen de minste betrekking met het andere deel van de reeds meermaals geciteerde T of de heuvelrug vanaf de *Morette* tot *Asse-dorp*. Dit betekent op het eerste gezicht een volledige verschuiving tegenover de Romeinse periode, die eerder zuid-oost was gericht. Dit is slechts gedeeltelijk waar. Indien wij nu, vertrekkend van het Noorden, naar het Oosten van Asse, achtereenvolgend hebben: *Volkegem*, *Krokegem*, *Huizegem*, *Huinegem* en *Walfergem*, dan mogen wij niet vergeten dat wij gedurende de Romeinse periode geen woord repten over de landbouwverspreiding te Asse. Wij menen dat hier het ogenblik is aangebroken om een aansluiting te zoeken met de voorgenoemde periode.

Tot hertoe spraken wij alleen over het deel van Asse aan deze zijde gelegen van de oude *Steenstraat*, nl. de *Morette*, *Asse-dorp*, *Kalkhoven - Borgstad*, *Asbeek* en de *Prieelstraat*. Van het overige deel gewaagden wij niet en hier zien wij juist dat omzeggens plots tijdens de Frankische periode en later het kerngebied van Asse opdaagt. Is dat dan zo geheel nieuw? Wij menen van niet. Van *Volkegem* tot *Walfergem* hebben wij een lange en brede strook grond, die als de beste van gans Asse mag worden beschouwd. Denken wij maar even aan de aardappelen van Asse, die als de beste van Brabant doorgaan. Opvallend is ook dat wij in deze streek — ongeveer een derde van Asse — geen bossen aantreffen sinds de oudste tijden. Wel zeer goede weiden en meersen langs de vele dalen, die de kouters van mekaar scheiden. Te midden van deze strook ligt *Asse-dorp* met aan de ene zijde *Volkegem*, *Krokegem* en *Huizegem* en aan de andere zijde *Huinegem* en *Walfergem*. Daarbij aansluitend, op dezelfde lijn, ligt *Bettegem* onder *Zellik*. Deze vaststelling verdient onze aandacht, met de nadruk op het centraal gebied, *Asse-dorp*. Het is bijna onmogelijk dat deze strook

zeer goed akkerland niet zou gekend zijn geweest ten tijde van de Gallo-Romeinen. Zulke reeks *ingabeim*namen komt zo maar niet plots, na het verdwijnen van de Romeinen, in het daglicht als voortaan de bewoningszone en landbouwstreek bij uitstek. Hiervan zijn op de eerste plaats de kouters het bewijs. *Kouters* en *culturae* verwijzen op zichzelf naar een andere periode. Bovendien liggen bijna alle kouters van Asse in vn. strook. De centrale kouter is de *Assekouter*, verdeeld in *Letter-* en *Grote kouter*, later ook onderscheiden in *Koereitkouter* en *Grote-* en *Kleine Molenkouter* en *Baaskouter*. In de verlenging ligt de *Mollemkouter*.

Gans dit koutercomplex maakt deel uit van de vn. strook goed akkerland. Het ligt tussen *Krokegem*, dat ons voorkomt als de bijzonderste wijk van Asse op het kruispunt van de wegen naar Gent, Dendermonde en Merchtem, en Asse-dorp. Het sluit bovendien onmiddellijk aan bij de *Kalkhoven*, het centrum van de *vicus*. Dit is geen louter toeval, maar een logische voortzetting en verlenging van het oude dorp en zijn landbouwgedeelte. De Frankische bezitnemers, die op de eerste plaats de uitbating van de grond als doel hadden, hebben zich, logisch gezien, in de reeds toen ter tijde uitgebate akkerlanden, in de vn. strook gevestigd. *Van daar de betekenisvolle lijn van Volkegem tot Walfergem* met als centrum *Asse-dorp - Krokegem*. Bij gevolg is het niets nieuw, maar eerder een voortzetting. Dit is ook de verklaring waarom wij de Romeinse periode eindigden met de zin: «met het puin van Romeins Asse herbouwden de opvolgers Asse», met het gevolg dat *Asse-dorp* voor altijd zijn typische vorm - het oude *castrum* - heeft bewaard. Ware er een onderbreking of iets nieuws gekomen dan hadden wij nooit vn. typische rechthoek, maar een ronddorp gekend. De rechthoek van *Asse-dorp* is het bewijs van de voortzetting. De twee opeenvolgende borchten aldaar bevestigden dit later. Daarom komt ons *Asse-dorp* ten tijde van de Franken en later tijdens de Merovingers en Karolingers niet alleen voor als een zuiver landbouwcentrum, maar als de voortzetting van het gallo-romeins centrum, d.i. tevens een administratief militair centrum. Deze dubbele functie bleef nog eeuwen na de Romeinen behouden. Wat er in het andere deel van Asse, d.i. links van de Steenweg, gedurende die tijd gebeurde weten wij niet. Dat o.a. *Kalkhoven* en de *Morette* werden uitgeschakeld en nog lange tijd dienden als bouwmaterialdepot mag worden aangenomen. Maar over het overige kunnen wij slechts gissingen opbouwen. Zeker is dat in bepaalde wijken vrij spoedig nieuwe hoven werden gevestigd, o.a. zeker te *Asbeek*, te *ten Berg*, *Waalborre*, *Heilborre*, enz. Maar wagen wij ons hier niet aan hypothesen. Hoofdzaak is de strook *Volkegem-Walfergem*. Zij wordt voortaan de bijzonderste kern van Asse, die als administratief en wellicht ook als militair centrum zijn vroegere functies voortzet.

IV. Asse, hoofdplaats van een Gouw

Jan Lindemans heeft voor het eerst de gedachte vooruit gezet dat vanaf de Merovingers tot rond 870 *Asse de hoofdplaats zou geweest zijn van het oude Graafschap Brabant* (1). Dat Asse de hoofdplaats van een gouw is geweest nemen wij aan, maar van het oude graafschap Brabant, durven wij moeilijk onderschrijven. Elkeen blijkt het daarover eens te zijn tot heden, ook P. Bonenfant (2). Wij willen het enigszins beperken. Jan Lindemans vertrekt van de grote omschrijvingen, die reeds door de Romeinen werden ingevoerd en die bestendigd werden door de latere kerkelijke omschrijvingen. De basisindeling is de *pagus*, waaraan de *graafschappen* zijn opgevolgd. Welnu, dat wij een zeer oude *pagus Bragbatensis* hebben gekend, lijdt geen twijfel. P. Bonenfant bewees dit en duidde er de grenzen van aan (3). Door het verdrag van Meerssen van 870 weten wij dat deze *pagus* was ingedeeld in vier graafschappen: *Chièvres*, omvattend de oude dekenaten Chièvres en St.-Brixius - Doornik; het graafschap *Biest - Aalst*, omvattend de dekenaten Aalst en Geraardsbergen en Pamele - Oudenaarde, het graafschap (en dekenaat) *Halle* en het graafschap, dat overeenstemt met het oude dekenaat *Brussel*. Op grond van deze indeling van 870, durven wij alleen aan Asse de eventuele hoofdplaats van dit laatste deel toekennen. De ganse *pagus Bragbatensis* komt ons voor als te uitgestrekt voor Asse, daar er in de andere drie graafschappen minstens even belangrijke centra voorkomen als Asse. Beperken wij het dus tot het latere graafschap Brussel.

Onderzoeken wij vervolgens de eventuele mogelijkheden en aanduidingen. Deze zijn de twee gouwgraven *Witger* en *Odelhard*. Met de eerste zijn wij in de 7e eeuw en met de tweede in de 9e eeuw. Beider gebied schijnt wel overeen te stemmen. Wij hebben dus een *datum ante quem* en *post quem*. De oudste parochieindeling kan ons hier niet helpen; ze beperkt zich louter tot het gewest Asse zelf, d.i. een moederparochie met later acht of negen dochterkerken.

Witger, getrouwd met Amelberga, vader van Sint Goedele, Reinilde en de H. Emebertus, leefde in de 7e eeuw en voerde volgens de *Vita* het gezag over deze streek tussen Zenne - Dender - Schelde en Rupel. Hij wordt geciteerd onder Hamme en Merchtem. Amelberga wordt vernoemd in de legenden te Mollem (3a). Een ander deel van zijn bezit lag te Kontich. Zeer duidelijk is dit alles niet. De enige gegevens draaien rond vn. plaatsen. J. Lindemans brengt dit alles in verband met de *Borgtstad* van Asse, maar hierover staat niets vermeld in de *Vitae* en wij durven er daarom Asse niet rechtstreeks bij be-

-
- (1) J. LINDEMANS, De Hoofdplaatsen van de oude Brabantgouw, ESB., 1940, 1-2.
Idem, Toponymie van Asse, blz. 40-43.
 - (2) P. BONENFANT, Quelques cadres territoriaux de l'histoire de Bruxelles ASAB., dl. XXXVIII, 1934, blz. 5-45.
 - (3) *Idem*, Le pagus du Brabant, overdruk, Bull. Soc. belge d'études géographiques 1935.
 - (3a) Aldaar noteren wij een zeer oude St.-Amelberga-kapellarij in het begin van de 14e eeuw. Over Sint-Amelberga wordt gezegd dat ze te Mollem heeft gewoond.

trekken. Dat hij een groot Merovingisch grondbezitter was, mogen wij aannemen. Dat daaruit een bepaald gezag over de streek voortvloeide is mogelijk, maar het wordt niet bewezen voor Asse.

Meer vaste gegevens geeft ons de *Vita Berlindis*. Wij mogen aannemen, op grond van studies, door L. Van der Essen en Dom Podevijn (4) gedaan, dat een gedeelte van de aangehaalde feiten zich hebben voorgedaan ten tijde van de Noormannen, op het einde van de 9e eeuw. Hier hebben wij blijkbaar wel te doen met een gouwgraaf, waarmede vn. Witger uit de 7e eeuw wel enige gelijkenis heeft. Volgens de gegevens van de *Vita*, voerde Odelhard, de vader van Berlindis, het gezag over twee burchten : *Ascum et Humberch*. Hier wordt Asse dus duidelijk vernoemd. Bij de inval van de Noormannen droeg hij de verdediging van Asse over aan zijn zoon Helighard. *Humberch* verdedigde hij zelf. Asse werd ingenomen. Hierbij sneuvelde Helighard. *Humberch* hield stand. J. Lindemans stelt het verloop van de gebeurtenissen als volgt voor : eerst werd Asse verdedigd en na de val trok Odelhard zich terug te *Humberch*. Het juiste verloop zullen wij wel nooit kennen (5). Houden wij ons alleen aan de twee gekende plaatsen. *Ascum* is Asse, daaraan twijfelt niemand. *Humberch* werd lange tijd vereenzelvigd met *Oombergen* in het Land van Aalst, een onbekende plaats zonder gekende burcht. Om die reden vereenzelvigde J. Lindemans *Humberch* met *Homborg* onder Ukkel, een zeer goed gelegen plaats als versterking en daarenboven behorend tot Ukkel, de gerechterlijke hoofdplaats van Brabant tot laat in de Middeleeuwen. Het algemeen Ukkels gewoonterecht, verspreid in gans Brabant, is daarvan een aanduiding. Vermits aangenomen wordt dat Ukkel zeer waarschijnlijk vóór Brussel, juist op grond van het Ukkels gewoonterecht, de zetel is geweest van de gouwgraaf, kan vn. passage uit de *Vita Berlindis* best als volgt worden verklaard. *Humberch* - *Ukkel* werd niet ingenomen door de Noormannen, Asse wel. Vandaar een verplaatsing van de vroegere hoofdzetel van de graaf van Asse naar Ukkel. Een honderdtal jaren later werd Ukkel op haar beurt verlaten en de zetel van de gouwhoofdplaats naar Brussel overgebracht, ingevolge de vestiging van graaf Karel van Frankrijk in het castrum — het Sint-Gorikseiland — te Brussel. Deze verklaring wordt over het algemeen aangenomen.

Slotsom. Er zijn wel een paar aanduidingen dat Asse vanaf de Merovingische periode — wellicht als opvolging uit de Gallo-Romeinse tijd — tot rond 870-880, de hoofdplaats is geweest van een gouw, maar daarom niet, zoals wij hoger hebben verklaard, van de ganse pagus *Bragbatensis*. Witger, een van de grote Merovingische edelen met een enorm groot grondbezit, verwijst enerzijds naar een gouwheer ; Odelhard anderzijds als verdediger van de streek tussen Dender - Schelde - Rupel en Zenne naar een soortgelijk beheerder.

*
*

(4) L. VAN DER ESSEN, Etude critique des Vitae mérovingiennes, Leuven, 1905, bez. 104-108. DOM PODEVIJN, Toerisme, 1934, blz. 145-146.

(5) J. LINDEMANS, o.a., blz. 41-43.

Nog een punt, gans bijzonder in betrekking met Asse zelf, dient hier nader verklaard te worden. *Waar moet de burcht van Asse gesitueerd worden?* J. Lindemans zegt zonder meer op *Borgstad*, nog altijd voortgaande op de oude stelling dat Borgstad de enige vesting van Asse is geweest.

Wij menen bewezen te hebben dat *Asse-dorp* sinds de Romeinen het *castrum* bij uitstek is geweest en dat het in die functie tijdens de Franken zijn rol gestand bleef. De lijn Volkegem - Asse-dorp - Walfergem is er het bewijs van. Waarom de Borcht dan te *Borgstad* zoeken, waar niets er op wijst in latere tijden? Trouwens, uit die tijd dagtekenende vondsten werden er, spijt de vele opzoekingen, nooit gedaan. Zelfs geen enkele vroeg-Middeleeuwse scherf werd er tot heden gevonden. Het logische en natuurlijke centrum is en blijft steeds *Asse-dorp*.

Er is nog meer. Ware *Borgstad* de versterking geweest ten tijde van Odelhard, dan had de schrijver van de *Vita Berlindis*, juist zoals te Ukkel, waar hij de feitelijke plaats, *Humberch*, citeert, o.i. ook *Borgstad* vernoemd en niet *Ascum*, want dan ware *Borgstad* voldoende gekend geweest om eveneens die plaatsnaam op te tekenen. Maar het is wel degelijk *Ascum* en geen andere plaats te Asse.

Ook het verhaal van de gebeurtenissen bevestigt onze opvatting. *Ascum* wordt ingenomen, *Humberch* niet. Wanneer wij *Borgstad* en *Humberch* vergelijken, vertonen zij dezelfde natuurlijke versterking. Zij liggen beide boven op een scherpe heuvel, omringd met diepe valleien, ver van de toenmalige bewoonde wereld. Dat *Asse-dorp*, het oude *castrum*, werd ingenomen, verwondert ons niet. Kijken wij maar naar de latere gebeurtenissen. Telkens in de 13e, 14e, 15e en 16e eeuw een legermacht uit Vlaanderen naar Asse oprukt, wordt Asse in as gelegd, zodat men zelfs de naam ging verklaren als *Asse - as*, verbrand dorp. Onthouden wij steeds goed dit: *Asse-dorp is een buitengewoon strategische plaats* op de intersectie van de twee voornaamste banen van het gewest, *maar het is ook de meest kwetsbare plaats*. Zoals wij aantonen in onze Geschiedenis van Merchtem (6) is dit het contrast tussen beide belangrijke West-Brabantse centra. Wanneer Asse vóór Merchtem een belangrijke Vrijheid werd, bleef Merchtem langere tijd de Vrijheid en zelfs de zetel van de Hoofdmeierij van Overzenne. Dit steeds uit oorzaak van de ligging en het Asse in as leggen. De geschiedenis herhaalt zich aldus voor Asse ten overstaan van Ukkel.

Om die redenen is het *Ascum* van de *Vita Berlindis* *Asse-dorp* en niet *Borgstad*.

Ten voordele van de stelling J. Lindemans zou wel kunnen aangevoerd worden dat de *Borgstad* niet alleen steeds in het bezit van de heren tot Asse is geweest, maar ook tot hun heerlijke rechten behoorde, d.i. waarvan zij de rechtspraak hadden, zoals blijkt uit de heerlijke rechten van de heren tot Asse van 1440 (7) en de Costumen

(6) J. VERBESSELT, De Vrijheid Merchtem, blz. 5-6.

(7) RA., Corps de métiers, bundel nr. 4367, blz. 73-75.

van Asse van 1612 (8). Dit is wel een vaststaand feit met de gevolgen van dien, nl. dat ze er van zeer oude datum de borchtheren waren.

Wij menen echter dat : 1) wij in die tijd — de 10e eeuw — nog niet mogen spreken van heren *tot* Asse, maar van gouwgraven, wiens bezit veel verder reikte dan Asse zelf en die minstens heersten over het latere Land van Asse ; 2) dat wij de teksten niet uit hun verband mogen trekken. Bovendien gaat het niet alleen in de teksten van 1440 over de *Borgstad*, maar ook over de *Morette* en de *Mesure* (de Mazier in de buurt van de Morette gelegen), de *Kerkberg* (eveneens nabij de Morette gelegen) en het *Kravaal* (het oeroud boscomplex van het *Ascerholt*). Het vormt een geheel van rechten, waarvan de heer tot Asse alleen *d bedrijf* heeft, d.i. alleen de rechten bezit met uitsluiting van de heer *van* Asse of de hertog.

Geografisch bekeken beduidt dit dat de heer *tot* Asse van ouds toezicht houdt op alle voorname strategische punten van Asse, met inbegrip van de Borgt te Asse, waar hij later zelf woonde. De *Morette*, *Mesure* en *Kerkberg* vormen een strategisch complex aan het uiteinde van de baan naar Henegouwen. Het *Kravaal* een ander in de richting Vlaanderen. De *Borgstad* blijft altijd een voorname verschansing in de Westhoek. De *Borch* te Asse zelf is het centrale punt van het geheel.

Het gaat er dus in de teksten blijkbaar over dit geheel en niet bepaald over de *Borgstad*. Deze vaststelling noopt ons tot het volgend besluit. De heren *tot* Asse zijn wel degelijk qua oorsprong de plaatselijke vertegenwoordigers van de graaf of later van de hertog en bovendien verantwoordelijk voor *gans* het verdedigingsstelsel, zowel van het dorp als de periferie. Van dit geheel is de Borgstad slechts een deel.

Aldus bekeken zien wij duidelijk dat dit geheel van latere datum moet zijn dan het castrum, waarvan Odelhard de verdediging had. Het is een typisch verschijnsel o.i. van de 11e eeuw, wanneer de heren *tot* Asse in hun tijd en op het gepaste ogenblik verschijnen.

Bekijken wij dit Asse van het einde van de 9e eeuw, niet alleen in zijn plaatselijk kader, maar vooral in het kader van de streek.

V. De Hoog-feodale toestanden

1. HET GEWESTELIJK KADER

Hier kunnen wij Asse alleen zien in het ganse gewestelijk kader en dit is wel interessant. Bekijken wij vooraf het feodaal en domaniaal kader, daarna afzonderlijk het parochiaal verband.

In dit hoog-feodaal verband vormt Asse met Merchtem één hertogelijk domein. Beide zijn niet te scheiden. De enige heer is de graaf, de latere hertog van Brabant. Beide plaatsen mogen in die tijd niet gescheiden worden. Dit komt nog tot uitdrukking in latere tijden, ter gelegenheid van de eerste administratieve reorganisatie van het hertogelijk domeinbeheer, de meiers en rentmeesters van Overzenne, waarvan wij in de 13e eeuw zien dat ze te Merchtem resideren en omtrent dezelfde tijd eveneens te Asse. Een vaste residentie of scheiding be-

(8) A. DE GRAVE, o.c., blz. 559.

staat er nog niet (9). Dit is de aanduiding voor het éne hertogelijk bezit van Asse en Merchtem in de hoog-feodale periode. In zekere zin is Asse aldus het gewestelijk centrum gebleven tot in de 12e - 13e eeuw, maar op kleinere schaal dan vóór de 10e eeuw. Bovendien komt er reeds een onderscheid tussen het hertogelijk domein van Asse en Merchtem, alhoewel *Overzenne* nog alles overkoepelt.

Zien wij nu waaruit dit domein bestond. Wij hebben Asse zelf, Essene-Hekelgem, Baardegem - Meldert, Mazenzele, Mollem - Bollebeek gedeeltelijk, Sint-Ulriks-Kapelle, Bekkerzeel en een groot deel van Bijgaarde (dit op grond van de parochievorming (10)). Dit is *het Land van Asse*, zoals wij het later steeds zullen kennen. Het is een blok van ruim 5.500 bunder.

Merchtem is omtrent even groot. Het omvatte : Merchtem, Steenhuffel, Buggenhout en een stel dorpen tot diep in Klein-Brabant.

Dit enorme blok moet oorspronkelijk als een eenheid, onder het gezag van de gouwgraaf, worden bekeken.

Wat lag er rond ? Enerzijds hebben wij het *Land van Grimbergen*, dat gevormd werd door de hoofdkern Grimbergen - Meise, maar verder delen omvatte van Brussegem, Londerzeel en omgeving, onder de leiding van zijn heren, de latere Berthouts, op bepaald ogenblik de tegenspelers van de hertogen in de 12e eeuw. Anderzijds hebben wij het domein van Sint-Baafs te Zellik en Kobbegem. Onderaan de heren van Aa - Anderlecht, later kasteleinen van Brussel. Verder op de abdij van Nijvel met Lennik - Wambeek (Ternat) en Gooik. Bovenaan het *Land van Aalst en Dendermonde*.

Men ziet het duidelijk : omheen Asse hebben wij de grote domeinen, die later alle zonder uitzondering een grote rol zullen spelen in de geschiedenis van het graafschap. Van uit Asse bekeken, is Asse nog altijd het centraal gelegen complex. Dit is een feit dat onze aandacht vraagt en dient onderlijnd te worden, vooral in het kader van de Hoog-feodale politiek.

Enerzijds zouden wij het, bekeken in verband met de toestanden in de 8e en 9e eeuw, als een verbrokkeling kunnen beschouwen, maar anderzijds getuigt deze vaststelling van de aan gang zijnde ontwikkeling van de voormalige gouw. Nieuwe centra en complexen ontstaan, waaruit ten slotte de ganse reeks onzer dorpen zal groeien. Wij meenden dat zulk feit mocht onderlijnd worden in verband met de ganse streek-geschiedenis. Dit wordt nog duidelijker onderstreept door de parochie-geschiedenis.

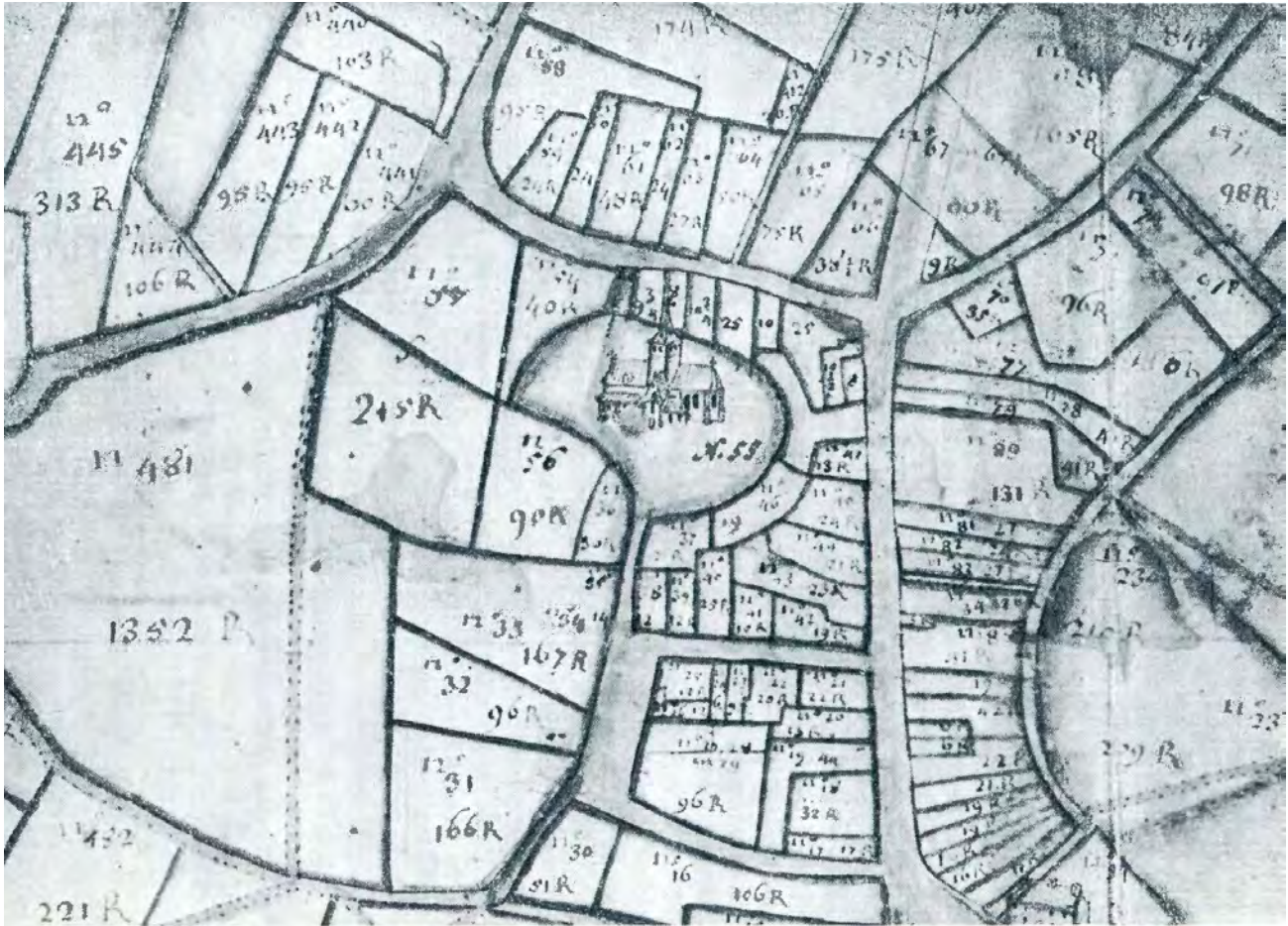
2. DE BORCHT

Vooraf dienen wij echter een zeer belangrijk element uit deze periode te Asse zelf te bestuderen, nl. de plaats van de oude borgt.

(9) M. MARTENS, *L'administration du Domaine ducal en Brabant au Moyen-Age*, ARB., Lettres, Mémoires en 8°, 1954. - CH. KERREMANS, *Etude sur les circonscriptions judiciaires de Brabant*. ARB., Lettres, Mémoires en 8°, 1949.

J. VERBESSELT, o.c., passim.

(10) J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant dl., IV, Zellik*.

Asse-dorp in 1697

Asse-Dorp in 1697

Kaartblad nr. 1 van het groot Kaartboek.

Dit kaartblad is zeer merkwaardig daar het een overzichtelijk beeld geeft van de oude dorpskom.

Wij bemerken :

1° de oude Borchtvorm, verdeeld in Voorhof (nr. 481) en eigenlijke Borcht (nrs. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 56 en 57), elk deel omtrent 1200 r. groot of 3 bunder, samen 6 bunđer. Oorspronkelijk behoorde o.i. geheel nr. 57 en 54 tot hetzelfde complex. Later wanneer de Borcht omwald werd, werd deel 57 verdeeld en verloor nr. 54 een deel ten voordele van het Kerkhof.

De eigenlijke Borcht werd verdeeld in regelmatige blokken ; o.a. nr. 57 ; 54, 56 en 36 ; 32, 33, 34 en 35 ; nr. 31 ; het rechtboekige blok aan deze zijde van de Muurveldwegel (deel van nr. 481). In feite hebben wij slechts twee delen : 1 nrs 31 tot 35 met een deel van nr. 481 ; 2° nrs 57, 56, 54 en 36. Deel één is op zijn beurt verdeeld in vier gelijke blokken ; deel twee in drie gelijke blokken (nr. 31, nrs 30 tot 35 en het deel van nr. 481).

Dit al wijst op een primitieve zeer systematische parcellaire verdeling. Heeft zulks nog iets te maken met het primitief Romeins kadaster ? Wie zal het ons zeggen ? In elk geval is het de tegenhanger van de Romeinse rechthoek met zijn evenredige indeling en grootte van 3 bunder.

2° het daaropvolgende Kerk-borchtcomplex, nader beschreven in de detailkaart.

3° De oude rechthoek is hier zeer duidelijk getekend, wanneer wij de lijn door-trekken van af de Kerkhofstraat tot aan de Kerktrappen.

4° Het Vetus Forum vormt een volmaakte rechthoek op dit plan.

5° Van de driehoek, door J. Lindemans aangegeven, is geen het minste spoor op de hoek van de Steenstraat en Koensborgstraat. De parcellaire verdeling aldaar geeft geen het minste litteken aan van een versnippering van de gronden in d'e boek. Het zijn alle regelmatige smalle en lange percelen.

4° Het gedeelte tussen de Rechte Steenweg en de Mollestraat is typisch verdeeld in lange en smalle stroken en sluit over de ganse lengte rechtstreeks aan met het oudste dorpscomplex. Het maakt er blijkbaar een integrerend deel van uit. Dit wordt later bevestigd door de Vesten langs de Mollestraat. De zeer intense percellaire verdeling tussen de Rechte Steenweg en Mollestraat is o.i. middeleeuws.

5° De Prielstraat is zeer duidelijk de verlenging van de Steenstraat op deze kaart. Dit wordt bewezen door de parcellaire verdeling, die ononderbroken voortloopt van aan de Koensborgstraat, langs de Hofstraat of Nieuwstraat tot ver in de Prielstraat en dit langs de beide zijden ; alleen de Nieuwe Steenweg van 1704 heeft deze oude parcellaire verdeling verbroken.

6° Het Sint-Martensstraatje is voorzeker een oude scheidingslijn van de percelen.

7° Nummers 30 en 16 onderaan de Kattestraat behoren o.i. volgens deze kaart tot het oudste dorpscomplex. Aldaar hebben wij het zeer typische Kwaadgat met vertrekpunt van heel wat wegels.

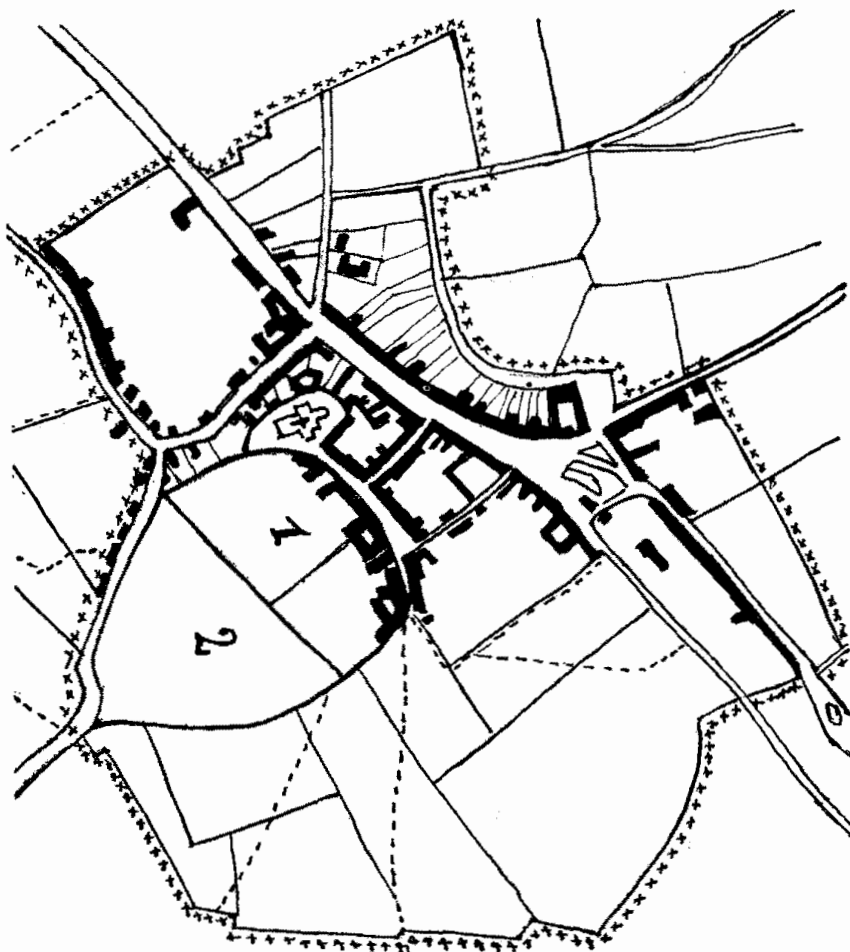
Er werd meermaals sinds Jan Lindemans (11) gezegd dat Asse-dorp geen borgt heeft gekend en dit op grond van de benaming *het Hof te Asse* en niet *de Borch te Asse*. Dit hebben wij eerstens tegengesproken in verband met het *castrum* van Asse-dorp en tweedens ontkennen wij dit voor de Hoog-feodale periode, niettegenstaande wij hier geen toponiem «*de Borch*» hebben. Wij menen nochtans voldoende aanduidingen te bezitten, die het bestaan van een borgt alhier wel bewijzen. Of ze uit de tijd van Odelhard dagtekent is mogelijk, maar kan niet bewezen worden. Dat ze uit de 10e-11e eeuw dagtekent, komt ons als zeker voor. Zij is identiek gelegen als die van Merchtem en vele andere uit die periode.

De bewijsstukken worden ons gegeven door de kaarten. Tussen de *Muurveldstraat*, *Steenstraat* en *Kerkhofstraat*, ligt een typische grote driehoek, die in de kadasterkaarten vanaf 1697 tot Popp (1860) nauwkeurig wordt opgetekend. De tip van deze driehoek ligt beneden aan de samenloop van de *Muurveld-* en *Steenstraat*, waar op de Poppkaart een analoge dries wordt getekend, als deze, die J. Lindemans vond wat verder op bij de ingang van de *Koeborgstraat*. Beide bestonden vóór de 19e eeuw niet, maar werden aangelegd ingevolge het recht-trekken van de *Steenstraat* op beide plaatsen. De bovenzijde van de grote driehoek wordt gedeeltelijk gevormd door de *Kerkhofstraat* en het *Kerkhof* zelf. Een detailtekening van dit gedeelte van Asse geeft een duidelijker beeld van de vorm en de ligging dan gelijk welke beschrijving (zie afbeelding). De oppervlakte bedraagt 5 bunder, onderverdeeld in één groot blok van 1352 r. of 3 b. 1 dw. 52 r. en een ander onderverdeeld op zijn beurt in zes percelen, samen 1 b., 3 dw., 14 r. groot, of voor het ene grote perceel twee-derde en voor het kleinere een derde van het geheel. In 1697 was het grote perceel nog niet onderverdeeld, wanneer het bij Popp in 1860 reeds 13 percelen telt, te herleiden tot twee grote onderverdelingen, nrs. 221 en 222. Gans dit deel wordt afgescheiden van het andere door de *Muurveldwegel*. Het andere deel beslaat in 1697 zes percelen, oorspronkelijk te herleiden tot drie, nl. een blok is samengesteld uit nrs. 31, 32 en 33, een tweede door nrs. 36, 56 en een deel van nr. 57, het derde deel is een deel van nr. 481. Volgens Popp is dit gedeelte samengesteld uit nrs. 293 tot 320.

Een duidelijke scheidingslijn van dit gedeelte loopt tussen perceel 56 en het Kerkhof en dwars door perceel nr. 57 in 1697 en percelen nrs. 270, 271 en 279 (het Kerkhof) en 319a en 294 (de Dekenij) van de Poppkaart.

Hoe men dit blok ook bekijkt, het vormt een wel omsloten complex, dat rechtstreeks met de bovenzijde aanleunt tegen en over de gehele lengte van de buitenzijde van de typische rechthoek van het oude *castrum*. Tegenover het kerkcomplex gezien heeft het er oorspronkelijk geen rechtstreeks verband mede en neemt er zelfs een deel van in. Eerst later (na 1697) zal een deel van het kerkhof er vaste voet in nemen.

(11) J. Lindemans, o.c. blz. 65 : «Het werd echter geen «borg», het wordt niet anders dan het «hof» genoemd.

Asse
De Borch volgens Popp (1860)

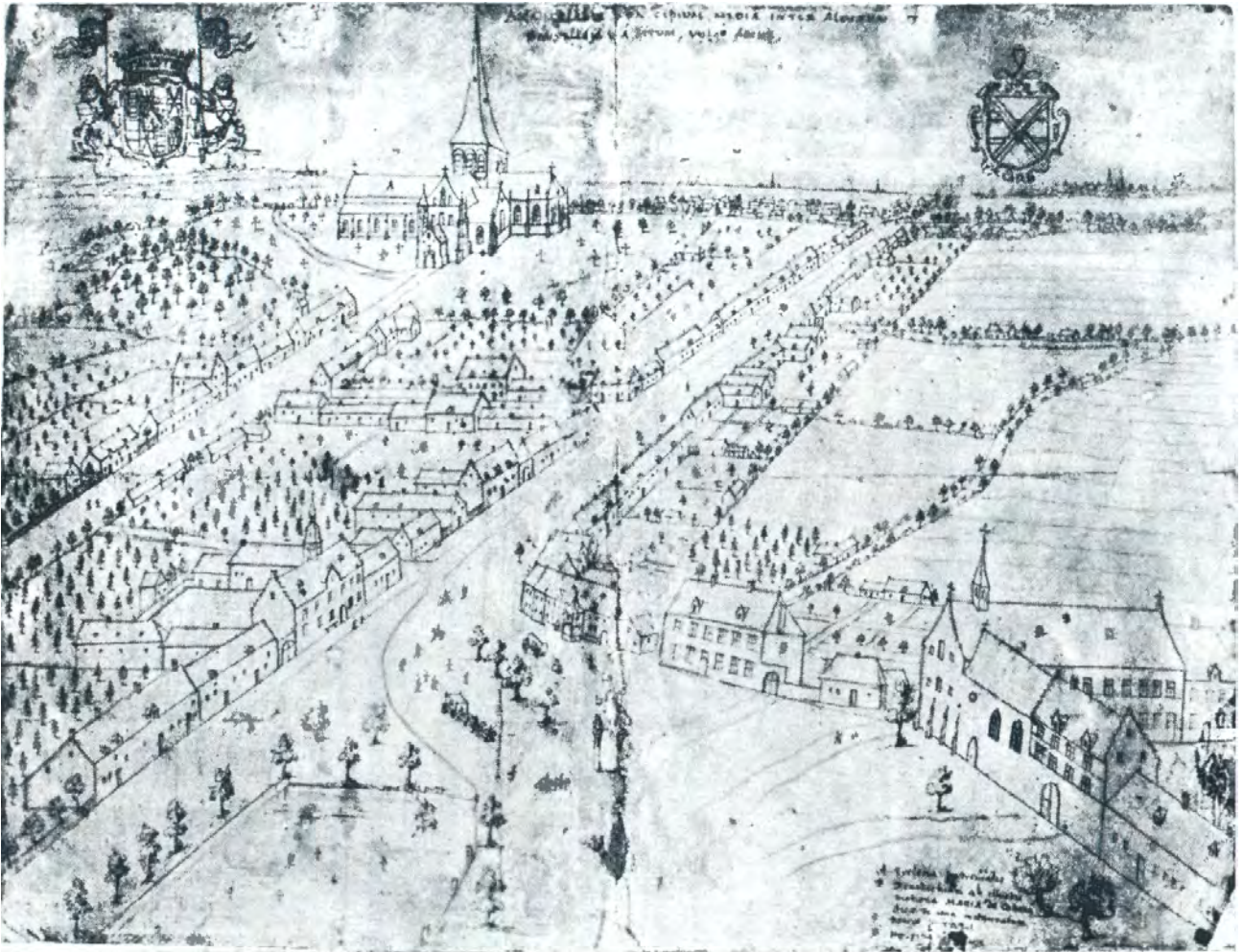
Het oorspronkelijk centraal blok moet nr. 294 van de Poppkaart geweest zijn. Het wordt op zijn beurt omgeven door twee lange en smalle percelen, nrs. 219a en 296. Aan de kant van het kerkhof werd de andere zijde weggevaagd door latere uitbreiding van vn. kerkhof. Dit al roept het beeld op van een eigen omwalling van perceel nr. 294. Wij bevinden ons hier bepaald achteraan in de hof van de dekenij.

D. De Grave, die de plaats nog zeer goed heeft gekend rond 1900, aan de hand van gegevens van onderpastoor Mertens uit de jaren 1870, schrijft er over: « *Inderdaad, daar stonden de herenpachthoeve en de schaapstallen, waarvan er zo dikwijls in de 17e en 18e eeuw melding gemaakt wordt. De grondvesten ervan werden blootgelegd achter het eigendom van Mr. Van de Putte-Crick. Men verhoopde toen evenals op Kalkhoven in de opgravingen enige oudheden of Romeinse vestingen te vinden* » (12). Deze aanduiding is interessant. Hieruit

(12) A. DE GRAVE, o.c., blz. 104.

blijkt immers dat de herenpachthoeve en haar bijgebouwen meer naar de Oude Markt toe werd verschoven tegenover de oorspronkelijk omwalde borcht.

Dat dit wel degelijk het geval is geweest, blijkt duidelijk uit de afbeelding van het dorpscentrum van Asse van rond 1647, bewaard bij de heer M. de Clippele (zie afbeelding). Op deze tekening wordt nog naast het kerkhof, zeker vóór zijn uitbreiding, een berg getekend, beplant met bomen (linker bovenhoek). Men ziet er ook nog enkele sporen van de omwalling. Achteraan het huis nr. 1 staat nog een torengebouwkje.

*Asse-dorp rond 1647
De berg bevindt zich in de linker bovenhoek.*

Wanneer wij deze tekening aandachtig bekijken, vinden wij er nog een zeer duidelijke vorm in terug van een *borchtberg*, zoals wij die te Merchtem, Londerzeel, Wolvertem, enz. kennen. Dit laat geen de minste twijfel. Daarenboven wordt, herhaaldelijk nog in de 16e-17e eeuwse archieven, regelmatig gesproken van « *de vesten en bergen* » nabij het kerkhof. Het is een *motte*, een eerder kunstmatige aanhoging, waarvan heden niets meer bestaat. Zij werd volledig afgegraven. Van haar bestaan getuigen ook de nieuw opgetekende *Costuymen* of *Heerlijke rechten* van de hertog van Brabant, verleend in 1484-85 door Philips de Goede, art. 11, waar wij lezen in verband met de omschrijving van de Vrijheid : « 't *Geesthuys ende kercke van Assche, al tsamen metten VESTEN ende BERGEN achter en neven de kercke ... is al binnen vribeden* » (13).

Nog een laatste aanmerking in verband hiermede, nl. de toponiem *Koensborg*.

Jan Lindemans zegt in verband met *Koensborg* : « *aldaar was een belangrijke BORRE ; en er is nooit een BORG geweest* ». Vandaar opteert hij niet alleen voor de verkorting van *Koenraad*, *Koen*, maar ook voor een verwantschap met *bron* (14).

Deze laatste verklaring lijkt ons ver gezocht op grond van de volksuitspraak *Koensborre*, wanneer wij steeds in de teksten lezen : *Koensborch* (1470, 1516, 1520). Wij houden het bij *Koensborch*, de borgt van Koenraad. Gelegen nabij de toegang van het castrumcomplex, waarnaast later de eerste borcht van de heren van Asse zal oprijzen, stellen wij de vraag of de *Koensborchstraat* niet terugslaat op de borcht van de heren van Asse zelf. Juist voor vn. borcht vertrekt de *Koensborchstraat*. In dat geval slaat de naam terug op een *Koenraad* of *Conradus de Asca*. In de lijsten van de 11e, 12e en 13e eeuwse *de Asca's* kennen wij evenwel geen *Conradus de Asca*. In dit geval zou de toponiem naar de oudere *de Asca's* moeten opklimmen. Het is mogelijk, maar een zekerheid zullen wij nooit hebben.

*
* *
*

De grote vraag is nu : *welke betekenis en oorsprong aan deze VESTEN ENDE BERGEN geven ?*

1) Men merkt zeer duidelijk uit het kaartenmateriaal dat gans het complex aanleunt tegen het oud *castrum*, met als middenpunt de *Oude Markt*. Daaraan paalt het deel, dat later verkaveld werd en waarvan percelen nr. 31, 32, 33, 56 en gedeeltelijk nr. 57 (1697) de oorspronkelijke delen zijn. Perceel nr. 294 van de Poppkaart is *de berg* of de *motte*, omgeven met eigen wallen.

2) Dit complex heeft rechtstreeks met de kerk nog niets te maken. Daaruit vloeit voort dat het een versterking is van vóór de tijd van de versterkte kerk, zoals wij die kennen vanaf de 13e tot de 16e eeuw.

(13) J. LINDEMANS, De heerlijke rechten in het Land van Asse. Overdruk ESB., 1950, blz. 16.

(14) J. LINDEMANS, Toponymie, blz. 141.

Men heeft bijgevolg te doen met een andere versterking, die eerder in betrekking staat met de rechthoek van het dorp dan met het kerkcomplex.

Hiervan bleef alleen nog de berg over in de 15e eeuw. Bijgevolg moet de bewoonde motte veel vroeger opklimmen en was ze toen reeds als dusdanig uit de herinnering verdwenen. Men sprak alsdan nog slechts van het *Hof te Asse* en had als enige versterking de kerk en het kerkhof. O.i. heeft de reeds vroege overname van de rol van de eerste borch door de kerkvesting, heel vroeg de functie van de oude motte in de vergeethoek gedrongen. Vn. kerkvesting dagtekent o.i. zeer waarschijnlijk uit de tijd van de bouw van de Romaanse kerk in de eerste helft van de 12e eeuw.

3) Dat dit complex zeer goed was gelegen, blijkt ook uit de ligging op de top van de heuvel, met zijn *bergen*, zeker meer dan 85 m. hoog, omgeven door een grote muur — het *Muurveld* getuigt hiervan — en aanleunend enerzijds tegen de *Steenstraat*, met een uitgang op de *Koenborgstraat* of de oude weg naar de Dender en anderzijds tegen het *castrum* met zijn Oude Markt.

4) Als datering menen wij te kunnen opgeven : waarschijnlijk reeds ten tijde van Odelhard, maar zeker uit de 10e en 11e eeuw, met verdwijning in de 13e eeuw, toen de kerktoren veel veiliger en geschikter bleek. Trouwens, natuurlijke versterkingen zoals een waterloop, moerassen, enz. bestaan er ter plaatse niet. Wij beschikken er alleen over een buitengewone uitkijkpost en de strategische ligging. De nadelen hiervan hebben én Odelhard én de Assenaren nadien, sinds 1223, herhaaldelijk ondervonden.

Slotsom. Van het grootste belang voor de geschiedenis van Asse is het terugvinden, dank zij vooral het kaartenmateriaal, van deze hoog-feodale burcht, aanleunend tegen het oude castrum. Dit is wel een nieuw feit.

Eens de rol van de burcht uitgespeeld en overgenomen door de kerk, bleef het terrein nog alleen geschikt voor een hof, dat naast, d.i. rechts van de motte, werd aangelegd en waarvan Prosper Crick de grondvesten heeft teruggevonden rond 1870-80.

Dit hof heeft voor de latere heren van Asse nooit meer van betekenis geweest. Dit blijkt voldoende uit het later archief. Eens de drie *Arnoud's van Asse*, het eigenlijk herengeslacht van Asse, verdwenen en opgevolgd door *Rikhilde van Oudenaarde* rond 1209 en kort daarna, in 1221, door *Willem van Grimbergen*, kan men zeggen dat Asse geen specifieke eigen heren meer heeft gekend. Wanneer wij vn. data, 1209 en 1221, in betrekking brengen met het tijdstip van het verdwijnen van de borch, komt de gelijktijdigheid onmiddellijk naar voor. Is dit niet de reden waarom de latere heren Asse de plaats slechts aanzien als een residentie en niet als hun standplaats ?

3. HET DOMANIAAL VERBAND

Opvallend voor Asse in deze periode is de vaststelling dat wij alhier geen spoor terugvinden van grote domeinen, zoals wij die wel in de buurt hebben, o.a. te Zellik, Kobbegem, Bollebeek, Bekkerzeel,

enz. Weliswaar stelt de abdij Affligem een goed samen in de 12e eeuw, maar dit gaat niet terug tot een of meerdere oudere domeinen. Zonder twijfel hadden de vijf Frankische hoven : Volkegem, Huggelgem, Krokegem, Huinegem, Walfergem, hiertoe aanleiding kunnen geven, maar dit is blijkbaar niet het geval geweest. Wij hebben te Asse kouters, talrijke wijken en grote hoven, maar van typische domeinhoven zoals te Zellik - Kobbegem, is er geen spoor. Het al gaat terug tot een grote eenheid : de voorzaten van de hertogen van Brabant. Uit dit enorme complex van meer dan 3.000 bunder, kunnen ze bv. wel ineens 240 bunder of 20 mansi lichten ten voordele van de nieuwe abdij Affligem in 1086, maar dit maakt daarom geen apart domein uit.

Vergeleken met de typische domeinen van \pm 120 bunder rond Asse gelegen, staan wij hier voor een ongeschonden complex, dat in zijn oude vorm bewaard bleef tot op het einde van de 11e eeuw. Men kan het vergelijken met dit van de abdij Nijvel te Lennik, Wambeek en Gooik. Dit zijn complexen die hoger opgaan en terug te brengen zijn tot typen, die verwijzen naar de fiscusdomeinen. Zij behoren alle van afkomst niet alleen tot Karolingische domeinen, maar veeleer tot de grote Merovingische patrimoniale bezittingen. Dat dit zo is voor Asse, blijkt nog uit de stichtingsoorkonde van Affligem van 1086, waar hertog Hendrik zegt : «*Quoniam vero locus ipse ad Comitatum nostrum HEREDITARIE jure videbatur pertinere*» (15). Hier gaat het niet alleen om Affligem, maar om gans Asse en omgeving. Dezelfde oorkonde geeft ons nog nadere aanduidingen omtrent de herkomst van dit complex. Naast hertog Hendrik en zijn broeder Godevaard, treden nog op als eigenaars : *Adela*, de weduwe van graaf Hendrik II van Leuven († ca. 1076), kleinzoon van Lambrecht I, samen met de Paltsgraaf, Hendrik, de stichter van de abdij van Maria-Lach, die hij onder de hoede stelt van Affligem. Deze graaf was gehuwd met *Adela van Orlamünde*, een dochter, denkkelijk, uit het eerste huwelijk van vn. Adela van Leuven, met Otto van Orlamünde, een Thuringervorst († 1067). Jan Lindemans leidt hieruit af dat het huis van Leuven in het bezit is gekomen van het Land van Asse, langs *Adela*, een afstammeling van de laatste Karolinger (16).

Welke de juiste toedracht van de erfopvolging ook weze, één zaak blijkt wel vast te staan, nl. dat het complex Asse steeds in het rechtstreeks bezit is geweest van de voorzaten van het huis van Leuven. Dit blijkt ook later door de hertogen van Brabant, die het gans de Middeleeuwen door rechtstreeks hebben beheerd, waardoor Asse nooit eigen grote heren heeft gekend, zoals bv. Grimbergen, zodat het eerder in de schaduw bleef tegenover andere, veel jongere complexen. Dit is ook het geval geweest in het soortgelijk complex Lennik - Wambeek - Gooik.

De geschiedenis van het complex Asse in de Hoog-feodale periode, blijkt derhalve wel te lopen over Witger, Odelhard, Adela van Leuven, Hendrik, hertog van Brabant. Steeds in het bezit van het voornaamste

(15) E. DE MARNEFFE, Cartulaire d'Affligem, blz. 2.

(16) J. LINDEMANS, Toponymie van Asse, blz. 47-48.

Brabantse huis, heeft het aldus zijn eenheid behouden. Hoe duister de geschiedenis van Asse ook weze in deze hoog-feodale periode, toch blijkt ten slotte dat het zijn rol en functie doorheen zoveel eeuwen heeft behouden en dat, in een tijd dat er nog niet van Grimbergen werd gesproken, Asse als grafelijk bezit, steeds het centrum van dit deel van Brabant is geweest. Later, wanneer de Berthouts het nabij gelegen gebied onder hun beheer wisten te plaatsen, wanneer Merchtem een centrum werd en andere heren als de Crainhem's, Wezemaal's, enz. op het voorplan treden, treedt Asse weliswaar niet naar voor met een dergelijk groot en voornaam geslacht — de Arnoud's van Asse bleven immers in de schaduw van hun opperheren, de hertogen — maar dan straalt echter nog immer het oude prestige uit langs de hertogen zelf. Derhalve mogen wij wel deze periode als volgt besluiten: het verlies van zijn eigen zelfstandigheid en het opgenomen worden in een groter kader, heeft zonder twijfel een schaduw geworpen op het Asse van het einde van de Hoog-feodale periode.

VI. De Parochie

1. WELKE WAS OORSPRONKELIJK DE OMVANG VAN DE PAROCHIE ?

De parochie Asse moeten wij in hetzelfde perspectief bekijken als het *Land van Asse*, met als centraal punt de borcht. De parochie is eveneens een gewestelijk godsdienstig centrum, oorspronkelijk lichtjes groter dan het *Land van Asse*, met als centrum de *moederparochie*. Dit is de algemene lijn.

Wij kunnen eerstens vertrekken van de parochiepatroon, Sint Martinus, de grote en oudste patroon van de meeste moederparochiën. Kijken wij naar Aalst, Halle, Zemst, Meise, enz. Maar op zichzelf zegt Sint-Maarten niet veel.

Vast staat dat Asse vóór de 12e eeuw de moederparochie is geweest van Essene, Hekelgem, Meldert, Baardegem, met gedurende een tijd daar te midden in de parochie Affligem, gesticht door de abdijs even na 1086. Daarnaast lagen Mazenzele en Mollem - Bollebeek, voor zover ze tot het *Land van Asse* behoorden. Anderzijds is later, rond 1208, Sint-Ulriks-Kapelle ontstaan. Niet zeker is dat Bekkerzeel ook tot Asse heeft behoord, maar gezien in het algehele kader past ze oorspronkelijk bij het complex. Dat Bijgaarde, vooral de streek van *de waarden*, voor de helft tot Asse heeft behoord, lijdt geen de minste twijfel. Hiervan hebben wij voldoende bewijzen. Zij werd gesticht rond de tijd van het ontstaan van de abdijs in de 12e eeuw, door samenvoeging van delen van Zellik en Asse (17).

Het bewijs van de samenhang van een deel van de hogervernoemde parochiën met Asse wordt ons gebracht door een zinnsnede uit de brief van Manasses, bisschop van Kamerijk, van 1098, waardoor hij de kerk van Asse aan Affligem schenkt: «*Dedi ergo fratibus, in ecclesia sancti Petri Novi Monasterii Deo famulantibus, fratre Fulgentio, ejusdem loci*

(17) J. VERBESSELT, Het Parochiewezen, dl. V. Ter perse.

abbate, intercedente, altare de Asscha, IN CUJUS PARROCHIA IPSA CONGREGATIO CONVERSATUR» (18). Deze tekst is zeer duidelijk: «*in welke parochie het convent zich bevindt*». Ook in de stichtings-oorkonde wordt hierop reeds gezinspeeld door hertog Hendrik en zijn broeder Godfried, waar hij bij de aanhef zegt: «*de alodio nostro quod IBI JUXTA IN VILLA QUE DICITUR ASCHA TENUIMUS XX mansos usui nostro substraximus*» (19). Aldus bleef de abdij nog twaalf jaar na haar stichting afhankelijk van de parochie Assche. Deze had alsdan aan het hoofd «*Roscelinus ejusdem loci et parochie DECANUS*» (20). Deze Roscelinus was pastoor én deken van Assche. Wij hebben dus twee feiten: Assche was tot 1098 het hoofd van Affligem en ook als dekenij het hoofd van een gewestelijke omschrijving.

Bekijken wij dit vooraf in het zuiver parochiaal verband, dan zien wij dat de parochie Assche zich veel verder uitstreckte dan haar latere grenzen. Verder, indien Affligem binnen Assche ligt, liggen ook tegelijker tijd Hekelgem en Essene er binnen. Dit volgt uit wat wij weten over de verhoudingen Affligem - Hekelgem - Essene. Immers, de abdij Affligem is steeds zonder betwisting en onderbreking een deel geweest van de parochie Hekelgem en is het nu nog. Vervolgens staat het vast dat Hekelgem en Essene steeds in de 12e en 13e eeuw samenhangen, nu eens met overwicht van Hekelgem, dan eens van Essene. Naargelang de residentie van de bedienaar werd de ene moederkerk, de andere dochterkerk geheten.

In de oorkonde van overdracht van beide *altaria* in 1105 aan Affligem, worden ze tegelijk vernoemd: «*Heclengiem, Eschine*» (21). Evenzo in de bevestigingen van 1119 en 1148 (22). Zij worden eerst in 1274 van mekaar definitief gescheiden (23). Een analoog geval zijn ook Meldert - Baardgem geweest. Beide parochiën hoorden altijd samen tot 1258 (24). Voordien hadden wij er een analoge toestand zoals de Hekelgem - Essene. In 1189 wordt er ter gelegenheid van de overdracht van het *altare* aan de abdij Affligem, zelfs gezegd: «*altare de Meldert cum appendicio suo Bardegien*» (25). In het geval Meldert - Baardgem is er echter meer. Wanneer, zoals wij zo even mededeelden, in 1189 de parochie Affligem naar Meldert werd overgebracht «*propter contubernio et frequentia mulierum*» (26), dan wordt tegelijk ook het verband Affligem - Meldert - Baardgem aangetoond.

Welnu, indien Affligem het centraal punt en verband is geweest tussen de twee groepen, Essene - Hekelgem en Meldert - Baardgem,

(18) E. DE MARNEFFE, Cart. Affligem, blz. 16.

(19) *Idem*, o.c., blz. 2.

(20) *Idem*, o.c., blz. 16.

(21) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 29.

(22) *Idem*, o.c., blz. 50 en 122.

(23) J. VERBESSELT, De abdij Affligem en het Parochiewezen in het Land van Assche tot het einde van de 13e eeuw, Affligemensia, 1945, afl. 2, blz. 31-32: «*Quando ecclesia de Hekelghem, quae tunc dicitur subjecta ille de Esschene, separata fuit ab illa*».

(24) RAKA., nr. 4623, f. 24 r.

(25) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 283-284.

(26) *Idem*, o.c., *ibidem*.

maar op zijn beurt een deel is geweest van de parochie Asse, dan hebben wij het bewijs van de oorspronkelijke eenheid onder het gezag van de moederparochie Asse en dit nog gedurende gans de 11e eeuw. Eerst op het einde van de 13e eeuw kwam de definitieve scheiding door toedoen van Affligem.

Van Mazenzele weten wij zeer weinig. Een zaak staat vast dat Affligem en reeds in de 12e eeuw, rond 1160, het *altare* bezat. Van wanneer juist is niet geweten. Het immer samen horen van Mazenzele bij het Land van Asse en het omzeggens automatisch bezit van het altaar zonder dat hieromtrent een bijzondere bisschoppelijke oorkonde is gekend, toont voldoende aan dat Mazenzele een parochie van amper 171 bunder, oorspronkelijk een geheel heeft gevormd met Asse.

Mollem-Bollebeek is een ander geval. Noteren wij vooraf dat de twee parochieën ressorteerden, minstens sinds de 12e eeuw, onder twee heren; de ene helft, d.i. het deel het dichtst bij Asse gelegen, stond onder de jurisdictie van de hertogen van Brabant, als deel van het Land van Asse; het andere onder de Berthouts van Grimbergen, maakte deel uit van de schepenbank van Brussegem. De Molenbeek was de scheidingslijn. De parochiekaart van Ossel-Brussegem-Mollem, die wij afdrukten in deel III van het Parochiewezen in Brabant (27), toont deze zonderlinge indeling duidelijk aan. Niet tegenstaande alle mogelijke feodale verdelingen en verwickelingen wist Mollem als parochie haar oorspronkelijke eenheid te bewaren en brengt daardoor het bewijs op dat zij, gelegen aan deze zijde van de Bollebeek, wel degelijk oorspronkelijk tot het Land van Asse behoorde. Dit wordt ook aangetoond door haar samenhang met de abdij Affligem, die er in 1126 van bisschop Bulchard van Kamerijk het *altare de Molinberm* verkreeg (28). Als deel van het Land van Asse en behorend tot de groep Affligem en niet Grimbergen spijt de feodale verdeling van het dorp in een deel Asse en een deel Grimbergen, behoort ook deze parochie oorspronkelijk tot de moederparochie Asse. Bollebeek kende als parochie een analoge toestand van Mollem met dit verschil dat het feodaal zelfs in drie werd gedeeld: een deel, ten westen van de beek, hoorde in onverdeeldheid aan de hertogen en de heren van Asse; een tweede deel, het noord-oosten, over de beek gelegen, ressorteerde onder de heren van Grimbergen te Brussegem; een derde deel hoorde alleen aan de hertogen, maar behoorde tot de Meierij Merchtem. Dit deel heette *Bollebeek-Bogaard*. Samen-gevat: twee derden, gelegen aan deze zijde van de beek behoorden aan de hertogen, een derde, onder Brussegem gelegen, aan de Berthouts. Maar juist zoals te Mollem lag het dorpscentrum over de beek in het Land van Asse. Niet Affligem verwierf hier het *altare*, maar de dochterabdij van Vorst, die er het allodium verkreeg vanwege Gerberga, de dochter van graaf Lambrecht II van Leuven, en haar zoon Hendrik. Deze schenking geschiedde ten tijde toen de eerste moniales van Vorst nog te Meerhem bij Aalst verbleven alvorens naar Vorst overgebracht te worden. Dit geschiedde echter niet zonder betwistingen met

(27) J. VERBESSELT, o.c., blz. 96.

(28) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 72-73.

Huneco, de kastelein van Grimbergen en later met zijn opvolger Wouter van Grimbergen in 1145 (29).

Voor Bollebeek is het geval bovendien ingewikkelder, wanneer wij weten dat het oorspronkelijk domein, dat gans de parochie besloeg, afkomstig is van de abdij Nijvel en dat de verkaveling ervan aanleiding heeft gegeven tot heel wat twisten tussen de hertogen en de heren van Grimbergen (29a). Maar ook hier wordt als hoofdkern, de zetel van de parochie en het daarbij horende hof, teruggebracht tot het Land van Asse en de abdij Affligem langs haar dochterabdij Vorst.

Sint-Ulriks-Kapelle stelt geen probleem. In 1143 wordt o.a. gezegd ter gelegenheid van een betwisting omtrent 5 bunders allodiaal goed, dat hertog Hendrik had geschonken om er de erediens te bevorderen, «*Notum esse volumus quod in terminis ecclesie de Aska, que a predecessoribus nostris, Episcopis, ecclesie Beati Petri, Apostoli in Hafflengen data est. APPENDICIUM QUODDAM EST, QUOD DICITUR, AD CAPELLAM.*» (30).

Deze tekst is duidelijk en bevestigt de oprichting ervan binnen de grenzen van Asse.

De kleine parochie Bekkerzeel, 106 bunders groot, behoorde nooit tot het Land van Asse en was steeds grotendeels in het bezit van de heren van Bijgaarde. Het patronaat kwam er aan de abdij van Bijgaarde langs haar heren. De rechtspleging hoorde er aan de hertog. Voordien was het ook domein Nijvel. Dit zijn de gegevens. Hierop voortgaande hebben wij wel een paar aanduidingen: oorspronkelijk evenals Bollebeek een oud Nijvels bezit, blijkt het na de 11e eeuw eveneens hertogelijk bezit te zijn geworden. In de 12e eeuw wordt het onrechtstreeks Affligems goed langs haar dochterabdij Groot-Bijgaarde. Wij hebben dus een gelijkaardige samenhang van Nijvel-Affligem-Groot-Bijgaarde zoals te Bollebeek. Voegen wij hierbij dat enerzijds Bekkerzeel geprangd ligt tussen Zellik en Sint-Ulriks-Kapelle, een afhankelijkheid van Asse en anderzijds dat tot in de 12e eeuw nog een groot deel van Bijgaarde zelf over Bekkerzeel heen, deel uitmaakte van de parochie Asse, dan blijft er geen andere oplossing mogelijk of oorspronkelijk is ook Bekkerzeel een deel geweest van de moederparochie Asse.

Deze ontleding brengt ons tot de vaststelling dat de moederparochie Asse oorspronkelijk minstens 5.500 bunders of ongeveer 7.500 hect. groot is geweest. Dit is een enorme uitgestichtheid. *Bijgevolg liepen de oudste grenzen van Asse, voortgaande op onze detailstudie, langs de parochiën Aalst, Moorsel (Land van Aalst), Lebbeke, Opwijk, Merchtem (Land van Dendermonde), Ossel, Kobbegem, Zellik (het Sint-Baafs-domein), Anderlecht Dilbeek, (het kapittel van Anderlecht), Bodegem, Wambeek, Lennik (het domein van Nijval), Liedekerke-Dender-*

(29) A. WAUTERS, Env. de Bruxelles, dl. I, blz. 34-35. - R.A.K.A, Cartularium van Vorst en A. MIRAEUS, Op. dipl., dl. III, blz. 43.

(29a) Zie hierover onze studie «Bollebeek, een domein van de abdij Nijvel in West-Brabant». Verschijnt kortelings in dit tijdschrift.

(30) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 108.

leeuw. Dit is een merkwaardige vaststelling.

Van deze 5.500 bunder behield Asse na de 12e eeuw 2.123 bunder.

2. WANNEER ONTSTOND DE MOEDERPAROCHIE ASSE ? UIT WELK TIJDSTIP DAGTEKENT DE VERBROKKELING ?

In onze uiteenzetting over de *Kerkberg* hebben wij de vraag gesteld of er reeds op het einde van de Gallo-Romeinse periode te Asse een eerste kern van kristene beschaving zou bestaan hebben. Hierop kan niet worden geantwoord bij gebrek aan aanduidingen. Het is evenwel niet uitgesloten, daar de baan Bawai-Asse een van de voornaamste verkeersaders is geweest. Heeft er een kristen bidplaats gestaan op de *Kerkberg* ?

Als zeker mogen wij aannemen dat reeds vroeg te Asse missionarissen zijn aangekomen. Dit vloeit voort uit de belangrijkheid van Asse als hoofdplaats van de gouw en later graafschap, de omvang van de moederparochie, het blijven voortbestaan van Asse-dorp langs de voornaamste verkeerswegen van West-Brabant, de patroonheilige Sint-Martinus.

Vergeleken met zekere plaatsen, soms van minder belang, waar wij reeds in de 7e eeuw een kristen kern hebben, zoals Hamme met Sint-Goedele, het zeer belangrijke Merchtem met Sint-Emebertus — beide plaatsen rechtstreeks verband houdend met Witger en Amelberga — Meerbeek en Moorsel met de H. Berlindis, Tervuren met St.-Hubertus, moet Asse stellig in dezelfde eeuw een kristen kern gehad hebben. Alleen de *Sint-Lendriksborre* (Kruisborre) is een aanduiding van de missionering van deze streek in de 7e eeuw. Van St.-Amands-, St.-Eloois, St.-Hubertus en Lambertus voorbijgegaan vertellen de legenden niets. Spijtsdien hebben wij de overtuiging dat Asse reeds zeer vroeg een kristen gemeenschap heeft gehad.

Een litteken daarvan is zeker de plaats van de kerk binnen het oude *castrum*. De kerk bezet de bovenste hoek van het *castrum*, juist op de plaats waar dit laatste aansluiting geeft met de *Steenstraat* en de *Koensborgstraat*. Is soms de latere *Kerckhofbrug* geen laatste litteken daarvan ? Zij ligt bovendien in de hoek, waar de *Steenstraat* de oude Nervisobe baan over Huinegem, Bollebeek-Wolvertem opvangt. Door haar ligging maakt ze nog integraal deel uit van het oude *castrum*. Dit betekent meteen dat zij er werd gebouwd op een ogenblik dat dit *castrum* nog een zekere betekenis had ; in elk geval vóór de oprichting van de borcht.

Aldus heeft de kerk voor het eerst de linker omheining van het *castrum* doorbroken, maar niet op zulke wijze dat ze niet tegelijk er de sporen heeft van nagelaten door de kerktoren te plaatsen in de as van de voormalige omheining, die aan weerszijden toegang verschafté én tot het eigenlijk woningscomplex rond het Oude Marktplaats én tot de *Steenstraat*. Hiervan geeft kaartblad vijf van het Klein Kaartboek van de Kerk- en Armentienden van Asse van 1742 (31) een klaar beeld.

(31) GA., Asse.

Asse
Kerk en Dorp in 1742

(Zie afbeelding). Aldaar ligt ze juist in de as van de linker omheining en worden de latere vesten er rond duidelijk aangegeven.

De oppervlakte van de latere kerk wordt op een afzonderlijk kaartblad in het Groot Kerk- en Armenkaartboek van Asse aangegeven (32). Deze bedraagt 38 r. Het Kerkhof meet 130 r. Samen 168 roeden. Later bij het aanleggen in de 16e eeuw van grotere vesten rond het kerkhof werd een deel van de oude borcht ingepalmd. Dit deel zal verdeeld worden in drie percelen, nl. 140 roeden van nr. 57, 90 roeden van nr. 56 en 30 roeden van nr. 36 buiten de oude borcht. Samen 160 roeden. Tussen de *Kerkbrug* en de *Steenstraat* komen er nog zes percelen bij, nl. 40 r., $9\frac{3}{4}$ r., 8 r., $10\frac{3}{4}$ r., 25 r. en 10 r. Samen $103\frac{1}{2}$ roeden. Aan de andere zijde langs de *Kerkhofstraat* hebben wij drie percelen, elk 26 r., 19 r. en 26 r. groot. Samen 71 roeden. Het geheel complex bedraagt 502 roeden of 1 bunder 1 dw. en 2 r. Dit is de uiteindelijke oppervlakte en groei van de nieuwe borcht na de 12e eeuw. Dit is de *Kerkborcht*, gevestigd op het hoogste punt van Asse, te gelijk het voornaamste kruispunt van het dorp en zijn omgeving. Hierover verder meer.

Hierbij aansluitend moeten wij een gezegde van onderpastoor J. Mertens onderzoeken (33). In een nota over pastoor Van den Brande zegt hij : «*De vroegere kerk van Assche, gelijk wij wel eens zullen bewijzen, stond aan de Hallepoel tusschen het Gasthuis en het H. Geesthuis, wiens ranke toren nog in de XVIIe eeuw vinden wij in de lucht verbleef aan den hoek van de Kattestraat, die een kerkweg was (van kasse) ; dus gelijk het betaamt in het centrum van het dorp, op de merckt zelve en niet aan het uiteinde, waer wel de versterkte burgt oprees in de IXe eeuw, door de Angelsaksers vernield en dan later in kerk herschapen, toen deze, die denkelyk van hout was, met het dorp zal afgebrand zijn. Ligneum fuerunt ad annum ferme millesimum apud nos omnia prope monasteria et basilica (bijna alle kloosters en basilieken waren bij ons tot het jaar duizend in hout) (Vandelimus, Leg. salica gloss.). De straat thans in steenweg herschapen, die naar de oude kerk leidde, bleef de Kerckestraet heeten. In de XVIIe eeuw vinden wij in de kerckrekeningen aangetekend : eene jaarlijksche rent van 13 st. op de hofste van M. Michel Baert in de Kerckestraet gelegen tegen 't gasthuys.*»

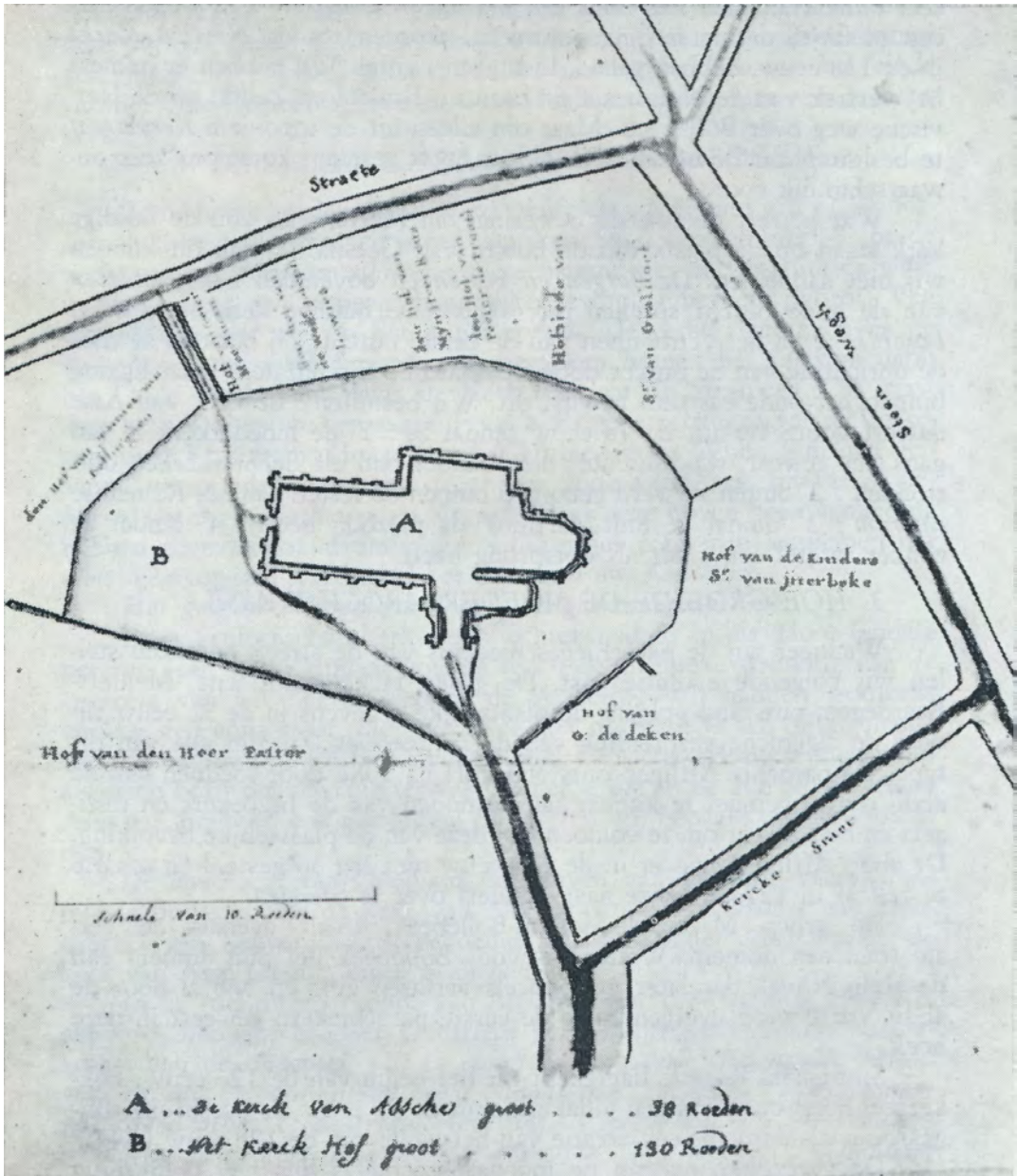
In feite beweert Mertens twee zaken : 1^e de plaats van de oudste kerk lag aan de *Hallepoel*, d.i. op de Nieuwmarkt en 2^e de daarna gebouwde kerk is de opvolgster van de burcht van Odelhard uit de 9e eeuw.

De eerste bewering berust blijkbaar op de naam *Kerkstraat*, die hij identificeert met de *Steenweg* van aan de Nieuwmarkt tot aan de *Kattestraat*, steunend op de tekst van de 17e eeuw. Dat Mertens er vast van overtuigd was, blijkt uit zijn zinsnede «*gelijk wij later wel eens zullen bewijzen*». Op grond van welke nadere gegevens wordt niet medegedeeld.

Deze bewering kunnen wij niet aannemen alleen voortgaande op de naam *Kerkstraat* voor dit deel van de *Steenweg*. Dat wij nabij de

(32) PA., Asse.

(33) Deze nota's werden ons bereidwillig medegedeeld door E.P. Spanhove.

Asse

Plan de Kerk en omgeving van 1784
door landmeter G. De Deken, wonende aan het Kerkhof

- PA. Afzonderlijk gekleurd plan in het Kaartboek van de Kerk.
- A. Kerk, groot 38 roeden.
- B. Kerkhof, groot 130 roeden.

De weg langs de kerk van aan de Kerkhofstraat tot aan de Nieuwstraat wordt
duidelijk angetoond.

zeer oude Hallepoel van ouds een belangrijk kruispunt van wegen met een pleintje, dat later omgevormd zal worden tot de *Nieuwe Markt* in de 13e eeuw, hebben gehad, lijdt geen twijfel. Wij hebben er immers het vertrek van de Neerstraat de baan op Brussel en Zellik, en de Nervische weg over Bollebeek. Maar om alleen uit de toponiem *Kerkstraat* te besluiten dat de eerste kerk aldaar heeft gestaan, komt ons zeer onwaarschijnlijk voor.

Wat betreft de tweede bewering van Mertens als zou de huidige kerk staan op de plaats van de borch van Odelhard ; ook dit kunnen wij niet aannemen. De *bergen en vesten* en bovendien *het grondplan* van de oude burcht spreken dit tegen. De huidige kerk werd eerst *borchtkerk* na het verdwijnen van de eerste burcht. Zij bestond al vóór de oprichting van de burcht door Odelhard of zijn nazaten. Haar ligging binnen het oude castrum bewijst dit. Wij besluiten : de kerk van Asse dateert voorzeker uit de 7e eeuw omdat ze : 1° de moederkerk is van gans het gewest, waaruit later niet minder dan elf dochterkerken ontstonden ; 2° omdat ze werd gebouwd binnen de resten van het Romeinse *castrum* ; 3° omdat ze Sint-Martinus als patroon heeft ; 4° omdat ze zonder twijfel een *vicus* als oorsprong heeft.

3. HOE GROEIDE DE MOEDERPAROCHIE ASSE ?

Wanneer wij de parochiegeschiedenis van de streek opmaken stellen wij volgende evolutie vast. De groep Hekelgem-Essene, Meldert-Baardegem ontstond volgens de plaatselijke gegevens in de 9e eeuw tijdens de algemene verbreiding van de *villakerkjes*. Zij zijn alle van dit type. De parochie Affligem ontstond kort na 1086 door toedoen van de abdij om te gemoet te komen aan de noden van de bezoekers en reizigers en niet zozeer om te voldoen aan deze van de plaatselijke bevolking. De abdij Affligem was er in de 12e eeuw niet erg op gesteld en schafte ze zelf af in 1274 door ze naar Meldert over te brengen.

De groep Mazenzele-Mollem-Bollebeek draait evenals de eerste rond een domein. Wellicht is voor Bollebeek het oud domein van de abdij Nijvel, dat later grotendeels verloren ging en vooral door de abdij Vorst werd overgenomen, de eerste parochiekern geweest in deze hoek.

Sint-Ulriks-Kapelle dagtekent uit het begin van de 12e eeuw. Bekkerzeel heeft eveneens een villakerkje uit de 9e eeuw als oorsprong. Bijgaarde is als parochie een creatie van het einde van de 12e eeuw (34).

De verbrokkeling van de moederparochie is dus niet gelijktijdig geschied : een deel in de 9e eeuw, een ander deel nog vrij laat, in het begin van de 12e eeuw.

Hoelang zijn deze parochiën dochterkerken van Asse gebleven ?

O.i. heeft vooral de oprichting van de abdij Affligem de grote stoot tot de onafhankelijkheid gegeven. Het volledig onafhankelijk worden, de ene van de andere parochie, zoals Essene van Hekelgem en Meldert van Baardegem, geschiede eerst in de 13e eeuw, respectievelijk in 1274 en 1258.

(34) J. VERBESSELT, Het Parochiewezen, dl. V. Ter perse.

Dit zijn de algemene lijnen. Binnen Asse zelf rezen er gedurende deze periode geen hulpkerken op. De parochie behield, zoals Grimbergen, maar in tegenstelling met Meise, haar eenheid tot op het einde van het Oud Regiem. Alleen Asse-ter-Heide kreeg vrij laat een dochterkerk.

4. DE RECHTSTOESTAND VAN DE PAROCHIE

Zoals hoger medegedeeld werd twijfelen wij er niet aan of de oorspronkelijke rechtstoestand is een vicuskerk. Wij steunen hier : 1^e op de vorm van het dorpscentrum, die overeenstemt met het castrum en waar in eerste rang een gemeenschappelijke bewoning herkend wordt. Van een villa is hier niet in het minst spraak. De eerste woningen na de Romeinse overheersing werden opgetrokken binnen het castrum nabij het Oude Marktplein langs de Kerkstraat en de Steenweg ; 2^e naast deze kern hebben wij een aantal Frankische nederzettingen van af Volkegem over Krokegem, Huggelgem tot Huinegem en Walfergem met een aantal verspreide hoven aan de andere zijde van Asse, b.v. te *Waalborre, ten Berg, Heilborre* en *Asbeek*. Daar deze hoven geen aanleiding hebben gegeven tot afzonderlijke villakerkjes mag men aannemen dat alles gegroepeerd werd rond het ene centrum, Asse-dorp.

Het gaat er bijgevolg wel om een gemeenschapskerk.

Deze gemeenschapskerk heeft echter nadien in de Hoog-feodale periode geen stand kunnen houden tegen de algemene stroming van *de laisering* van het kerkwezen in de 9e eeuw. Wij hadden trouwens te Asse een gouwgraaf, die voorzeker niet ontsnapt is aan de algemene tendenz van de tijd. Of nu Odelhard reeds de vicuskerk heeft ingepalmd als eigen bezit doet weinig ter zake, zeker is dat in de 10e en 11e eeuw Asse een *Eigenkerk* is geworden. Dit weten wij bepaald uit de oorkonden.

De opvolgers van Odelhard, de graven van Leuven, waarvan als oudste bezitster van de kerk van Asse gravin Adela, vrouw van Hendrik II van Leuven, wordt genoemd, hadden zonder enige twijfel de kerk van Asse tot hun eigen bezit gemaakt.

In de stichtingsoorkonde van Affligem van 1086 handelt Hendrik, akkoord met zijn broeder Godfried, persoonlijk zonder enige tussenkomst van de bisschop. «*Et in comitatu meo loco ab antiquis Affligem vocato, modo autem novo monasterio appellato, habitacionem saltuosam adhuc et desertam elegerunt.. - Erexerunt autem ecclesiam in honore Beati Petri Apostolorum principis.*» Hij vervolgt : «*Quoniam vero locus ipse AD COMITATUM NOSTRUM HEREDITARIE JURE videbatur pertinere....* schenken wij hen 20 mansi uit ons allodium *in VILLA qui dicitur Ascha... et libere ad altare ipsius Ecclesie tradidimus*». Wij schenken hen bovendien «*de eodem allodio circumjacente*» een gemeen recht in onze bossen, velden en weiden, evenals in ons vis- en jachtgebied. Meer nog, ze zullen vrijelijk een eigen abt mogen kiezen, «*nullo principe, NULO EPISCOPO CONTRADICENTE.*» Als getuigen treden op op de eerste rang de edelen van zijn omgeving en van de streek. Slechts een viertal kannuniken en clerici worden er bij vermeld (35).

(35) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 1-4.

De graaf handelt dus eigenmachtig in *zijn* graafschap, in *zijn* allodium, in *zijn* villa van Asse. Op dit laatste leggen wij de nadruk : Asse is *zijn* villa of domein. Wanneer hij bovendien verklaart dat de abt zal mogen gekozen worden zonder tussenkomst van de bisschop, eigent hij zich hier een van de essentiële prerogatieven toe, die alleen toenmalige Eigenkerkheren dierven opeisen.

Eerst nadien, alhoewel in hetzelfde jaar 1086, treedt de bisschop van Kamerijk op. Hij bevestigt de stichting «*van het op zijn raad novum monasterium*» geheten klooster. Hij zegt zelfs dat de stichters met de hulp van graaf Hendrik en zijn broeder Godfried er zonder zijn tussenkomst een kerk hebben gebouwd en dat hij ze op hun aanvraag heeft ingewijd. Ten einde deze stichting te bevorderen en het *dos ecclesie* te vermeerderen schenkt hij de tienden van de 20 mansi allodiaal goed, door de graaf voordien gegeven. Deze hoorden toe aan Heribertus, de persona, die afwezig was. Op aanvraag van laatstgenoemde maakt hij ze vrij van alle lasten, die andere kerken *multocius sive juste sive injuste coguntur solve*re.» Dit betekent dat wij ons te Asse nog tot 1086 volop in het Eigenkerkwezen bevinden. Bisschop Geraard zegt verder dat de stichting een zuivere lekenonderneming is «*quia laici erant*.» Daarom zal er slechts bij uitzondering een openbare mis mogen gelezen worden. Hij vervolgt : «*Comes vero Henricus quantum ad se illam ecclesiam, absque ullo respectu, nobis presentibus, liberam fecit*.» Uitdrukkelijker kan het niet gezegd worden : «*de graaf maakt ZIJN EIGENKERK zelf vrij*.» Vermits dit alles geschiedde BINNEN de parochie Asse, hoorde deze hem ook automatisch toe. De bisschop zelf bevestigde de abtskeuze zonder tussenkomst van gelijk welke bisschop (36).

Werd de nieuwe abdij dus onmiddellijk vrij gemaakt van alle lekenbanden, daarom was dit nog niet het geval met de kerk van Asse. Dit geschiedde eerst twaalf jaar later onder bisschop Manasses, in 1098. Hij verklaart : «*Preci ergo fratribus..., fratre Fulgentio, ejusdem loci abbate, intercedente, ALTARE DE ASCHA, IN CUJUS PARROCHIA IPSA CONGREGATIO CONVERSATUR. Tradidi autem sic UT LIBERUM ET SINE PERSONIS, in perpetuum, ipsum altare predictae ecclesie, permaneret*.» Hij behoudt zich alleen het *obsonium*recht voor (37).

De kerk van Asse is dus voortaan vrij en ontheven van alle *personae personatus* en wordt omgezet in *patronaatskerk* volgens de nieuwe regels, die sinds het Concilie van Lateranen uit de vorige eeuw geleidelijk in voege werden gebracht ten einde het Eigenkerkenwezen of het lekenbezit van kerken en parochiën af te schaffen.

Deze oorkonde stelt nochtans een probleem. *Wie was in feite tot 1098 de Eigenkerkbeer van Asse?* Inderdaad, in de oorkonde van bisschop Geraard van 1086 wordt *dominus Heribertus* vernoemd als de bezitter van de tienden van de door Hendrik van Leuven geschonken 20 mansi of niet minder dan 240 goede landbouwgronden te Asse. «*Petitione et voluntate domini Heriberti qui TUNC eam* (deciman) *ha-*

(36) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 6-7.

(37) *Idem*, o.c., blz. 15-16.

bebat» staat er duidelijk geschreven. Was deze *dominus Heribertus*, waarvan gezegd wordt dat hij op dat ogenblik in Engeland zou vertoefd hebben, de *persona* van Asse ? Dit is absoluut niet zeker. Voordien werd hij door ons uit hoofde van dit belangrijk tiendenbezit aangezien als de *persona* van Asse (48). Wij durven dit heden niet meer onderschrijven. Ware hij de *persona* van Asse geweest in 1086, dan moesten wij er o.i. «*dominus Heribertus, persona*» gelezen hebben. Bovendien is het de bisschop zelf, die op aanvraag van Heribertus de tienden van vn. 20 mansi aan de nieuwe abdij schenkt. Bij gevolg, noch de bisschop van Kamerijk, noch de graaf bezat op dat ogenblik de tienden, maar wel *dominus Heribertus*. Deze *Heribertus* komt ons niet voor als een clericus of priester, maar als *dominus, heer*, een leek. Het is niet uitgesloten dat iemand, die zulk een belangrijk tiendendomein te Asse bezat, er de *persona personatus* was. Het is evenmin uitgesloten dat een lekenheer, die zulk tiendendomein in zijn persoonlijk bezit had, er wel de *persona* van was. De zaak van het personaat van Heribertus te Asse blijft aldus open.

Bovendien tonen de verschillende verklaringen van de graaf, bevestigd door bisschop Geraard in 1086, duidelijk aan dat graaf Hendrik eigenmachtig en alleen optreedt in zijn villa en parochie te Asse. Hieraan hechten wij meer waarde dan aan de veronderstelling in verband met Heribertus. Asse staat niet alleen. Ook te Eigenbrakel bezat de graaf er persoonlijk het personaat. Hij zegt het t.a. zelf in de overdrachtsoorkonde van het altare van Eigenbrakel (39). Dat hij *dominus Heribertus* als *persona* in zijn plaats heeft aangesteld is wel mogelijk, daar het toch opvalt dat te gelijker tijd met de schenking van de 20 mansi ook het tienderrecht ervan wordt overgedragen aan Affligem. Wij betwijfelen het echter daar tegelijker tijd van de overdracht van het personaat van Asse in 1098 een gans bijzondere getuige optreedt, nl. *Roscelinus*, die zich noemt *EUSDEM LOCIIET PARROCHIE DECANUS* (40). Er staat dus wel «*deken én van Asse én van de parochie*». Bij gevolg is de parochie Asse in 1098 een dekenij, hetgeen de eerste en enige keer is in die periode en in West-Brabant dat wij hiervan horen. *Het is een uitzonderlijk belangrijk feit*, dat aantoonst dat Asse nog altijd in de 11e eeuw zijn rang gestand houdt als hoofd van het gewest. Het is een bepaalde bevestiging van de stelling Lindemans : Asse de hoofdplaats van een gouw. Een dekenij is in die periode in Brabant zo uitzonderlijk dat het omzeggens niet anders kan dan overeenstemmen met een streekomschrijving.

Maar met deken Roscelinus stelt zich een bijkomende vraag : *indien wij een dekenij hebben, moeten wij dan de persona personatus niet afschrijven ?* Dit is o.i. niet noodzakelijk, daar tot vóór 1098 het personaatswezen toch zo algemeen in voege was, dat wij hier zouden te doen hebben met een uitzondering op de algemene regel. Hadden wij nu te Asse ooit een kapittel gekend, dan ware het antwoord anders geweest ;

(38) J. VERBESSELT, De abdij van Affligem en het Parochiewezen in het Land van Asse, *Affligemensia*, 1945, nr. 2, blz. 25.

(39) J. VERBESSELT, Het Parochiewezen, Braine-Alleud.

(40) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 16.

maar dit kennen wij te Asse niet, alhoewel wij het er wel mochten verwachten. Nu is het wel mogelijk dat de deken Roscelinus de personificatie is van een evolutie in het parochiewezen van de tweede helft van de 11e eeuw na het Concilie van Lateranen van 1056 en dat hij in zijn hoedanigheid van deken veel vrijer stond als de eenvoudige persona van Ossel of Wemmel. Als zeker nemen wij aan dat Roscelinus de werkelijke bedienaar van de parochie Asse rond 1098 is geweest en dat hij ter plaatse zelf verbleef. De tekst is o.i. zeer duidelijk : «*eiusdem loci et parrochie decanus.*» Een tweede zaak staat ook vast : door de overdrachtsoorkonde van 1098 wordt het *altare de Asscha* vrij gemaakt «*liberum et sine personis*». Ware het voordien vrij dan ware vn. zinssnede niet nodig geweest. Dan kon de bisschop wel spreken van *liberum*, maar niet van «*et sine personis*».

Op grond vooral van de handelwijze van graaf Hendrik en consoorten besluiten wij dat Asse tot 1098 ene persoonlijk bezit is geweest van de graven van Leuven en hun voorzaten. Dat ze in de overdrachtsoorkonde niet worden vernoemd volgt uit de aard van de zaak, nl. het kerkelijk bezit. Trouwens, het is uitzonderlijk, dat de bisschop de vorige eigenkerkheer vernoemd. Dit geschiedt eerst in latere jaren, wanneer b.v. de bisschop een overdracht van het altaar heeft gedaan zonder de volledige of voorafgaande toestemming van de heer, zoals dit het geval is geweest o.a. te Audenaken en Merchtem.

Dat de graaf van Leuven de parochie beheerde door een tussenpersoon, b.v. een Heribertus, is duidelijk.

Aldus is Affligem de baas geworden te Asse. Wanneer zij tot 1098 *in* de parochie Asse was gelegen en daardoor zekere verplichtingen had tegenover haar, staat ze er nu boven. De pastoor-bedienaar werd voortaan door Affligem voorgedragen ter benoeming door de bisschop. Deze zal er wel voor zorgen dat de bedienaar de wensen van de abdij volgt. Eigen monniken heeft de abdij er echter nooit aangesteld, zoals sinds de 12e eeuw de Praemonstratenser abdijen van Grimbergen en Dielegem het zullen doen in hun parochiën. Dit lag niet in de lijn van de Benedictijner regel. Daarom werd zelfs haar eigen parochie naar Meldert overgedragen in 1274. Alleen het beheer van de tienden, de gronden en hoven interesseerde Affligem. Juist door de uitbouw van haar grondbezit en tiendendomeinen heeft Affligem zich in zeer korte tijd opgewerkt als een van de grootste domeinheren en machtigste economische organisaties van gans Brabant. Het vertrekpunt uit Asse zelf met de 20 mansi of 240 bunder goede akkergronden was een eerste stimulans.

Werd in de oorkonde van 1098 nog het betalen van het *obsoniumrecht*, d.i. een bepaalde jaarlijkse vergoeding aan de bisschop af te dragen, weerhouden, dan dacht zijn opvolger, bisschop Odo, dit reeds af te schaffen ten voordele van de nieuwe *patronus*, Affligem. Dit komt een eerste maal tot uitdrukking in de algemene bevestigingsbulle van paus Callixt II van 21 oct. 1119. «*Confirmamus... videlicet altare de Asca, in cuius parochia idem monasterium constitutum est, a personatu, et episcopali obsonio liberum et quietum*». (41) Dit wordt ook beves-

(41) *Idem*, c.o., blz. 49.

tigd door bisschop Bulchard in 1123, waar hij over de intentie van bisschop Odo spreekt : «*Et quia ipse (Odo) hanc nostram concessionem... expetere fortuitu neglexit.*» Daarom stelt hij Affligem vrij van het betalen van het *obsonium* op aandringen van «*karissimi Franco Affligeniensis*», de opvolger van abt Fulgentius.

Zonderling is in deze oorkonde de herhaling door bisschop Bulchard van de zin «*altare de Ascha, in cujus parochia predictum coenobium situm est*» (42) Deze zin komt ons niet voor als een formule, maar blijkt een bevestiging te zijn dat de abdij Affligem in 1123 nog altijd binnen de grenzen van de parochie Asse is gelegen. Dit dient onderstreept te worden, vooral omdat bisschop Odo in zijn grote brief van 1105, waardoor hij een aanzienlijk aantal *altaria* aan Affligem schenkt, zoals Helekgem en Essene, er geen woord over rept, wanneer hij over Asse spreekt. Hij zegt alleen : «*Porro altare de Ascha, quo ecclesiam eandem predecessor noster Manasses... canonice investituit*» (43). Blijkbaar wil bisschop Bulchard dit in 1123 recht zetten.

In 1136 herhaalt nogmaals bisschop Niklaas de zin «*in cujus parochia Affligeniense coenobium situm est*». (44) In de bevestigingsbulle van 1148 door paus Eugenius III komt deze zin niet meer voor (45).

In 1105 had Affligem reeds een bijzonder parochierecht verkregen ten nadele van de moederparochie, nl. het begrafenisrecht. Paus Pascal II schrijft : «*Sepulturam ejusdem loci omnino liberam esse decernimus, ut eorum, qui illic sepelire deliberaverunt, devotioni et extreme voluntate,... nullus obstat*» (46).

Tot hier de rechtstoestand van de parochie Asse in de 12e eeuw.

*
* *
*

Resumeren wij even. Asse ontstond ongetwijfeld als *vicuskerk* in het kader van Asse, hoofd van een gouw. Hierdoor verwierf zij onmiddellijk de functie van moederkerk, waaruit niet minder dan elf dochterkerken zullen groeien. Zij omvatte oorspronkelijk gans het Land van Asse, dat zich in het begin nog uitstreckte tot een gedeelte van Groot-Bijgaarde. Op het einde van de 12e eeuw stond nog een landdeken, Roscelinus, aan het hoofd. Nadien scheidde sommige afhankelijkheden zich geleidelijk af. Het proces was reeds gedeeltelijk voltrokken op het einde van de 11e eeuw ; maar andere bleven nog altijd ondergeschikt aan de moederparochie. Aldus bleef zelfs de abdij Affligem tot rond 1136 binnen de grenzen van Asse liggen en zien wij b.v. de parochie Hekelgem, waartoe Affligem na 1136 zal behoren. voortdurend van rechtstoestand verwisselen. Eerst na het midden van de 13e eeuw wordt deze definitief vastgelegd.

Wat betreft de parochie zelf, gaat de rechtstoestand van vicuskerk in de loop van de 9e eeuw over naar *Borchtkerk*. Een aanduiding is het

(42) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 64.

(43) *Idem*, o.c., bez. 29.

(44) *Idem*, o.c., blz. 89.

(45) *Idem*, o.c., blz. 122.

(46) *Idem*, o.c., blz. 27.

bezit van *Ascum* door Odelhard. Sindsdien hoort de parochie tot het rechtstreeks bezit van de graven van Leuven en hun opvolgers tot in het jaar 1098. Alsdan ontdoen de graven zich van hun Eigenkerk ten voordele van Affligem, dat ze twaalf jaar te voren hadden gesticht. Maar de abdij zelf blijft nog tot na 1136 binnen de grenzen van Asse.

Als Eigenkerk werd Asse een grafelijk personaat waarvan *dominus Heribertus* de persona kan geweest zijn. Na het omzetten in patronaat in 1098 veranderde de rechtstoestand niet meer en bleef Asse aan Affligem behoren tot in de 16e eeuw, wanneer het patronaat aan het Pauscollege van de Universiteit Leuven werd gehecht. Alleen de Franse Revolutie bracht hieraan verandering.

5. HET PATRIMONIUM

Ook het parochiaal bezit kan ons interessante aanduidingen verstrekken. Het gaat hier over het Kerk-, Armen- en Curebezit, zowel in gronden als tienden.

1. *Het Kerk-, Armen- en Curegoed.*

Van het *Curegoed*, waarvan wij een beschrijving hebben van 1524, kan niet veel gezegd worden. Het is te Asse zelf niet veel bijzonders. Dit verklaren wij door de begeving van de cure door Affligem. De cure van Asse had wel een bijzonder goed op de *Boterberg* te Bekkerzeel. Dit kan eventueel wijzen naar de oorspronkelijke afhankelijkheid van Asse, maar zeker is dit niet. Interessanter in dit verband is wel het tiendebezit van niet minder dan 20 bunder, onder Bekkerzeel gelegen naast de grens van Asse, door de patronus, Affligem en waarin ook de pastoor van Asse zijn deel had.

Daar tegenover is het *Kerk-en Armengoed* veel belangrijker. Dit wordt in beeld gebracht door het kaartboek van de Kerk- en Armengoederen van 1722 (47). De verhoudingen zijn over het algemeen één kerkgoed tegen twee Armengoederen. Zij zijn wat overal gelegen te Asse met de nadruk op het zuid-westelijk deel van Asse. Te Asse ter Heide zijn het slechts luttele percelen. De grootste concentratie van het Kerkgoed is gelegen rond de *Brivaal*, *Boekvos*, *Bernoy*, *ten Berg*, *de Vaal*, *de Marlier*. Hier hebben de Kerk en de Armen evenveel percelen. De Armen hebben daarentegen de grootste concentratie rond de *Kruisborre*. Kerk en Armen hebben gronden te *Asbeke*; ook op de *Kalkhove* bezitten beide percelen. Te *Krobegem* is het bezit van de Kerk en Armen gering. Op het *Muurveld* hebben beide één perceel.

Wanneer wij de ligging van het Kerk- en Armengoed van Asse vergelijken met deze van het tiendenbezit stemmen beide duidelijk overeen. Het is evenwel moeilijk voor een bepaald grondbezit van de Kerk of de Armen er het oude dotatiegoed in te herkennen. De percelen liggen te verspreid, behalve voor het deel op de *Brivaal*, het *Bergeveld*, de *Bernoy* en *Boekvos*. De concentratie van het armengoed naast en rond de *Kruisborre* is wel een aanduiding van ouderdom. Het is zelfs opvallend.

(47) PA. Asse door J. DE DEKEN.

2. De Kerk- en Armentienden.

Hierover worden wij ingelicht door het Klein Kaartboek van het Pastorijarchief van 1742. De zeven kaarten geven ons een duidelijk beeld.

Deze tienden waren in volgende wijken gelegen en als volgt verdeeld.

1. — Op 400 r. of 1 bunder land op den *Ondersten Boschkanter*, bezit van het Gasthuis. Hier van had de Kerk 300 r. tiende en de pastoor 100 r.

— op *den Mallier*, bezit van het Gasthuis, groot 148 r., twee schoven aan de Kerk en de Armen.

2. — Op *den Brivaal*, groot 107 r., twee schoven aan de Kerk en Armen.

— item aldaar 120 r. land, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar 227 r. land, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar, 282 r. land, competerende de Kerk en Armen, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar, 113 r. land, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar 172 r. land, competerende de Kerk en de Armen, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar 96 r. land, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar 180 r. land, competerend de kerk van Asse, twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar 123 r., twee schoven aan voorgenoemde.

— item aldaar, bij de Windmolen gelegen, 270 r. land, twee schoven aan voorgenoemde.

— item em stuck, genaamd het *Nonnenblock*, groot 221 r. Hier heeft de Armen een schoof.

— item een stuk land, genaamd het *Hemelvecken* op den *Clijnvael*, groot 186 r., de twee schoven tiende.

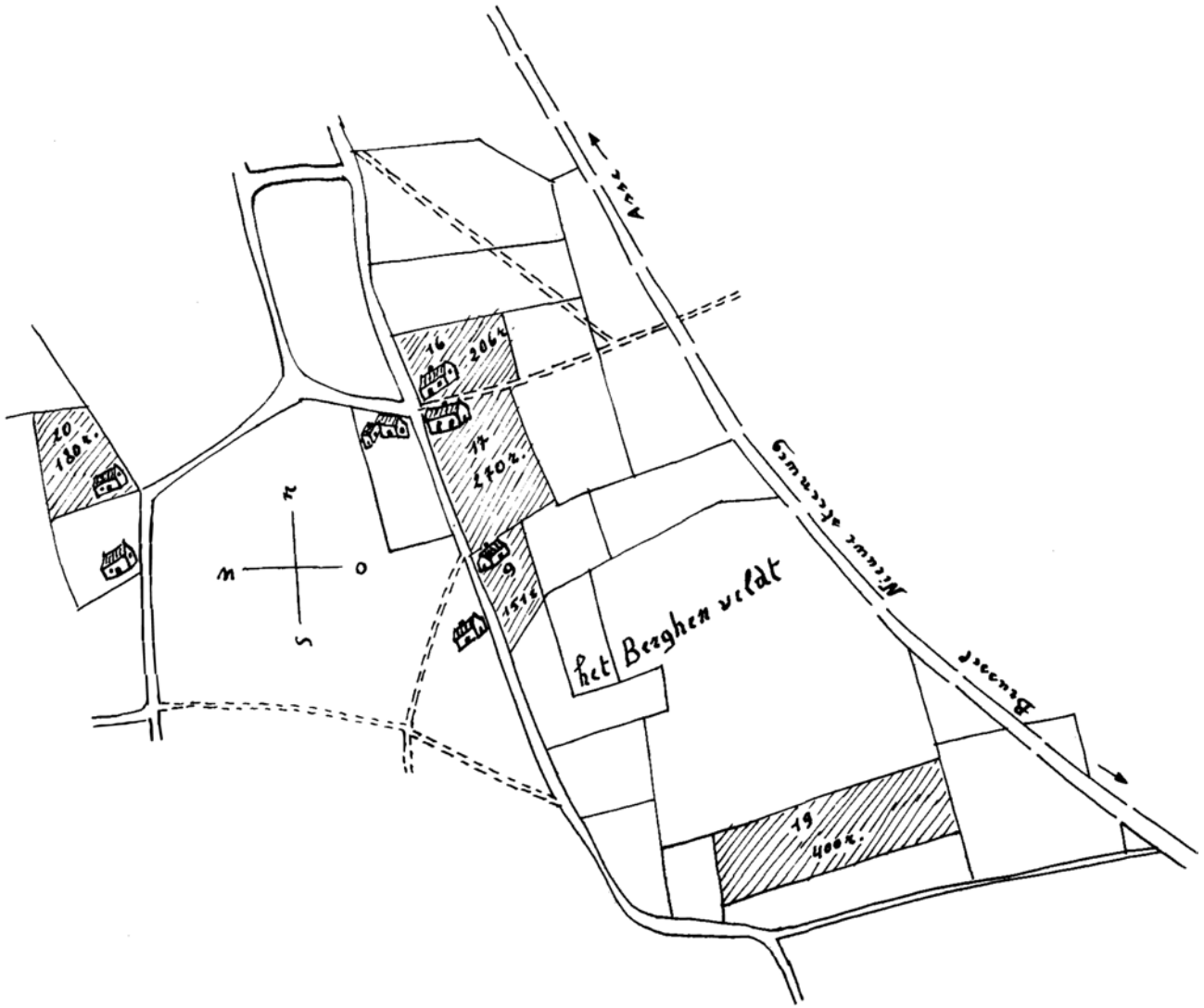
Stukken nr. 3 tot 7 palen aan mekaar. Tussen nr. 12 en 13 ligt de Windmolen van het dorp.

3. — Een hofstede gelegen op *het Berghevelt ten Berghe*, gr. 206 r., de twee schoven.

— een hofstede gelegen op *het Berghevelt*, groot 292 r., de twee schoven. Deze drie hofsteden palen aan mekaar

— een stuk land op *het Berghevelt*, groot 400 r., tegen Kerk- en Armen-goed van Asse; daarvan heeft de Armen een schoof, de pastoor een schoof en ook de onderpastoor een schoof. Dit is o.i. een oorspronkelijk dotatiegoed om rede dat de parochie Asse er de volle tiende heeft, gedeeld oorspronkelijk in drie: een deel voor de Kerk, een voor de Armen en een voor de bedienaar. Het heeft een typische oppervlakte van 1 bunder.

Het *Bergheveld* is een typisch mansusveld, ter grootte van 32 bunder. De nieuwe steenweg loopt er sinds 1704 dwars door. Opvallend is ook dat de kerk er nog verscheidene gronden had naast de vele tienden. Wij vragen ons af of het *Bergeveld* niet oorspronkelijk tot het dotatiegoed van de kerk heeft behoord. De ligging van de overgebleven stukken grond en tienden wijst in deze richting.

Asse

Het Bergeveld met aanduiding van de Kerk- en Armentienden en de hofsteden, waarop tienden werden geheven.

— item een hofstede op het veld, genaamd de *Oostwinkel*, groot 180 r., de twee schoven.

4. — Op den *Boekvos* 179 r. land, waarvan de Kerk en Armen de helft van de tiende hebben.

— item aldaar 380 r. land, waarvan de Kerk en Armen heeft 200 r. tiende.

— item aldaar 94 r. land, twee schoven.

— item aldaar 250 r. land, twee schoven.

— item aldaar 78 r. land, competerend de Kerk en Armen, twee schoven.

— item aldaar 97 r. land, competerend de Kerk, twee schoven.

5. — Een hofstede op den *Eenoordencauter* tegen het Kerkgoed, twee schoven.

— 100 r. in de stede van Jan van Bever, genaamd het *Witbuys*, twee schoven.

— op het *Muurveld* 600 r. land, twee schoven.

— item aldaar 200 r. land, twee schoven.

— item aldaar 418 r. land, twee schoven.

— item aldaar 234 r. land, twee schoven.

— item aldaar 230 r. land, twee schoven.

— item aldaar 220 r. land, twee schoven.

Ook hier is het opvallend dat de vijf stukken land, gelegen op het *Muurveld* aan mekaar palen. Zij liggen bovendien vlak achter het *Kwaadgat* en palen aan de *Vesten van de Kattestraat*. Eigenaardig is ook dat de vier stukken van het *Muurveld*, die palen aan de *Vesten*, samen juist 4 bunder uitmaken of een derde van een mansus. Het ganse *Muurveld* blijkt oorspronkelijk een mansus of 12 bunder groot te zijn geweest (Zie reeds verschenen cliché, blz. 255).

Weliswaar vindt men er geen enkel Kerk-of Armenland, maar de eenheid van deze percelen wijst wel op een zeer oude herkomst. Wellicht hadden de Kerk, Armen en bedienaar op dit veld voortijds de hele tiende.

6. — Te *Asbeek* hadden de Kerk en Armen de twee schoven op 81 r. land.

— een hofstede aldaar, groot 78 r., competerend aan de pastoor, gaf eveneens twee schoven.

— een andere hofstede aldaar, groot 78 r., eveneens.

— op den *Verduyn* gaven 277 r. land eveneens twee schoven.

7. Op de *Borghstat* had de Armen van Asse 93 r. land, waarvan twee schoven. Dit stuk paalde aan de wallen van de *Borgstad* (48). Wanneer wij de Kerk- en Armentienden in het kader van Asse bekijken, stellen wij vast dat ze in hoofdzaak rond de oude dorpskom geconcentreerd zijn, nl. op het *Muurveld*, *Bergeveld*, de *Borrevaal* (Brivaal), de *Marlier*, de *Boskouter*, met een deel op *Asbeek* en op de *Borgstad*. De vijf eerste wijken palen aan mekaar; *Asbeek* en de *Borgstad* zijn twee van de voornaamste plaatsen van oud Asse. Deze vaststelling mag ons niet ontgaan en heeft haar betekenis.

(48) Pastorij archief.

Wanneer wij hiermede de Kerk-, Armen- en Curegoederen van Asse vergelijken, aan de hand van het Kaartboek van 1722 (49), alhoewel hier niet altijd de oude oorsprong kan van na gegaan worden, dan klopt dit met mekaar. Derhalve zien wij duidelijk dat vooral volgens de tiendenkaarten het oude oorspronkelijke dotatiegoed geconcentreerd lag rond en paalde in eerste instantie aan het zuid-oostelijk deel van de dorpskom; zulks, enigszins in tegenstelling met het goed van Affligem, dat vooral in de noord-westelijke sector van Asse was geconcentreerd. Dit laatste onderscheid is opvallend en geeft een bepaalde aanduiding van ouderdom. Zo bekeken komt het dotatiegoed van de kerk van Asse ons ouder voor dan het goed van Affligem. Affligem heeft het verkregen langs verscheidene begiftigers, die het reeds lang voor de 11e-12e eeuw bezaten. Daar tegenover gaat het goed van de parochie zonder tussenpersonen, voor wat betreft zijn grote lijnen, rechtstreeks terug naar de dotatie, geschonken ter gelegenheid van de stichting. Trouwens, in al deze sectors, rondom het zuidelijk en oostelijk deel van de dorpskom, had Affligem omzeggens noch grondbezit, noch tienden, zoals de Tiende- en Grondkaarten van de abdij uit dezelfde jaren 1717-1722 duidelijk aantonen. Wij maakten reeds eenzelfde opmerking ter gelegenheid van de bespreking van het Affligems grond- en tiendebezit, zonder dat wij van deze gegevens van het Kerk- en Armenbezit van de parochie vooraf op de hoogte waren. In gans de sector van het parochiaal bezit vinden wij omzeggens geen Affligems grondbezit terug. Dit is geen toeval, maar berust op bepaalde historische gronden. Daarom is de ontleding en situering van het Kerk- en Armengoed hier van zulk groot belang geweest voor onze studie.

6. ASSE WORDT EEN BORCHTKERK.

Dit is een laatste punt in verband met de parochie en het dorp dat onze aandacht verdient. Dit hoeven wij niet te bewijzen. De teksten, de configuraties en zelfs de toponymie zijn daar.

De oppervlakte van deze borchkerk kennen wij reeds. De configuratie vinden wij in de kaarten van af 1697 tot 1860. Oorspronkelijk beperkt tot de kerk en het kerkhof, 168 roeden groot, zien wij hoe ze uitgroeide met wallen en vesten, eerst in een driekwart ring rondom het kerkhof met in de rug *de vesten en de bergen* van de oude borch; daarna geheel de ruimte bezettend tussen de *Kerkhof- en Kerkstraat*, de *Steenweg*, de *Nieuwstraat* of vroegere *Hofstraat* (50) en een deel van de *Steenstraat*. Van dit laatste borchtcomplex geeft A. Mertens een uitstekende beschrijving aan de hand van nota's uit het *Cureboek* van 1556-1576.

Vooraf dienen wij even te kijken naar kaartblad 1 van het ge-

(49) Al deze gegevens komen uit het Klein Kaartboek van J. DE DEKEN van 1742 (PA.), dat vooral interessant is voor de afbeeldingen van de kerk van Asse en vele andere gebouwen.

(50) *De Hofstraat* is de andere benaming van de *Nieuwstraat* na de brand van Asse in 1697, die al de huizen van deze straat vernielde. DE GRAVE, voortgaande op MERTENS en WAUTERS, verklaart de *Hofstraat* als de straat waar de hovingen of moestuinen zich bevonden. Met J. LINDEMANS menen wij dat het de straat is, die naar het Hof van de heren van Asse leidt (J. LINDEMANS, o.c., bez. 127).

BEMERK :

1° *het ovale kerkcomplex, dat ook perceel nr. 57 insluit, dat er blijkbaar eerst later werd aangevoegd, wanneer wij rekening houden met de rechte doorlopende lijn tussen percelen nrs 57, 54 en 56. O.i. reikte het oudste Kerkcomplex slechts tot percelen nrs 54 en 56 inclus. Wanneer de oude Borcht werd opgegeven ten voordele van de Kerk-Borcht, werd ook het deel, waar de oude Borcht stond (nr. 57, nog altijd één blok in 1679) bij het Kerk-Borchtcomplex gevoegd. Aldaar maakte het latere Hof te Asse voortaan deel uit van de versterking. Op de oudste tekening van Asse-dorp van ± 1650 wordt de oude BORCHTBERG nog duidelijk aangegeven. Hij is bezet met bomen. Van het hof is geen spoor meer.*

2° *Het gedeelte tussen de Kerkhofstraat en de Rechte Steenweg (nrs 37, 46 en het ongenummerd perceel) vormen nog duidelijk de brede wal met uitweg op vn. Rechte Steenweg.*

3° *De Kerktrappen met omgevende sloten links en rechts zijn nog duidelijk merkbaar.*

4° *De parcellaire verdeling langs de Hofstraat, Rechte Steenweg en Kerkstraat, in kleine lange blokken is typisch tegenover de grote blokken aan de andere kant (nrs 54, 56 en 57). Van blok nr. 54 werd blijkbaar een deel afgenomen door de uitbreiding van het Kerkhof. Voordien vormde blijkbaar de weg langs de kerk de afsluiting.*

Perceel nr. 36 met zijn boogvorm maakte eveneens deel uit van de oude Kerk-Borchtversterking.

5° *Zonderling is ook de boogvorm langs de kerk, gevormd door nrs 56 en 36. Het is als een inham op het oude Kerkhof. Deze boogvorm moet verklaard worden door de eerste Borcht, wier complex duidelijk tot daar reikte (zie Borcht) en dat steeds bleef toebehoren aan de heren tot Asse. Juist deze lijn is het bewijs van het bestaan en de oudste vorm van het Borchtcomplex, zo niet moesten wij ontegensprekelijk een volmaakte cirkel rondom de kerk gebad hebben.*

6° *Merkwaardig is ook de tekening van het kerkgebouw, vooral van de toren.*

meentelijke Kaartboek van 1697. Deze afbeelding van het Kerkborcht-complex is de beste. Men merkt eerstens in het groen gekleurd de kerk en het Kerkhof. Kaart nr. 5 van het Klein Kerk- en Armengoederen kaartboek van 1742 tekent voor vervollediging er rondom een brede muur, alleen onderbroken door de ingang van de *Kerkhofstraat* en de *Kerkebrug* of *Kerketrappen*. Daar tegenover tekent Meysmans (50a) in 1697 een gedeelte van de zeer brede wallen, rechts van de *Kerkhofstraat* tot voorbij de uitweg op de *Steenweg*. Het zijn 3 halfronde percelen, nr. 36 en 46 en een derde zonder nummer. Hun respectieve oppervlakte bedraagt \pm 26 roeden. Hun breedte mag geschat worden op 8 à 10 m. Deze brede wallen waren hier noodzakelijk, daar hier het zwakste punt van de borcht was gelegen. Aan die zijde liep de *Steenweg* voorbij, o.i. het voornaamste verkeerspunt van uit Vlaanderen en Brabant. Aan het uiteinde stond ook de *tolbarreel* naar Gent, Dendermonde en Brussel. De achterzijde had zulke wallen niet nodig, daar aldaar nog immer de *bergen en vesten* van de oude burcht dekking gaven en men ten andere in het akkerland terecht kwam. Wanneer er later beschieting van Asse kwam was het altijd uit de hoek van Kalkhoven, van waar men het beste zicht op Asse-dorp had (51).

Er waren drie toegangen tot dit Kerkborcht-complex : een langs de *Kerkhofstraat*, een langs de *Hofstraat* of *Kerkbrug* en een langs de *Steenweg* naast percelen nr. 47. Deze laatste bleef nog tot op onze dagen een *servitude* of verplichte doorgang naar de kerk tussen twee huizen in.

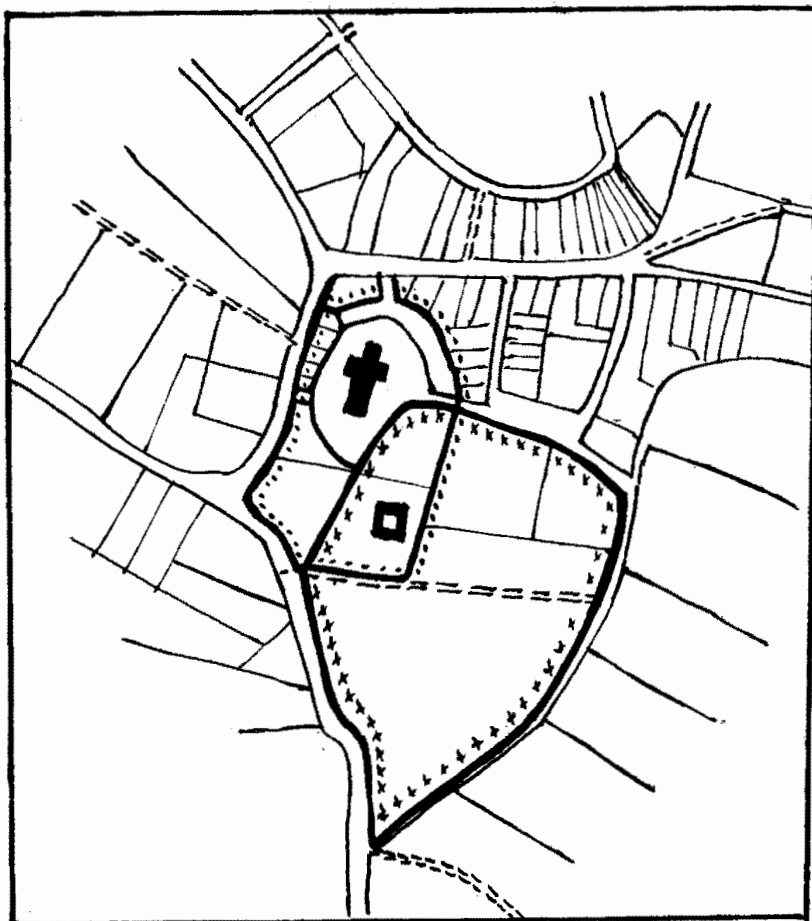
In gevolge deze wallen werd de *Kerkhofstraat* met een bocht om de kerk heen geleid naar de *Hofstraat*.

Volgen wij nu de beschrijving van het omwerken van het kerkhof tot bolwerk ten tijde van pastoor Van Buggenhaut rond 1560-70 naar aanleiding van de strijd tussen de Spaanse legers en de opstandelingen ten tijde van de Godsdienst Beroerten.

«Kerkmeester Van den Bosch werd met de versterking van het kerkhof belast. De stenen werden gebakken op de KLEINE BORGT-STAD. Het kerkhof was als toen een groot plein met allerhande boomen beplant — de hof der kerk — waarvan slechts een kleine plaats, daer men in de kerken begraeftde, voor kerkhoflijken ingewijd was. Het besloeg gantsch de NIEUWSTRAAT, waer niet een enkel huis stond, keerde langs het MUURVELD tot aan de SCHAEPSALLEN van den HEER VAN ASSCHE, keerde tusschen DEZE HOF VAN DE PASTORIJ en dien van DEN H. NOTARIS CRICK, de KERKSTRAAT langs en volgde vandaer nagenoeg de hedendaegsche STEENWEG.

Verschanst zoals het was, boodt het dus eene aanzienlijke legerplaats. Behalven deze GROOTEN INGANG langs de OUDE MERCKT had het twee andere toegangen. Eene tegenover omtrent het STRAATJE, dat tusschen de huizen DES STEENWEGS na de MOLLESTRAET leidt en die een kerkweg is. Hieruit komt nog dit servituut voort, dat thans verre vervallen is. maer waarvan ik dikwijls gebruik gemaekt heb. Op de HUIZEN nr..., die gebouwd werden toen den STEENWEG aangelegd wierd in 1704 en die verpligt zijn elk door poort en winkel toe-

(51) M. SACRE, Hoe dikwijls Assche in as werd gelegd, ESB., 1928, blz. 122-24.

Asse

De eerste BORCHT met de plaats van de motte en de KERKBORCHT

gang tot HET KERKHOF te laten. Die ingang moet dus aanzienlijk geweest zijn. Ook de GROOTE STRAET, die er naer toe bragt, de hedendaegsche STEENWEG heette de KERKSTRAET.

De andere toegang, geschikt voor de inwoonders van KOUDERTAVERENT en ASBEKE is gebleven. Hij gaf toegang aan den KALKHOVEN bij eenen kerkweg SINTE MARTENSSTRAETJE geheeten, dat over vijftien jaren door de bezitters van de aanpalende werd ingepalmd.

Het was deze ingang, die men voorzien had met een ophaelbrug, later toen de versterkingen geslecht werden en de grachten gevuld werden, vervangde men dezelfde door trappen en het is hiervan dat deze ingang de KERKETRAPPEN genoemd werden. Vroeger KERKHOFBRUG.

Overblijfsels van de versterkingen kan men nog bemerken op de zijde van het hedendaagsch kerkhof, men heet ze nog de KERKEVESTEN. In 1651 maekte de Vrouwe van Assche, Maria de Cotereau, aen-

spraak op TWEE AANGEVOERDE HEUVELEN, die tegen het kerkhof en HAER PACHTHOF op het mureveld stonden. Regt bleef aen de kerk. In het begin dezer eeuw bestonden deze grachten nog meters breed tot aen de bedendaagsche KERKSTRAET. Zij scheidten de PASTORIJ van den H. Crick. De destijdige pastoor om alle moeilijkheden te voorkomen stelde voor de helft aen de twee erven aan te leggen. Hij deed het daer het toch kerkegoed was en vergrootte erbij merklijk den hof van de pastorijs. Zijne mededeeler dierf het zeker niet bestaen en liet het buiten den muer, met welken hij zijn eigendom afsloot. Men noemt het nog DEN BOK, dat een streep land betekent.»

Tot hier de gegevens van A. Mertens. Deze komen overeen met de kaart van 1697. Men vertrok dus van de Nieuwstraat tot aan het wegeltje, dat de oude borch midden doorsnijdt, keerde terug tot aan het oud huis Crick aan de ingang van de Kerkhofstraat, volgde de hele Kerkstraat tot aan de Steenweg en ging zo terug tot de Nieuwstraat.

Deze is wel de grootste omvang, die de Kerkborcht ooit heeft gehad. Waar geen muren waren blijkt men deze op die plaatsen te hebben opgetrokken. Wij hebben nog altijd de drie ingangen: 1e in de Nieuwstraat langs een ophaalbrug over de brede gracht; 2e een in de Kerkhofstraat, maar nu verlegd van de ingang van het oude Kerkhof naar de toegang van de Kerkhofstraat aan de Oude Markt; 3e een recht voor de Mollestraat, vroeger tussen de huizen van de Steenweg.

Wanneer vroeger vóór 1560-70, alleen de kerk en kerkhof als versterking diende, werd het nu een legerkamp, waar heel wat volk kon huizen.

Welke zijn de gebeurtenissen, die zich in en rond de Borchkerk van Assche hebben afgespeeld? Zij beginnen reeds in 1213 en tonen aan dat reeds in het begin van de 13e eeuw, wellicht reeds vroeger in de 12e eeuw, na de vernieling van de eerste borch, de kerk alle aanvallen diende op te vangen met de gevolgen vandien. De aanvang van deze functie van de kerk ligt o.i. reeds bij de bouw van de Romaanse kerk. Veel beter geschikt en sterker qua verdediging nam de kerk en het kerkhof onmiddellijk de rol van de burcht over.

De oudste gekende vermelding dagtekent van oktober 1213 (52),

(52) Over de krijgsgeschiedenissen en rampen te Assche, doorheen de tijden, zie de omstandige beschrijvingen. soms met aanhaling van oude kronijkteksten (o.a. van JAN VAN BOENDALE en MELIS STROKE), bij A. WAUTERS. Hist. Env. Brux. I, 451-458; — DE GRAVE, Gesch. v. Assche, 165-189; — M. SACRE, Hoe dikwijls Assche in asch werd gelegd. ESB XI (1928), 120-125. — Over de krijgsvaerdingen in de 13e-14e eeuw: J. LINDEMANS, De oorlogen tusschen Vlaanderen en Brabant, ES II (1912), 33-38, 49-53; — en in de 16e eeuw: J. LINDEMANS, Aanteekeningen uit de Geuzentijd, ES IV (1914), 33-37, 49-53; Toestand van het platteland na de beroerten van de 16e eeuw in het Land van Assche, ESB XIV (1932), 30-32, 54-56; Enige oorkonden betreffende de troebelen van de 16e eeuw, Ibid. XVI (1934), 400-408; — in de 17e eeuw: J. LINDEMANS, De derde oorlog van Lodewijk XIV in de Nederlanden. De Brabander IV (1924), 82; De vierde oorlog..., ESB IX (1926), 178-180; Acht jaren oorlog, ES III (1931), 172; — over de Boerenkrijg: JAN DE SMEDT, De sansculotten in Assche en omstreken (1898), 91-100. — Herinneringen uit de laatste oorlog: WIES MOENS. Dertig dagen oorlog (1940): ASSCHENAARKE. Van paters en studenten (1948).

wanneer Ferdinand van Portugal, graaf van Vlaanderen, in strijd was met hertog Hendrik I. De kronieken spreken alsdan van de verwoesting van Asse. Op 23 september 1227 leverde dezelfde graaf slag te Asse tegen de Brabanders.

Asse onderging nog hetzelfde lot in maart 1333. Hertog Jan III had een kleine bezetting te Asse achter gelaten. Deze werd overvallen en bijna volledig uitgeroeid door de troepen van Lodewijk van Nevers. Jan van Boendale of De Klerk verhaalt dit in zijn Brabantse Geesten. Op 23 juni 1356 tijdens de betwistingen om de stad Mechelen tussen Lodewijk van Male en hertog Wenceslas werd het dorp opnieuw plat gebrand. Op 28 juni van 1256 werd te Asse een vredesverdrag ondertekend tussen beide partijen (53). In 1485 werd Asse platgebrand door het Vlaamse leger in zijn strijd tegen Maximiliaan van Oostenrijk. Vier jaar later, in 1489, nam Albrecht van Saksen weerwraak op Asse door het dorp opnieuw neer te branden, inclusief de kerk met al de vluchtelingen, die er toevlucht hadden gezocht.

Dit is een van de grootste rampen, die Asse ooit overkwam, men kan dit best vergelijken met wat te Overijse geschiedde in dezelfde jaren. Geheel de kerk met klokken, gewaden en sieraden ging in de vlammen op (54).

Dit feit toont duidelijk aan dat de kerk in eerste instantie werd getroffen om reden van haar versterkingen.

Op 22 oktober 1576 werd nogmaals, spijt de versterkingen, waarover wij het reeds vroeger hadden ten tijde van pastoor van Buggenhout, gans het dorp vernield door de Waalse Malcontenten.

Op 28 september 1279 kwam het Brussels Geuzenvendel onder leiding van Jan van den Tympel de kerk en al wat nog overeind stond verwoesten.

Ook de oorlogen van Lodewijk XIV hebben enorm veel schade aan Asse berokkend : een plundering door de Fransen op 22 november 1673 ; een volledig platbranden van de Vrijheid op 18 januari 1684 door de troepen van Maarschalk de Bouffers : 80 huizen en nogmaals de kerk. Op 13 en 14 september 1691 brandde de Maarschalk van Luxemburg 52 huizen neer «à la reserve de l'église». In 1694 staken de Fransen Asse een derde maal in brand (55)

Op 12 augustus 1745 werd te Asse slag geleverd tussen de Fransen en de Bondgenoten.

In 1918 en 1940 en 1944 ontsnapte Asse telkens op het nippertje aan het oorlogsgeweld. Hierbij aansluitend voegen wij graag een persoonlijke vaststelling uit de Septemberdagen van de Bevrijding van 1944. Wij bevonden ons op dat ogenblik in de omgeving Asse en stelden aldaar vast dat de Duitse troepen, die gevlucht waren uit Normandië,

(53) M. SACRE, Hoe dikwijls Asse in as werd gelegd, ESB, 1928, blz. 121-122. In dit verdrag werden de vergoedingen opgetekend voor de geleden verliezen door de Brabantse edelen.

(54) Zie de omstandige nota van JAN LINDEMANS, Toponymie van Asse, blz. 69, nr. 1.

(54) RA, RK., nr. 15732.

(55) De rekeningen van dit jaar geven hierover een omstandig verslag. RA., RK., nr. 1578.

dezelfde weg hadden gevolgd als de Romeinen eeuwen voordien. Wij lazten op de wagens van de achtervolgende Brite troepen : Boulogne, Avennes, Bavai, Mons, Edingen, Asse. Welke zonderlinge vaststelling : Van uit Asse reden de wagens over Bollebeek, Brussegem, Wolvertem, de Rupel en richting de haven van Antwerpen. Langs deze oeroude wegen — nu geen grote verkeerswegen meer — vonden moderne legers nogmaals hun weg over Asse.

Dit is het nieuwste bewijs van de buitengewone strategische ligging van Asse. Maar tegelijk noteren wij ook de kwetsbaarheid. Dit zijn twee hoofdelementen uit de ganse geschiedenis van Asse. Daarom werd het ook zo dikwijls in as gelegd. Dat de kerk hier het centraal punt van is geweest sinds minstens de 13e eeuw wordt voldoende verklaard door de korte opsomming van de oorlogsfeiten van af 1213 tot 1944.

VII. Asse en de Abdij Affligem

De verhoudingen van Asse met de abdij Affligem zijn van verscheidene aard. Daar Affligem tot in het midden van de 12e eeuw binnen de grenzen van de parochie was gelegen vloeien hieruit zeer nauwe betrekkingen. Wanneer Affligem met haar talrijke dochterabdiën na de 14e eeuw was uitgegroeid tot de grootste abdij van Brabant werd Asse meer bekeken in het kader van het grote complex en verdween automatisch de primerende rol.

Wij kunnen de verhoudingen van de abdij met Asse bekijken als volgt : 1. de Heren van Asse en de abdij ; 2. De parochie en de abdij ; 3. Het bezit van de abdij te Asse : a. Het grondbezit. b. de Tienden. De gevolgen vloeien hieruit automatisch voort.

1. DE HEREN VAN ASSE EN DE ABDIJ

1. De Hertogen.

Wij hebben in feite twee heren te Asse : de graven van Leuven en hun opvolgers, de hertogen ; de heren *de Asca*.

De eerste zijn de natuurlijke heren en opperheren. Zij treden eerst op de voorgrond en zijn de voornaamste begiftigers van de abdij als stichters.

Voor 1086 dragen zij op de eerste plaats bij tot de stichting : «*In comitatu meo... habitacionem saltuosam adhuc et desertam elegerunt*» zegt graaf Hendrik (56). Zij schenken haar onmiddellijk «*XXmansos de allodio nostro QUOD IBI JUXTA in villa que dicitur Ascha tenuimus.*» Dit betekent : 240 bunder goede achtergrond *aldaar ROND* de abdij gelegen. Daar de eerste monniken, mede-stichters, vooral ridders waren, voorzag de graaf er in dat ze voortaan op vreedzame wijze hun vroeger militair beroep - *militaris eorum industria* konden voortzetten door jacht- en visrechten in het omliggend gebied, nl. in *het Ascerholt*. Daarom kregen de eerste monniken-ridders het gemeenzaam vis- en jachtgebied «*de allodio circumjacente in silvis et*

(56) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 1.

pratis, in campis et pascuis, in piscationibus et venacionibus» (57).

Dit betekent dat de abdij van meet af over een domein te Asse beschikte van ongeveer 500 bunder.

Graaf Hendrik draagt er ook zorg voor dat door toedoen van bisschop Geraard van Kamerijk nog in hetzelfde jaar de abdij vanwege de tiendehouder van vn. 240 bunder, *dominus Heribertus*, gans de opbrengst van de tienden verkrijgt (58). Dit is een niet geringe bron van inkomsten voor de abdij. Het is trouwens de vroegste tiendeschening, die wij in West-Brabant kennen. Abt Fulgentius en zijn metgezellen onderschatten ze trouwens niet; maar volgens de geest van onthechting van de enthousiaste stichters bestemmen ze er een groot deel van voor de armen en het onderhoud van de passanten. «*Venimus enim quasi rudes, et indocti in hanc silvestram et incultam solitudinem»* zegt immers de aanhef van de oorkonde (59). Hiervan heeft zeker de arme bevolking uit Asse en omgeving geprofiteert.

Graaf Hendrik schonk ook zijn «*altare de Asscha»* aan de abdij in 1098 (60). Verder treden de graven herhaaldelijk op als bevestigers van de vele goederen, die in de loop van de 12e-13e eeuw aan de abdij worden geschonken door Brabantse edelen. In 1151 zorgt hertog Godfried II voor de uitwisseling van het *Molenveld* te Asse dat voordien aan de kerk van Sint-Jaak op Koudenberg te Brussel behoorde (61).

In 1161 geeft hertog Godfried van Brabant zijn watermolen, te Asbeek gelegen, «*cum duobus domistraciis ac curtibus, inter viam publicam et rivum ex utroque parte molendino adjacentibus»*, die *Macharius de Bracna* (Braine) en zonen van hem in leen hielden (62).

In 1170 bevestigt dezelfde hertog nog het bezit van het «*Desertum inter Clastrum et Ascam positum, silvas, prata, campos, pascua, aquas communes fore statui»* (63).

Zo gaat het verder. In 1192 schenkt hertog Hendrik «*unam huvam terre in Ascerholt»* (64), dat nog steeds een belangrijk deel van Asse bedekte. Wat betekent deze *huva*? O.i. gaat het hier om een *hovellie* of *tenure*, een deel van 's hertogen domein, dat onrechtstreeks werd bewerkt en uitgegeven werd aan derden. Dit gezegde bewijst aldus dat nog in 1192 het oude domeinstelsel te Asse in voege was en het hertogelijk domein nog steeds werd beheerd volgens het oud Karolingisch regiem.

In 1200 gaat hertog Hendrik en zijn vrouw Mathilda verder met de parcellering van het *Ascerholt*. Hij schenkt nogmaals aan Affligem *twee mansi*, gelegen naast de andere van Affligem in vn. *Ascerholt*. Hij bevestigt ook de gift van een andere *mansus*, aldaar gelegen, voordien door zijn vader Godfried geschonken (65). Dit maakt samen 3

(57) *Idem*, o.c. blz. 2.

(58) *Idem*, o.c., blz. 6-8.

(59) *Idem*, o.c., blz. 8.

(60) *Idem*, o.c., blz. 15-16.

(61) *Idem*, o.c., blz. 128-129.

(62) *Idem*, o.c., blz. 171.

(63) *Idem*, o.c., blz. 200.

(64) *Idem*, o.c., blz. 297.

(65) *Idem*, o.c., blz. 315.

mansi of 36 bunder grond, die reeds rond die tijd op het woud waren gewonnen. Dit is een interessante vaststelling voor de ontwikkeling van Asse. *Het Ascerholt* werd volgens deze gegevens in ontginning genomen in de 12e eeuw. Wij kennen reeds rond 1190 - 1200 minstens 36 bunder akkerland in die streek van Asse.

Aldus kunnen wij door de oorkonden de grondontwikkeling van Asse in de 12e eeuw in zekere mate volgen.

Ook aan tienden bezaten de hertogen te Asse nog grote partijen. Zo zien wij dat hertog Hendrik nog vóór 1231 een belangrijk tiendegebied in leen had gegeven aan de heren van Asse. Hij ontheft alsdan Willem van Grimbergen, toenmalig heer van Asse, van dit leen tienden «*in parrochia de Aska, in terris cultis et colendis*» (66).

In 1237 schenkt hertog Hendrik aan de abdij «*omnia deserta, omnia pascua inter claustum Haffligemiense et ecclesiam de Ascka jacentia in longum et latam, que in instanti, silvis non sunt occupata*». Zij zullen altijd in gemeen bezit blijven. Zij zullen nooit mogen in akkerland omgezet worden, noch door grachten omgeven worden (67).

Ten teken van hun grote bezorgdheid voor de abdij werden in de 12e-13e eeuw verscheidene hertogen en hun familieleden in de kerk van Affligem begraven.

Uit dit alles blijkt dat de hertogen een groot deel van hun domaniaal bezit te Asse aan de abdij hebben overgemaakt. Asse is aldus de kern en oorsprong geweest van het grote grondbezit van Affligem alhier. Het van de hertogen alleen verkregen goed bedroeg in de 12e-13e eeuw minstens 276 bunder eigen goed, de watermolen van Asbeek en aanhorigheden en minstens evenveel bunder in gemeen bezit met de hertogen. Voeg daarbij het *altare* en de hertogelijke tienden op vn. 276 bunder. Vergeten wij zeker niet de bijdrage van de hertogen in het omzetten van een deel van het *Ascerholt* in goede landbouwgronden in de loop van de 13e eeuw. Voegen wij er nog aan toe dat in een oorkonde van hertog Godfried II vermeld wordt dat zijn grootvader het hof *te Koereit* nabij Krokegem had geschonken.

Slotsom. De hertogen hebben in die periode niet alleen Affligem verzorgd, maar ook de ontwikkeling van het grondgebied van Asse rechtstreeks en vooral onrechtstreeks in zeer grote mate bevorderd langs de abdij, die er verscheidene grote hoven bouwde en de vele steenpoelen terug in werking heeft gebracht.

Dit is een punt, waar tot heden de aandacht nog niet werd op gevestigd en dat evenzeer als de politieke en godsdienstige ontwikkeling onze aandacht vergt.

2. De Heren van Asse

Is de rol van de heren van Asse uiteraard zelf, als ondergeschikten van de hertog, geringer geweest, dan stonden ze toch rechtstreeks in contact met de abdij. Groot grondbezit hadden de heren van Asse niet, maar toch hebben ze hun deel bijgedragen, soms wel met tegenzin, zoals wij zullen zien.

(66) *Idem*, o.c., blz. 482.

(67) *Idem*, o.c., blz. 256-257.

De heren van Asse werden vanaf het begin betrokken bij de stichting van de abdij. *Walterus de Aska* treedt op als getuige in de stichtingsoorkonde, maar hier slechts op de voorlaatste plaats. Daarentegen wordt *Arnoldus de Aska* op de tweede plaats vernoemd in de eerstvolgende oorkonde van 1086 (68). Vervolgens zien wij Arnoud I, II en III, *Arnulfus* en *Henricus de Asca* regelmatig verschijnen als getuigen in de Affligemse oorkonden.

Eerst vanaf 1173 noteren wij giften vanwege de heren van Asse, o.a. van *Arnulfus de Asca* met zijn zuster *Ermengardis*, die samen 10 bunder land te Asse schenken. Dezelfde *Arnoldus* voegt er met *Sibilia*, ws. zijn vrouw, 10 andere bunder land bij, die «apud *Isenbeka*» (IJzenbeek onder Asse) waren gelegen. Ook de *servi et ancillae*, die zich op dit goed bevonden, worden aan Affligem overgedragen. Van *Goswinus de Asca* koopt de abdij vijf andere bunders te Asse (69).

Henricus de Asca verzaakt in 1175 op aandringen van hertog Godfried aan zijn betwisting met de abdij Affligem omtrent de tienden, behorend tot de *curtis sue de Culreth*, d.i. *het hof te Koereit*, gelegen tussen Krokegem en Mollem, dat de abdij alsdan uitbaatte en verkregen had van de grootvader van Godfried II. (70)

In de eerste helft van de 13e eeuw treedt vooral Willem van Grimbergen, die was opgevolgd aan het oude huis van Asse rond 1220, op de voorgrond. Deze was de tweede zoon van Geraard Berthout. In 1227 komt hij tussen in een uitwisselingsakte van gronden, waarvan hij leenheer was. Interessant is hierbij om te noteren dat wij voor het eerst een aantal personen uit Asse leren kennen, nl. zijn leenmannen. Deze waren: «*Adam de Ascha, Leonius de Anselir, Leonius de Crokeghem, Soymannus de Waelborne, Walterus de Ascha, Soy de Atrio de Ascha (Soy van den Kerkbove van Asse), Macharius Franco de Hameide*» (71).

In 1231 vraagt vn. Willem van Grimbergen *vir nobilis*, met zijn vrouw Elizabeth aan hertog Hendrik de tienden, die hij te Asse van de hertog in leen hield, vrij te maken en aan Affligem over te dragen. «*Decimas, quas a nobis, tam ipse, quam ANTECESSORIBUS SUIS, in parrochia de Aska, in terris cultis et colendis, tenuerat*» (72). Nog in hetzelfde jaar schenkt vn. Willem van Grimbergen ook zijn tienden, die hij te Mollem bezat (73). In een derde oorkonde van hetzelfde jaar verkoopt vn. Willem en zijn vrouw Elizabeth al de overige tienden, die ze te Asse en Mollem bezaten, voor 150 ponden Leuvens aan Affligem. Er worden echter een aantal ingewikkelde proceduren bijgevoegd. Bovendien stellen *Walterus Bertout* en zijn broeder *Henricus* zich borg voor het naleven van de voorwaarden, niet zo zeer door Affligem, maar door vn. Willem van Grimbergen (74).

Deze overdracht is o.i., alhoewel het niet wordt medegedeeld in

(68) *Idem*, o.c., blz. 4-5.

(69) *Idem*, o.c., blz. 218-220.

(70) *Idem*, o.c., blz. 234-235.

(71) *Idem*, o.c., blz. 453-454.

(72) *Idem*, o.c., blz. 482-483.

(73) *Idem*, o.c., blz. 483-484.

(74) *Idem*, o.c., blz. 384-386.

de oorkonde van 1235, de aanleiding geweest tot een stel moeilijkheden tussen de abdij en vn. heer van Asse. De aartsdiakens van Brabant en Antwerpen worden er door de abdij bijgeroepen. Deze verklaren dat de feiten «*in annalibus sunt annotande*», zo zwaar werden ze geoordeeld. Vn. heer van Asse had de abdij zware schade toegebracht, ze beroofd en last aangedaan uit zekere wraak. «*Quod cum vir nobilis Wilhelmus miles de Grimbergis, dictus dominus de Ascha, MINUS SANO DUCTUS consilio* (door slechte raad geleid) *venerabilem domum et religiosam de Haffelghem QUIBUSDAM RONCINIS in prejudicium dei et ecclesie SPOLIASET et aliqua dampna eidem intulisset*». Eindelijk tot inkeer gekomen (*Tandem ad cor reversus*) werd hij bereid gevonden de schade te herstellen en zijn pretenties te herroepen in bijzijn van getuigen. Aan Willem vn. werd bevolen vooraf «*NUDO PEDE, NUDO CAPITE, IN PURIS CAMISIA ET BRACHIS* (75), *VIRGAM TENENS IN MANU in recognitionem predicti reatus AD PEDES DOMINI ABBATIS IN PLENO CAPITULO HAFFLIGINIENSI, ad hoc solemniter vocato, SE PROSTERNERET humiliter et devote, ab abbate et conventu veniam petiturus*». Hetgeen hij ook heeft gedaan in de aanwezigheid van vn. aartsdiakens op *Witte Donderdag* van 5 april 1235 (*In Cena Domini*) (76).

Stellen wij ons even voor welk toneel het is geweest, welke opspraak en beroering dit moet verwekt hebben te Asse en omgeving. Een heer van Asse, bovendien een Bertout, die zich aldus moest vernederen. Het ganse ceremonieel lijkt ten zeerste op dit van *Bernerus van Moorsel* in 1151 (77).

Met dit toneel sluiten wij de betrekkingen van de heren van Asse met de abdij Affligem. Na die jaren horen wij omzeggens niets meer in de oorkonden van de abdij over de heren van Asse.

II. DE PAROCHIE EN DE ABDIJ

In eerste instantie komt de bediening in aanmerking. Sinds Affligem het patronaat had verkregen werden de bedienaars voorgedragen door de abdij. Tot deze hoorden o.i. nog niet *dominus Heribertus*, die wij trouwens niet aanzien als een pastoor-*persona* van Asse. Ook Beda Regaus oppert hieromtrent twijfels: «*Iste Heribertus non qualificatur, ultrum presbyter aut qualis fuerit*» (78).

De volgende gekende is pastoor-deken «*Roscelinus ejusdem loci et parrochie decani*» (79). Beda Regaus citeert hem niet.

Vervolgens noemt hij: *Robertus, sacerdos de Ascha* in 1148. Deze «*Robertus, decanus, sacerdos de Ascha*» getuigt in een akte van 1142, waardoor het Kapittel aan Sint-Rombouts te Mechelen 25 bunder land ontvangst (80). Wij vonden zijn naam terug in een niet gedateerde oor-

(75) Onderbroek.

(76) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 527-529.

(77) *Idem*, o.c., blz. 131-133.

(78) BEDA REGAUS, Bona, blz. 51.

(79) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 16.

(80) F. LEYTEN, *Essaie de monographie de la paroisse d'Assche*, AA., 1901, hs. blz. 31 (uit het cartularium van Affligem).

konde van de abdij Ninove onder abt Geraard (1142-1186) (81). Merkwaardig is vooral dat ook hij zich *decanus* noemt evenals zijn voorganger *Roscelinus* in 1098. Hierdoor wordt onze bewering in verband met vn *Roscelinus* gestaafd. Zo hebben wij een regelmatige opvolging als hoofd van de dekenij tot minstens het midden van de 12e eeuw. Hierdoor neemt het belang van de oude moederparochie Asse in grote mate toe en drukt het een stempel op de oudste parochietoestand alhier.

Een decanus *Oylardus* wordt vernoemd in de overdrachtsoorkonde van het *altare* van Bekkerzeel tussen 1119 en 1131 door bisschop Bulchard (82). Wij veronderstellen dat deze de opvolger van deken *Roscelinus* is geweest.

Beda Regaus vernoemt nog volgende pastoors van Asse in de 13e eeuw.

— 1238 *invenitur Godefridus, plebanus de Ascha; Iste Godefridus vocatur magister, presbyter de Ascha in 1240*. De twee titels, die aan Godefridus worden toegeschreven, wijzen er op dat hij een voornaam persoon was. Hij was het hoofd van een *parrochia integra* en bezat zeker een wetenschappelijke titel.

— 1290 *Adam investitus de Ascha. In 1297 vocatur curatus*.

— 1308 *Franco, curatus parochialis ecclesie de Ascha*.

— 1317 *Henricus, curatus de Ascha*.

Door het Cartularium van de abdij Grimbergen kennen wij nog «*magister Gilbertus de Ascha, sacerdos*» vernoemd als getuige in 1223 (83).

Uit de jaren 1240 en 1245 kennen wij ook «*Magister Godefridus de Aska, presbyter*». Hij getuigt een eerste maal in de brief van *Bernerus de Morsele* ten gunste van de abdij Affligem (84) en een tweede maal hecht hij zijn zegel aan een oorkonde van *Sygerus de Hobosch* uit Merchtem, die aan zijn rechten op de kerk van Merchtem verzaakt ten voordele van Affligem (85).

In het Cartularium van de abdij Kortenberg wordt in 1287 een *A. de Ascha* vernoemd onder de «*ecclesiarum rectores*» van Hombeek, Herent en Erps, als getuige in een schenkingsbrief (86). Zeer waarschijnlijk was hij afkomstig van Asse. Het gaat hier om een overeenkomst tussen de abdij Ninove en *domina Chronegundis de Ascha* en haar zoon *Gosuinus*. Treden ook op als getuigen o.a. *Arnoldus de Ascha* et *fratres ejus Julianus et Balduinus* (86a).

Onder de andere reeks van pastoors wordt in 1404 nog aangetekend door Beda Regaus «*Oberlacus de Bonte, curatus parochiae de Ascha, jurisperitus*» (87). In haar hoedanigheid van voorname parochie van Brabant heeft Asse steeds vooraanstaande priesters gekend.

De voornaamheid van de parochie wordt bovendien geïllustreerd

(81) J. DE SMET, *Corpus chronicorum Flandriae*, dl. II, appendices, Codex diplomaticus abbatiae ninovensensis, blz. 783.

(82) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 52-53.

(83) AG., *Cartularium I*, blz. 32, nr. 79.

(84) RA.KA., nr. 4623, *Cartul. van Affligem*, f^r 66 r.

(85) RA.KA., nr. 4623, f. 27v.

(86) RA.AA., *Cartularium van Kortenberg*, nr. 422.

(86a) *Cartularium van Ninove*, A, f° 42-43.

(87) BEDA REGAUS, *Bona*, blz. 51.

door een uitzonderlijke vermelding in 1150 van de «*servi sancti Martini de Ascha, Gosulinus et Willelmus et eorum compares apud Hardinxem manemtes, quos injuste sub obtente advocatie, sibi (Bernerus de Morcele) vendicavit*» (88). Dezelfde Bernerus had ook *violenter sibi usurpavit silva Ascerholt*, die de hertog in gemeenschap had geschonken aan Affligem (89).

Het is de enige keer in de 12e eeuw dat wij de vermelding aantreffen van een parochiekerk met eigen kerklaten of «familia». Zulk recht kon alleen behoren aan zeer voorname moederparochiën zoals b.v. de *familia sancti Petri* van Leuven of Sint-Truiden. Is dit een laatste rest van veel vroegere toestanden? Zulke *laten* genoten van een bevoorrechte rechtstoestand tegenover de vele andere.

Het patronaat van de abdij over de parochie Asse bracht wederzijdse lasten mede. Aldus moest de kerk van Asse aan Affligem jaarlijks voor de offerande 4 florijnen ouds afdragen. Dit geschiedde nog in 1481; maar werd afgeschaft in 1539, «*mits het cederen van een thiendeken voor de cure*» (90). Dit recht is eerder ongewoon. Het komt voorzeker voort van het belangrijk *dos ecclesiae*, dat de kerk van Asse genoot. Wellicht is hier de grote begankenis tot de H. Kruisen er voor iets tussen.

Daartegenover had Affligem de reparatie van de kerk ten laste uit hoofde van haar groot tiendebezit alhier. Ook het *Belfort* van Asse viel ten hare laste (91). Ook de tiendeklok werd door Affligem betaald (92).

Wanneer wij resumeren vloeien de wederzijdse lasten voort uit het kerkelijk bezit. Affligem bezat voor haar deel ongeveer de viervijfden van de parochietienden. Hoe ze deze verworven heeft bespreken wij verder.

Rechtstreeks heeft Affligem nooit ingegrepen in het parochieleven van Asse.

III. HET GRONDBEZIT VAN AFFLIGEM TE ASSE

1. De Oorsprong.

Van alles is dit het voornaamste element te Asse. Wanneer vóór de 12e eeuw de hertog omzeggens alleen de grondbezitter was te Asse met een relatief klein deel voor de vertegenwoordigers alhier, de *de Asca*, dan wordt Affligem in een korte tijdspanne, dank zij diezelfde hertogen, niet alleen de voornaamste grondeigenaar van de streek, maar ook de grootste uitbater van de eeuw. Dank zij haar nieuwe opvattingen over de exploitatie van de gronden, die ze rechtstreeks ging uitbaten door het oprichten van nieuwe hoven, het bouwen van molens, het ontginnen van voorheen braakliggende gronden

(88) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 132.

(89) *Idem*, o.c., blz. 131.

(90) BEDA REGAUS, Bona, blz. 52.

(91) BEDA REGAUS, Bona, blz. 58 «1688 heeft de reparatie aent Belfort van Assche gecost 687-8-2.

(92) *Idem*, Bona, blz. 51-58.

en het uitbaten van de vele steengroeven werd zij een economische macht, waarmede het verouderde stelsel van uitgeven in leen of cijns niet kon concurreren. Vergeleken met de methoden van Affligem, in voege gebracht van af de 12e tot in de 14e eeuw, wanneer Affligem naar het pachtstelsel overschakelde, bracht het hertogelijk deel bitter weinig op.

Dit grondbezit werd in zeer korte tijd samengebracht. Binnen een tijd van een halve eeuw had Affligem het grootste deel van haar bezit te Asse weten te verwerven.

1. De aanzet zat hem bij de stichting zelf : 240 bunder of 20 mansi van graaf Hendrik en zijn broeder Godefridus in 1086 ; een zeker even-groot deel in gemeenschap met de hertog in het «*Ascerholt, pratis, campis et pascuis*». Dit is een vertrekpunt van ruim 500 bunder.

Waar deze bepaald gelegen waren te Asse wordt niet gezegd. Jan Lindemans heeft getracht hun ligging en grootte te identificeren (93). Wij menen dat hij zich in hoofdzak baseert op de gegevens van Beda Regaus, die noch de intentie, noch de mogelijkheid had tot vn. identificatie. Trouwens Beda Regaus geeft slechts vijf grote onderverdelingen, nl. *Krokegem, Volkegem, Paddebroeken, Walfergem* en *Asseter-Heide*.

Jan Lindemans ging uit van een verkeerde interpretatie van de *mansus*. Voor hem betekende elke *mansus* een oppervlakte van 12 bunder plus een hof. De *mansus* slaat steeds in de 12e-13e eeuwse oorkonden op 12 bunder zonder meer. Het is 'n zuivere landbouwmaat en heeft nooit de bijbetekenis van *mansio*, hof. Tientallen oorkonden uit de Cartularia van Grimbergen, Vorst en Affligem zelf bewijzen dit. Wij zelf gaven er een voorbeeld van in onze studie over het ontstaan en de ontwikkeling van het Vrouwenklooster van Nieuwenrode (94). Het is onbegonnen werk één voor één de door Jan Lindemans gereconstitueerde hoven te onderzoeken. Wij nemen slechts de voornaamste voorbeelden, waar schrijver tracht de mansi terug te brengen tot de vijf Frankische hoven. Jan Lindemans meent vooraf dat de 20 mansi moeten teruggevonden worden *in de oostelijke kouterstreek*, waar Affligem later haar bijzonderste hoven had, o.a. *het hof te Paddenbroek* in het noorden en *het hof ter Heide in de Bos* in het zuiden. Dit zal wel waar zijn, maar daarom is het nog niet mogelijk 20 mansi zo maar terug te vinden in de goederenbeschrijving van Beda Regaus. Bovendien vergist Lindemans zich, waar hij zegt dat het grondbezit van Affligem, op het einde van het Oud Regime, heel wat belangrijker was dan de primitieve dotatie (95). Daartegenover komt vn. grondbezit ons voor als kleiner dan bij de aanvang van de abdij. Volgens de bekende gegevens bezat de abdij rond 1100 : 1° vn. 240 bunder plus evenveel grond in gemeenschappelijk bezit met de hertog; 2° «*totum feodum suum*» door *Gillebertus Clinckleunt, miles de Aska* geschonken, toen hij vóór 1100 *monachus* werd te Affligem; 3° de zeven mansi, geschonken door de

(93) J. LINDEMANS, *Toponymie*, blz.

(94) J. VERBESSELT, o.c., ESB, 1963, Overdruk.

(95) J. LINDEMANS, *Toponymie*, bez. 57.

graaf van Vlaanderen en de twee mansi, geschonken door *Bauduinus de Alost*.

Dit alles werd reeds bevestigd door de pauselijke bulle van 1119 (96). Aldus kennen wij reeds rond 1100 minstens 348 bunder of 29 mansi allodiaal bezit; een feodaal bezit, omgezet in allodium en een gemeenschappelijk goed gelegen *inter claustrum et ecclesiam de Ascha*. Dit alles samen maakt minstens 500 bunder. Daar tegenover bezit de abdij rond 1650 volgens Beda Regaus nog slechts 350 bunder (97). Dit klopt bijgevolg niet met het gezegde Lindemans en kan dan ook geen juiste basis vormen voor de identificatie van de 20 mansi.

Onderzoeken wij nu de voorbeelden door Lindemans geciteerd. Als basis stelt hij 12 bunder. Dit is juist, maar zoeken wij er geen hof rond. Aldus vindt hij in de *Grote- en Letterkouter* 13 ½ bunder «*denkelijk een primitieve hoeve*». Op *Volkegem* hebben wij 10 bunder; op het *Wetsveld* 11 bunder; op *Kleigat* 10 bunder; op de *Heidries* 10½ bunder; op het *Heiveld* 7 bunder. Verder vindt Lindemans vier *hoeven* terug onder *Walfergem*: de *Munnicsberg* met 12 bunder, de *Gansenberg* met 13 bunder, de *Leerput* (Kobbegem) met 12 bunder, het *Hoogveld* met 12 bunder. Achter *Huizegem* evenzo vier hoeven: de *Molenkouter* met 11½ bunder, het *Heerveld* met de *Geer* 12 bunder, de *Epeleer* 9 bunder, de *Kruiskouter* 10 bunder. De laatste reeks van vier *hoeven* lag in het Noord-Westen: *het Rommersveld* 12½ bunder, de *Heikouter* 12 bunder; de *Kravaalkouter* 12 bunder, *het Zwerdland* 13 bunder.

Het spijt ons: voor de oppervlakte klopt het, maar niet voor de vertrekbasis, daar wij niet vertrekken van 20 mansi, maar minstens van 29 mansi. Daardoor loopt gans de berekening in het honderd.

Om die redenen wagen wij ons niet aan een localisatie, maar alleen aan een streekligging: het *Noord-Oosten*. Dit staat onweerlegbaar vast en had ook J. Lindemans reeds bemerkt. Verder houden wij ons bij een opsomming van de gegevens en een zekere verdeling, zonder ze daarom qua afkomst aan een bepaalde persoon toe te schrijven.

In die zin volgen wij ook Beda Regaus niet, die de *temporalia* van de abdij te Asse in «*vetera bona*» indeelt en daarna de beschrijving geeft van de toestand volgens gegevens vanaf 1377 tot 1650, toen een algemene meting plaats had.

Derhalve vermelden wij de bezittingen van Affligem te Asse gelegen volgens het tijdstip van aanwinst.

I. Eerst hebben wij de reeds besproken 20 mansi van graaf Hendrik van Leuven.

II. De onbepaalde hoeveelheid bunders in gemeenschap gehouden, die zowel *silvae, pratae, campi, pascuae* als vis- en jachtgebied omvatte. Volgens latere oorkonden van 1169 waren ze gelegen in «*desertum inter Claustrum et Ascam situm, silvas prata, campos, pascu, aquas com-*

(96) BEDA REGAUS, Bona, blz. 53, — E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 49.

(97) De rekening werd door ons gemaakt op basis van de gegevens van Beda Regaus, Bona, blz. 51-52.

munes» (98), hetgeen op hetzelfde neerkomt van wat in 1086 werd gegeven. Dit werd nogmaals bevestigd in 1237 in dezelfde bewoordingen (99).

III. «*In 1100 aut circiter Gillebertus Clinckheunt, miles de Ascha, factus monachus, contulit nobis totum suum feodum*» (110), zegt Beda Regaus.

IV. «*Anno 1119 Calixt II confirmat nobis 7 mansos terre in Ascha, datos a comite Flandriae et duo nobis datos a domino Balduino de Alost*» (101); in de bulle daarover nader gespecificeerd als «*ex concambio nobilis memorie Balduini frandrensis comitis et Lamberti, abbatis sancti Bertini. Item duos ex doto Balduini de Alost*» (102). Deze schenking geschiedde zeker vóór 1119, jaar van de dood van Boudewijn VII. Bovendien mogen wij uit deze tekst besluiten dat de abdij van Sint-Bertijn dit goed te Asse voor die datum bezat.

Deze reeks giften uit de ontstaansperiode blijven steeds de kern uitmaken van het Affligems bezit te Asse. Zoals wij reeds zegden gaat het hier over meer dan 348 bunder allodium en een ander deel gemeenschappelijk bezit.

V. Een andere belangrijke gift volgt in 1151 door toedoen van hertog Godfried II. Het gaat er over de uitwisseling van het «*Molenvelt cum molendino actotius utilitatis elomento*» met andere abdijgoederen te Jette gelegen (103). Het ging er minstens om een mansus plus de molen hetgeen ons brengt op 360 bunder in dezelfde sector van Asse gelegen. De hier geciteerde molen is deze van *Koereit*.

VI. In hetzelfde jaar 1151 verklaart *Walterus Tenermundensis advocatus* met zijn broeders *Balduinus en Daniel*, dat hij aan Affligem heeft geschonken «*allodium meum, quod dicitur KARTELO, cum omni usu et utilitate, tam terre quam silve*», dat *Walterus de Holthem* van hem *hereditario jure* in leen hield. De overdracht geschiedde volgens alle regels van het leenrecht en werd ten slotte op het *altare* van de abdij Affligem plechtig vrij opmaakt van alle leerrechtelijke banden en overgedragen aan de abt (104).

Er is echter een verschil van oppervlakte volgens men Beda Regaus volgt of de Kaartboeken.

Het complex, waartoe *het hof te Kartelo* behoorde, later ook *het hof te Paddebroeken* of *Verbrant hof* genaamd, omvatte volgens Beda Regaus 87 b. 1 dw. 32 r. Wanneer wij de Kaartboeken inkijken bekommen wij ±55 b. Wij zijn meer geneigd de Kaartboeken te volgen dan Beda Regaus, daar wij hierdoor een veel duidelijker beeld bekomen van het hofcomplex. De hierbijgaande afbeelding toont ons een wel omsloten geheel, verdeeld over een relatief klein aantal

(98) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 200-201.

(99) *Idem*, o.c., blz. 557.

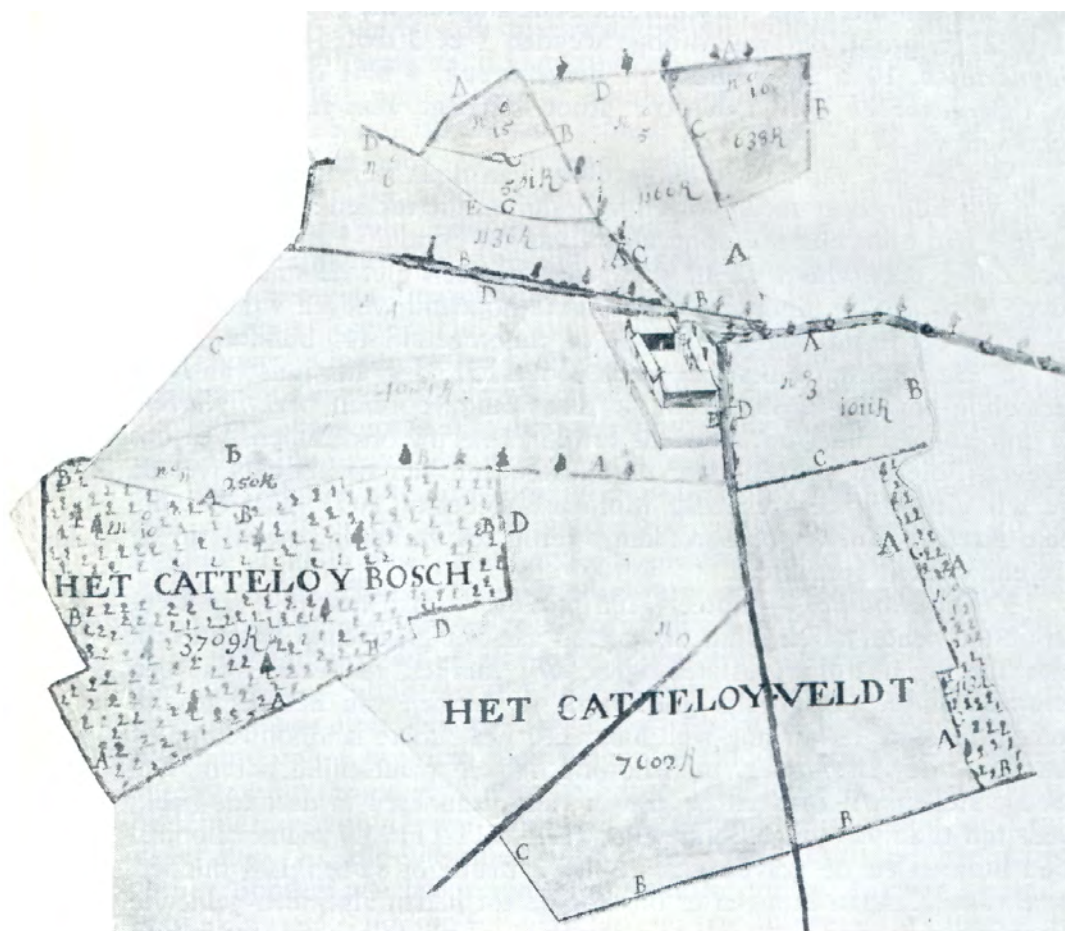
(100) BEDA REGAUS, o.c., blz. 51.

(101) *Idem*, o.c., blz. 51.

(102) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 49.

(103) *Idem*, o.c., blz. 128-129. Deze molen van *Koereit* is de oudst gekende windmolen van Brabant, nl. in 1151.

(104) *Idem*, o.c., blz. 129-130.

Asse

Het Hof te Cartelo met zijn velden, weiden en bossen volgens het Kaartboek van Afligem van 1723. Het vormt een typisch aaneengesloten blok, naar het voorbeeld van het hof te Bollebeek, Overjette, Neer-Zellik, enz. Het hof zelf ligt aan het kruispunt van de wegen. Het bezit ook zijn klassieke drieledigheid: drie grote velden rond het hof, de weiden en de bossen op de uitheken. Alles samen een 55 bunder groot of de oppervlakte van een middelmatig hof.

percelen, nl. een tiental. Ze vormen alle grotere blokken. Aldus meet het Karteloveld nog 7850 roeden (nr. 347) of 19 bunder, 2 dw. en 47 roeden. Er zijn geen onderverdelingen merkbaar. Hier tegenover geeft Beda Regaus voor het jaar 1650 voor het Cartelo- of Coensveldt slechts 12 b. 3 dw. 78 r. Wanneer wij er het hof bij rekenen, nl. 4 b. 75 r., bekomen wij 17 b. 53 r. Dit brengt ons nog niet tot de 19 b. 2 dw. 47 r. Derhalve houden wij ons bij de gegevens van het kaartboek.

Voegen wij hierbij 4177 roeden voor het Kartelobos of 10 b. 1 dw. 77 r. Wij hebben nog het stuk, genaamd *het Blok*, groot 3769 roeden of 9 b. 1 dw. 69 r. (nr. 345). Dan hebben wij nog 850 roeden of 2 b. 50 r. veld. Aan weiden en meersen tellen wij 1000 roeden (nr. 346) of 2 b. 2 dw. ; 604 roeden (nr. 146) of 1 b. 2 dw. 40 r. ; 1146 roeden (nr. 145) of 2 b. 3 dw. 47 r. ; 620 roeden of 1 b. 2 dw. 20 r. ; 1730 roeden of 4 b. 1 dw. 30 r. Alles samen 54 bunder, 3 dw. en 47 roeden.

Dit is wel een merkkelijk verschil met Beda Regaus, die er het *Wetsveld*, 11 b. 27 r. groot, de twee drooge weyden 1 b. 3 dw. 44 r. groot, de *Heyndriesch*, 10 b. 42 r. groot, 't *Bergenbroek*, 4 b. 1 dw. 6 r. groot en 't *Bergenbroek*, 4 b. 1 dw. 6 r. groot, bijvoegt, alles samen gerekent bekomen wij 87 b. 1 dw. 32 r.

Wat er ook van zij van de gegevens van Beda Regaus of het kaartboek, wij kunnen er reeds volgende besluiten uittrekken : 1° het *hof te Kartelo* had minstens een oppervlakte van 54 bunder, 3 dw. en 47 roeden. Zulke oppervlakte stemt doorgaans overeen met de middelmatige hoven. Ons aan de minimum oppervlakte houdend, voegen wij 55 bunder bij de reeds 360 gekende bunder of samen geteld 415 bunder.

2° Deze toestand bestond reeds vóór 1151, daar het huis van Dendermonde het *allodium de Kartelo* reeds lang voordien bezat. *Kartelo* als domeingood moet o.i. minstens tot de 11e eeuw opklimmen. Volgens gegevens, die wij kennen door de Cijnsboeken van de abdij Nijvel en die wij uitvoerig bespreken te Mollem-Bollebeek (105), gaat het domein *Kartelo-Koereit* oorspronkelijk terug tot vn. abdij, die het in de 11e eeuw kwijt geraakte.

3° Dit *allodium* — noteer geen *feodium* — aan het huis van Dendermonde behorend en aldus afhankelijk van het graafschap Vlaanderen, leidt tot eigenaardige vaststellingen. Wij merken ten eerste dat een vreemd huis een belangrijk goed bezit te midden van het hertogelijk domein te Asse, en dit nog wel vlak naast het oudste landbouwcomplex van Asse, de *Assekouter*, toebehorend aan de plaatselijke heren. Ten tweede stellen wij vast dat de graven van Vlaanderen in dezelfde hoek, reeds ten tijde van graaf Boudewijn VII (1111-1119) 7 mansi allodiaal goed bezaten en de graven van Aalst 2 mansi of samen 108 bunder. Deze vaststellingen brengen er ons toe de tot heden algemeen geldende opvatting te herzien als zouden de graven van Leuven geheel Asse in hun bezit hebben gehad. Wij hebben minstens 54 bunder (*Kartelo*) en 108 bunder (graven van Vlaanderen en van Aalst) of samen 162 bunder, die aan de graven van Leuven vóór 1100 ontsnapt zijn. In dit verband denken wij onmiddellijk terug aan latere gebeurtenissen te Asse, nl. het herhaaldelijk opdringen van de graven van Vlaanderen tot in Asse zelf. Denken wij aan graaf Ferdinand van Portugal, die in 1213 en 1227 Asse kwam belegeren en verwoesten tijdens zijn strijd tegen Hendrik I; aan Lodewijk van Male tegen hertog Wenceslas in 1333, enz. (106).

Hierop voortgaande blijkt dit bezit te Asse door de graven van Vlaanderen en de hun verwante huizen van Dendermonde en Aalst een analoge oorsprong te hebben. Reeds vóór de 12e eeuw zijn ze naar Asse gekomen en hebben er aan de graven van Leuven relatief grote bezittingen ontnomen. Al hebben ze hun grenzen niet kunnen verleggen tot Asse, toch was Asse op die wijze in hun bereik. Zij waren genaderd tot aan het voornaamste kruispunt van wegen, naar zuid en oost, te Asse. Is, gezien in hetzelfde perspectief, de stichting en de rijke bedeling van het *novum monasterium* van Affligem door een groep ridders uit de omgeving van de graven van Leuven rond de jaren 1086

(105) J. VERBESSELT, Het Parochiewezen, dl. V, Mollem-Bollebeek.

(106) J. LINDEMANS, Toponymie, blz. 69.

niet te aanzien als een politieke tegenzet vanwege vn. graven van Leuven? Het is toch merkwaardig dat volgens de stichtingsoorkonde van Affligem, de ridders-stichters van de nieuwe abdij nog in zekere mate hun militair bedrijf konden voortzetten door het verkrijgen van een zo uitgestrekt jachtgebied, juist gelegen op de grens van Brabant en Vlaanderen. De oorkonde zinspeelt er duidelijk op. Noteren wij daarbij dat het klooster werd opgericht op de draaischijf of de grens tussen Brabant, het Land van Aalst en het Land van Dendermonde, zoals het nadien met Averbode zal geschieden door toedoen van dezelfde graven van Leuven. Beide voorbeelden zijn kenschetsend. Dit is geen louter toeval. Het is een wel bewuste zet vanwege de graven van Leuven. Op de eerste plaats lijkt dit alles een zuivere geestelijke stichting, maar van dichterbij bekeken, zit er ook politiek tussen. Aldus zijn te Affligem, midden in het *desertum* en de *silvae*, maar vlak naast de Keulse baan van Gent over Brussel, niet alleen *monarchi* aangeland, maar te gelijk *milites* met een welbepaalde opdracht. Trouwens sinds hun aankomst is de grens er voor altijd vastgelegd geworden en veranderde ze nooit meer. Het gevolg is geweest dat na verloop van jaren de graven van Vlaanderen en hun aanverwante huizen van Dendermonde en Aalst er geen belang meer in hadden hun allodiale bezittingen te Asse te behouden en er zich ook hebben van ontmaakt ten voordele van de nieuwe abdij. In ditzelfde verband is het ons opgevallen dat een voornaam deel van de oudste bezittingen van de abdij steeds in blok geschonken werden door Brabantse ridders, zoals de *de Dongelberg's*, *de Melsbroek*, *de Villici*, *de Filfort* (o.a. te Zellik), de ridders van Merchtem, een ridder van Asse zelf, *Gillebertus Clinckeunt*, *de Crainhem*, enz. Dit alles geschiedde opvallend rond 1100 bij het intrede in het klooster van leden van de vn. ridderfamilies. Jammer genoeg is gans deze reeks oorkonden verloren gegaan en weten wij het alleen door Beda Regaus volgens de *Annales Haffligemenses*, die hij bij zijn voorgangers raadpleegde.

Als besluit van deze uiteenzetting kunnen wij het merkwaardig noemen hoe de ontleding van een oorkonde als deze van 1151 over het allodium van *Kartelo* en de daarbij aansluitende oorkonde van hetzelfde jaar over de *curtis de Culreth* (Koereit) tot onverwachte gevolgtrekkingen kunnen leiden.

4* Nog een laatste opmerking in verband met de oorsprong van dit allodium. Volgens de naamverklaring hebben wij oorspronkelijk te doen met een ruig bos (107) waarvan nog lange tijd een deel - *het Kartelobos* - van meer dan 10 bunder overbleef in 1697. Gelegen nabij de grens van Opwijk-Merchtem, blijkt het op het eerst gezicht niet zo oud te zijn. In elk geval gaat het minstens tot de 11e eeuw op en waarschijnlijk wel tot de Karolingische periode. Hiervoor steunen wij op de zo typische samenstelling van het hof uit akkerlanden, goede meersen, weiden en bossen. Het is een typisch drieledig hof met een traditionele oppervlakte. Ook de omsloten ligging verwijst er naar: langs de ene

(107) KARTELO wordt door J. LINDEMANS, o.c., blz. 136, verklaard als *lo-bos* met ruig struikgewas begroeid of nog een *lo*, dat een kerf, een ruige inham vormt in het landschap.

zijde afgebakend door de *Webbeke*, de andere door de *Vissensijpe* en verder palend aan de grenzen van Opwijk en Merchtem. Dit door natuurlijke en rechtsgrenzen omsloten gebied vormt een eenheid op zich zelf.

VII. Hertog Godfried bevestigt in 1160 de gift van de molen «*apud Hasbeca cum duobus domistraciis et curtilibus*», gelegen tussen de Asbeek en de openbare weg, langs twee zijden (108). Zonder enige twijfel de oudste gekende watermolen van de streek. Deze molen was voordien een hertogelijke leen, gehouden door *Macharius de Bracna* en zijn zonen Hendrik, Willem en Geraard en hun neef Alexander.

VIII. In 1773 bevestigt hertog Godfried de gift van 20 bunders land waarvan *Arnulfus de Asca* met zijn zuster *Ermengardis* er 10 hadden geschonken en hij er 10 andere, gelegen aan de IJzenbeek, door uitwisseling met zijn vrouw *Sibilia* had verkregen. *Goswinus de Asca* verkocht nog 5 andere bunder tezelfdertijd aan de abdij (109). Aldus komen wij in 1173 op 440 bunders bekend eigen bezit door de abdij te Asse, twee molens, een wind- en watermolen en een onbekend feodaal bezit.

IX. In 1175 wordt mede gedeeld dat Affligem reeds gedurende meer dan vijftig jaar de tiende bezat van haar hof te *Koereit* (*curtis sue de Culreth*), die even vóór 1175 door *Henricus de Ascha* werd geusurpeerd (110). Over deze tienden verder meer. Maar noteren wij hierbij dat deze akte terugwijst naar zaken van vóór 1125 en waarvan wij geen oorkonde bezitten. Het gaat hier over het hof te *Koereit* (111) een toponiem van romaanse herkomst, gelegen tussen Krokegem en Mollem, door J. Lindemans geïdentificeerd als deel uitmakend van de oorspronkelijke *Assekouter*, (112) later ook genoemd de *Klizier* (*clausura*, afgesloten ruimte (113).

Het *hof te Koereit* vertoont een grote gelijkenis met het *hof te Kartelo*, waaraan het rechtstreeks paalt en waarmede het deel uitmaakt van de *Assekouter*. Beide komen ons voor als behorend tot het oudste dorps- en landbouwcomplex van Asse. Zij vormen twee duidelijk wel afgesloten eenheden met als centrum een hof. Qua vorm, oppervlakte en driedelige indeling vertonen ze eenzelfde inrichting en o.i. ook herkomst.

Het *hof te Koereit* behoort tot de oudste bezittingen van Affligem, gezien in vn. oorkonden van 1175 de abdij spreekt van «*curtis sue de Culreth*», waarover reeds vóór 50 jaar betwistingen waren gerezen met de oude heren van Asse.

Volgens Beda Regaus bedroeg het in 1650 25 bunder. Volgens het Kaartboek van 1722 is het minstens zo groot als *Kartelo*.

(108) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 171-72.

(109) *Idem*, o.c., blz. 219.

(110) *Idem*, o.c., blz. 233-234.

(111) J. LINDEMANS, o.c., blz. 142. Schrijver verklaart deze plaatsnaam als *Culreth culretum*, hazelnotenboom.

(112) *Idem*, o.c., blz. 36. De verdeling in Grote en Kleine (*Letter*) kouter en *Koereitkouter* klopt hier niet. Zie onze verklaring verder.

(113) *Idem*, o.c., blz. 140.

Dit verschil kan verklaard worden door het niet meer bestaan van het hof zelf in de 17e-18e eeuw, alleen de windmolen bleef over. Hij was altijd het centrum van het ganse Koereit-complex. Het Kaartboek van Affligem van 1718-22 geeft echter nog altijd een overzichtelijk beeld van het oude hofcomplex.

Het bestaat uit drie klassieke kouters :

1. *De Letterkouter* of Kleine kouter, verdeeld in twee grote rechthoekige blokken, respectievelijk 2103 r. (nr. 19) en 2237 r. (nr. 68) plus het aanhangend stuk (nr. 17) 548 r. groot, waarvan in 1718-22 een deeltje bos. De ganse *Letterkouter* was 12 bunder 88 r. groot en had de afmetingen van een mansus, verdeeld in 5 b. 1 dw. 3 r. en 5 b. 2 d. 37 r. plus 1 b. 1 dw. 48 r. of de twee delen, respectievelijk 5 b. en 7 b.

2. *De Molenkouter* bedraagt ongeveer het dubbel ; vandaar de benaming van de *Letterkouter*, die er naast ligt. Hij bestaat uit drie grote velden : het bovenste gedeelte, dat dwars ligt langs de twee onderste delen, nr. 13, groot 1692 r. plus het stuk, groot 918 r. Samen 6 bunder 2 dw. of een halve mansus. De windmolen, waarvan wij de oppervlakte niet kennen, geschat op 2 dw., is er het centrale punt.

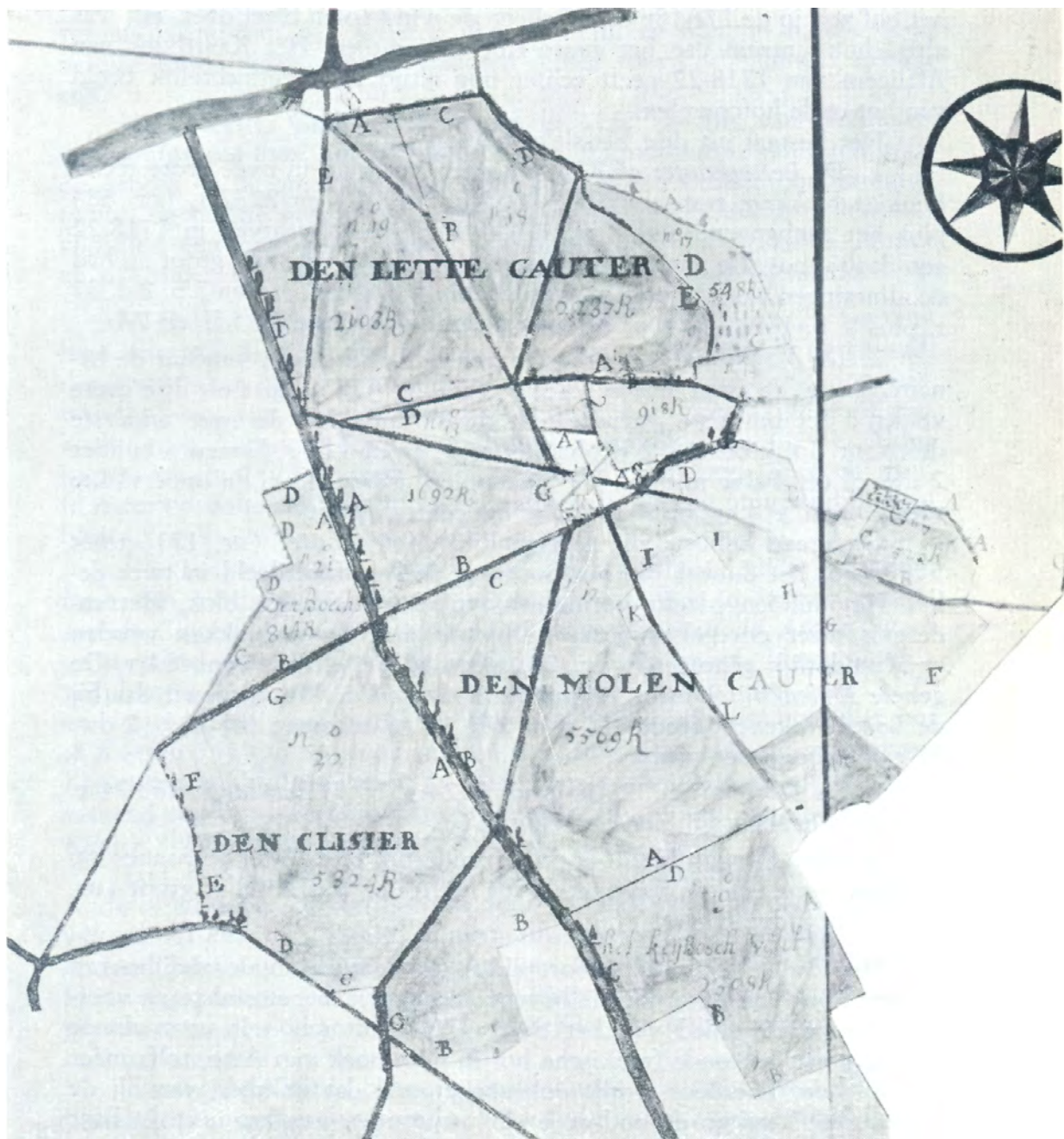
Onderaan hebben wij de eigenlijke *Molenkouter* (nr. 12), groot 5569 r. of het dubbel van het bovenste deel, zelf verdeeld in twee delen. Het middengedeelte vormt een typisch rechthoekig blok. Het andere is meer onregelmatig tegen *Kartelo* aan. Twee blokken worden er afzonderlijk genoteerd : nr. 27, groot 523 r. en een van 484 r. De gehele *Molenkouter* meet 20 bunder 2 dw. 68 r. Wanneer wij daarbij de *Boecht* rekenen, groot 814 r. of 2 b. 14 r., bekomen wij 22 b. 2 dw. 82 r. of bijna twee mansi.

3. *De Klizier* (nr. 32) is groot 5324 r. of 13 bunder 1 dw. 24 r. Nogmaals hebben wij hier een mansus.

4. *Het Keyboschveldt* is een afzonderlijk blok, later gewonnen op het bosch, volgens de naamverklaring zelf. Het was 2308 r. groot (nr. 9) of 5 b. 3 dw. 8 r.

Het *hof te Koereit* behoort aldus tot de reeks oude abdijhoeven in deze hoek van Asse. Het is bovendien gelegen in het oudste en voornaamste koutergebied van het dorp. Het komt ons zelf voor als de opvolger van het oude frankische hof in deze hoek van Asse, zelfs meer dan *Kartelo*. Hierdoor wordt ook aangetoond dat de abdij van bij de aanvang de kern en de oudste landbouwgronden van het dorp in haar bezit kreeg. Hier hebben wij ook een identificatie, die teruggaat tot vóór 1125.

Bovendien stelt zich hier de vraag : is dit *hof te Koereit*, waaraan later in 1151 door uitwisseling met de abdij van Koudenberg te Brussel, de molen van het aanpalend *Molenveld* zal gehecht worden - en die het dus vóór Affligem bezat - niet een oorspronkelijk bezit van de heren van Asse zelf ? Wij menen dit te kunnen bevestigen op grond van de oorkonde van 1175. De betwisting van voornoemde tienden, tot het hof te Koereit behorend, door *Henricus de Asca* dagtekent niet van 1175 alleen, maar van veel vroeger. Er wordt nog gesproken, in verband met de goederen van de heren van Asse aldaar, van *patris sui*. O.i. is de twist

Asse

Het oud hof te Koereit

Bemerk voor al de drieledige indeling in de Letterkouter (kleine kouter), de grote centrale kouter, de Molenkouter en de Klizier. Het Keibosveld is een latere winning op het bos.

De windmolen staat op de plaats van het oude hof, ongeveer 2 dw. groot.

ontstaan omdat de heren van Asse met tegenzin en op aandringen van hun opperheren, de graven van Leuven, zich ontdaan hebben van hun goed in de *Assekouter*. Daardoor bleven ze nog nadien bepaalde rechten opeisen, o.a. de tienden. Deze betwisting over de tienden van het hof is een andere aanduiding voor de oude herkomst van dit hof vanwege de heren van Asse zelf. De samenhang van kerkelijk en wereldlijk bezit van hetzelfde oud dorpsgoed is een typisch feit in die tijd. Aldus gaan wij onmiddellijk terug tot veel oudere toestanden uit de tijd van de laicisering van het kerkelijk bezit. Hierbij komen de plaatselijke heren rechtstreeks in aanmerking.

Wij vragen ons af of de gift door *Gillebertus Clinckeunt miles de Ascha*, die rond 1100 waarschijnlijk bij zijn intrede te Affligem «*totum suum feodum*» schonk, niet in verband moet gebracht worden met de tiendezaak van 1175 tussen de de heren van Asse en Affligem. De data liggen niet ver van mekaar. Wellicht ligt de oorsprong van het conflict in vn. schenking van 1100. Gilbert Clinckeunt blijkt wel tot het huis van Asse te behoren, maar, voortgaande op zijn toenaam, zou hij eerder behoord hebben tot een zijtak. Voor het wegschenken van zijn *leengoed* moest hij zeker beroep doen op het hoofd van de familie. Van daar o.i. gans het conflict om de tienden vóór 1175. Wellicht was niet elkeen akkoord geweest rond 1100.

Zo kan het oudste en belangrijkste koutergebied met zijn eigen hof terug gebrecht worden tot zijn eigen heren. Dit is een merkwaardige vaststelling: *Assekouter-Koereit* met zijn hof en molen gaan terug tot de oudste plaatselijke heren. Affligem is er de opvolger geweest.

Meteen vonden wij ongewild reeds twee van de oudste hoven terug: *Koereit* en *Kartelo*, tot éénzelfde complex behorend: de *Asse*- of *Dorpskouter*. Te gelijk bezitten wij ook nadere gegevens omtrent het oudste patrinoviaal goed van de heren van Asse, dat teruggaat tot *leengoed*.

Het oude complex was in 1100 evenwel reeds gescheiden in een deel behorend aan het huis van Asse en het andere aan dit van Dendermonde.

X° In 1192 schenkt hertog Hendrik op verzoek van zijn stervende vader Godfried «*unam huvam terre in Ascerholt*» aan Affligem (114). *Huva* betekent hier, zoals vroeger reeds werd medegedeeld, een *hoevelie* d.i. een *mansus* of 12 bunder (115). Hiermede komen wij op 452 bunder allodiaal goed.

XI° Dezelfde hertog Hendrik en zijn vrouw *Magtildis* schenken in 1200 nog twee andere *mansi* «*in prefata silva Ascerholt duos mansos vicine eorundem fratrum silve*», nadat hij van overzee was teruggeko-

(114) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 296-297.

(115) Deze verklaring wordt t.a. bevestigd in de oorkonde van 1200, eveneens in verband met een gift in het *Asceholt* «*Dux Godefridus dedit paucis diebus ante mortem suam ecclesie Aaffligenieese MANSUM UNUM, QOUD VULGO HOVA DICITUR in silve Ascerholt nominatur*». Hierbij merken wij aan dat op het einde van de 12e eeuw er een overgangperiode begint in de terminologie. Wanneer voordien alleen van de *mansus* werd gesproken, wordt het in de volkstaal reeds «*huva*», later *hoeve* of *hoevelie*.

men (116). Deze twee mansi worden bestemd voor de stichting en het onderhoud van twee altaren «*ad constructionem et procurationem duorum altarium*», een ter ere van de H. Mauritius en gezellen en één ter ere van het H. Kruis, waaraan dagelijks een mis zal gecelebreerd worden. Blijkbaar houdt dit al verband met de gelukkige terugkeer van de Kruistocht naar het H. Land. Wellicht zijn de getuigen van deze gift de metgezellen van de hertog. Hieronder wordt ook *Henricus de Asca* vermeld.

Nogmaals samengevoegd bij de reeds gekende 452 bunder, bekomen wij ten slotte 476 bunder, zonder het feodum van *Gillebertus Clincheunt* of het *hof te Koereit*. Indien wij mogen voortgaan op de basis van het goed gekende *hof te Kartelo*, dan mogen wij nog een 100 bunder bijrekenen. In dit geval hebben wij niet minder dan 575 bunder eigensgoed op het einde van de 12e eeuw te Asse alleen.

Wij menen dat dit het toppunt aan bezit is geweest te Asse. Het is enorm en betekent een vierde van gans Asse of omzeggens het gans noerd-oostelijk deel van het dorp.

Zulks moet van enorme betekenis geweest zijn voor Asse. Naast de hertogen komt nu een geestelijke instelling als groot grondbezitter. Voortaan en tot op het einde van het Oud Regime zal de abdij te Asse in alles mede praten: is het niet rechtstreeks door de instellingen zelf, dan toch onrechtstreeks als gevolg van het grondbezit. Tussen beide stonden nog de heren van Asse zelf. Zij behouden, zoals wij verder zullen zien, de «*medietas de Asca*» in zake rechtspraak, keuren en boeten, maar op zeker ogenblik, nl. van 1505 tot 1550 zal Affligem ook dit aandeel verwerven (117). Het heeft weliswaar niet lang geduurd, daar er bepaalde erfelijke en heerlijke rechten ter sprake kwamen vanwege de opvolgers van de heren van Asse. Maar toch is het een feit geweest: de heerlijkheid van Asse heeft gedurende een tijd aan de abdij behoord.

2. Het verder verloop van het Affligems grondbezit

Na 1200 mogen wij de grote uitbreiding van het Affligems grondbezit als beeindigd beschouwen. Na die tijd gaat het ofwel om kleine aanwinsten ofwel om uitwisselingen, verpachtingen, enz.

Uit Beda Regaus noteren wij het volgende (118):

- 1306. Een aanwinst van een bunder land «*in campo de Vael*» van *Jan de Houthem*, bewerkt door Jan, zoon van *Walterus de Fonte* (van den Borre).
- 1367. Een aanwinst van 20 solidi op 6 dw. *opt Clijn Borrevelt* en een bunder en 30 r. «*in loco Wallaert subtus locum Sesken*».
- 1387. De aanwinst van het *Morettebos*. Het steenpoelen door Affli-

(116) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 315.

(117) BEDA REGAUS, Bona, blz. 53.

(118) *Idem*, o.c., blz. 55-56.

(119) JAN LINDEMANS ziet hierin een Romaanse plaatsnaam, die hij verklaart als «het huis op den berg», o.c., blz. 163.

Het hof te *Montenaken* werd in 1727 afgebroken «*ende wederom opge-maect*» volgens Beda Regaus, o.c., blz. 58.

gem aldaer is dus niet ouder dan het einde van de 14e eeuw, hetgeen moeilijk kan overeen gebracht worden met de verklaring van de Romaanse steenpoeldersnamen door J. Lindemanns voorgesteld.

— Na 1357 een aanwinst van 20 solidi, bezet op twee huizen in de *Weverstraat*.

— In 1375 volgen de twee belangrijkste aanwinsten uit deze eeuw, nl. het *hof te Montenaken mette edificient daerop staende*, onder Asbeek gelegen. Dit hof mag niet verward worden met *Monteneye*, dat eveneens een hof van Affligem werd rond dezelfde tijd. Beide hoven lagen dicht bij mekaar; het ene van het ander gescheiden door de Asbeek. Het een leunde meer aan bij *Koudertaveerne* met de *Lawijn, Schuereveld*, enz.; het andere meer rechtstreeks bij Asbeek. *Montebeie* blijkt ouder te zijn dan *Montenaken*, dat door Affligem zelf werd uitgebouwd.

Montebeye (119) werd eerst aangeworven. Het is een schenking aan Affligem door «*Lysbette wijf was Wouters van MONTEHEYE, dochter Daneels van den Bossche, ende Cornelis, haar sone.*» (120) In de schenkingsbrief wordt o.a. gesproken van «*een dachwant daer 't hoff stont van Montenbeye*».

Over het *hof te Montenaken* schrijft Beda Regaus het volgende. «*Notandum dat anno 1375 die I aprilis Jan Bochgrave van Montnacken, heere van Byerlrevelt ende Godent, heere van Grase, synen Broeder, hebben vergocht aen Hafflighem voor een somme, daer sy seggen van voldaan te syn, allen hun goet in Molhem, Assche, Waerbeke, Grimbergen, Merchtem, Hobosch, ende daer ontrent in landen en bempden, in heusels, in chynsen ende renten is, toekomstige moelnen, ende haren gronden, heerschappyn ende rechten etc., waer uyt dit pahthoff voorskomt.*» (121).

De goederen, die aan dit hof hoorden in de 15e eeuw worden door Beda Regaus als volgt beschreven.

«*Item aldaer volght : den byganck van t'hoff met het rotbroeck synde elsbroeck groot*

Item het Schurrensvelt 6 B. I D. 70 R.

Item de Montenaek weyde 5 B. 50 R.

Item het Peerdenbroeck met den meersch lancx de beke 3 B. I D. 14 R.

Item het droogh Eusel groot

Item het Stuft in twee partyen d'een is groot I D. 50 R. t'ander

Item de weyde genoemd het Heet groot

Item een elsbroucken genaemt het Hambroexke 2 D.

Item de Lauwyne groot

Item den grooten Meersch 3 B. 3 D. 84 r.

Item het Hambroexken 1 D. 2 r.

Item den Fournay bosch I B. I D.

Item het Eerdenoy groot

Item de weyde t'Ysenbeke groot

Item den Geertscauter groot

Item het Huybensdal groot

(120) RA.KA., Cartularium van Affligem, f 301.

(121) RA.KA., nr. 4124, Cartularium van Affligem, Diplomatica, blz. 283.

Item den Doren meersch

Item den Boortbempt 4 B. 24 R. meersch.

Item d'Eeckhout weyde 2 B. 6 R.

Item op t'Rommelvelt 12 B. 2 D. 80 R. Item daer aen 2 B. 3 D.»

De hier aangegeven oppervlakte bedraagt 42 b. 2 dw. en 50 roeden, maar daarin ontbreken de afmetingen van *het Droogh Eusel, het Heet, de Lawijne, het Bordenay*, een weide te *Ysenbeke, de Geerstkouter, het Huybendsdal, de Dorenmeersch* plus het hof zelf met het *Rotbroeck*. Hierdoor is het moeilijk de juiste oppervlakte aan te geven. Het ganse hof mag denkkelijk geschat worden op 70 bunder. Hierbij merken wij nog aan dat de velden en weiden geen aaneengesloten blok vormden en grotendeels verspreid lagen over gans Asbeek. Aldus lag b.v. *het Rommelvelt* ver van *de Laveyne*.

In de 14e eeuw noteren wij nog een andere belangrijke aanwinst van 15 bunder bos in *het Cravael*, genoemd *het bosch van Ymersele*, naar de naam van de voormalige bezitter, Jan van Ymersele, die het verkocht aan Laurentius van Liedekerke in 1364, die het op zijn beurt voortverkocht aan Affligem in 1467 (122).

*

* * *

In 1650 zag het grondbezit van Affligem er als volgt uit. Wij kunnen het in verscheidene wijken indelen. Het Kaartboek van 1717-1722 geeft er een goede afbeelding van (123).

Hieronder worden volgende velden ondergebracht :

1. Wij hebben eerst *Krokegem* met de *Molenkouter* en *Koereit*.

«*Den molencauter onder Assche te Crockegem 8 B. 3 D. 66 r.*

Item den lettercauter 4 B. 2 D. 93 r.

Item het rot oft duyvels broeck weyde, groot I B. 98 r.

Item de Margel weyde daer aen gelegen groot 3 B. 2 D. 66 r.

Item de Potsbroeck meerselken, groot I D. 43 r.

Item het potblock, groot I B. I D. 76 r.

Item het potmeerselken liggende achter voors. block I D. 70 r. meersch.

Item de Carrebunderen 2 B.

Item het Heyvelt, groot 6 B. I D. 3 r. landt.

t'samen

28 B. 15 R.

Noteren wij hierbij dat de gronden meestal rond de molen gegroepeerd lagen. Naast een groot deel goede akkergrond op de *Molenkouter* en *Letterkouter* bedreef het hof ook gronden, later gewonnen op *de Heide*, nl. het *Heiveld* en de *Carebunders*. Wij hadden er ook een *Margelweiide*, waarvan de *mergel* vroeger diende als bemesting. *Het Rot*, naast Kalkhoven gelegen, was een van de voornaamste weiden van het hof.

Met dit hof staan wij bij een van de oudste bedrijven van Asse, voorheen in het bezit van de heren van Asse zelf. Het is voorzeker een van de vijf Frankische hoeven van Asse.

(122) BEDA REGAUS, o.c., blz. 58.

(123) RA.KA., nr. 4152 A.

2. Het oud *hof te Volkegem* ligt hoger op, enerzijds ten westen van Krokegem en ten noord-westen van *Kartelo*. Het heeft zijn bedrijf ook over de oude Dendermondse baan. De kern is het *Volkegemveld* met *de Putten*. Ook dit hof gaat terug tot een van de oorspronkelijke Frankische hoven.

Beda Regaus hecht er de volgende velden aan.

«*Item de thiende Fournay houtwas groot 2 b. 2 dw. 2 r.*

Item 2 D. daer aen gelegen.

Item op t'Volkeghem veldt 6 B. D. 34 r.

Item t'heyvelt 7 B. D. 15 r.

Item die groote puttenen 4 B. 3 D. II r.

Item t'block achter t'out hoff 2 B. I D. 46 r.

Item de dootshaghe weyde 3 B. 18 r.

Item de Melsbroeckagie 3 B. I D. 17 r.

Item daer neven lydt I B. 80 r.

Item een meerselken van 3 D. 61 r.

Item noch een meerselken I D. 50 r.

Item het clytgatveldt met den kiekenbocht 10 B. 13 r.

t'samen - sonder de fornay - 39 B.2 D. 45 r., met de Fournaye 42 bunder 47 roeden.»

Een eigenaardigheid is het aanhechten van de *Fournaye* bij *Volkegem*. De *Fournaye* is gelegen tussen *Kalkhoven* en de *Enoudekouter*, nabij de *Vijperbeek*. Volgens de verklaring van de naam sluit de plaats aan bij *Kalkhoven*, waarvan het een Romaanse homoniem kan zijn : «*fornetum*», plaats waar kalkovens zijn» (124).

De vraag is : hoe hoort *Fournaye* bij *Volkegem*, in het noorden gelegen ? Bovendien spreekt men voortdurend van «*de thiende Fournay*». Heeft dit iets te maken met de tiende ? Wij geloven het niet, daar er geen enkele aanduiding in die richting is. Is het een tiende kalkoven ? Het blijft al zeer duister.

3. Een ander belangrijk complex is het hof te *Paddenbroek* of *Kartelo*, tussen *Volkegem* en *Koereit* gelegen tegen de grens van *Opwijk-Merchtem*. Over dit hof spraken wij reeds uitvoerig en wezen op het verschil tussen de oppervlakteopgave van *Beda Regaus* en deze van het eigenlijke hof, dat een complex vormt met velden, weiden en bos. Daar tegenover ligt b.v. het *Wetsland* ver van het hof.

Wij geven hier de indeling van het bedrijf in 1650 volgens *Beda Regaus* (125) :

Item op 't Wetsveldt 11 B. 0 D. 27 r.

Item twee drooge weyden I B. 3 D. 44 r.

Item op den Heyndriech 10 B. 42 r. lant met den Elsbroeck.

Item in t'Berghenbroeck 4 B. I D. 6 r. meersch ende Broeckagie

Item Adriaen van Wyenbergh hout t'hoff te Paddeberghe eerst.

T'hoff met den byvanghblock ende Coelhoff 4 B. 75 r.

Item de Hammekens weyde en meersch voor t'hoff 6 B. I D. 14 r.

(124) J. LINDEMANS, o.c., blz. 113.

(125) BEDA REGAUS, o.c., blz. 54.

Item t'Berghenbrouck 2 B. 3 D. meersch.
Item t'Meulemeersch block I B. 2 D. weyde.
Item den Palmbroeck meersch 5 B. 24 r.
Item het Cartelo alias Coensveldt 12 B. 3 D. 78 r. (126)
Item den Molencanter 15 B. I D. 22 r.
Item 5 B. op . item noch 5 B. op
Item het Carrebunder 1 b. 82 r.
Item den langhen Meersch 3 D.
T'samen 87 B. I D. 32 r.

4. *De bezittingen te Walfergem.*

Onder deze hoofding rekent o.i. Beda Regaus ook de bezittingen te Kobbegem. De meeste van de geciteerde plaatsen komen voor onder het Affligems bezit aldaar, zo de *Hammermeersch*, de *Meunincxlochten*, *Meunincxberg*, *Leerput*, *het Hoogvelt*, de *Gansenberg*, zodat van de 54 b. 1 dw. 44 r. er voor Walfergem niet zoveel overblijft.

«*t Hoff ter Heyden inden Bosch, onder Assche ghelegen, met den bijvanck, hoplochtingh, bogaert, met het block achter de schure, groot 2 b. 1 dw.*

Te Walfferghem onder Assche tegen Cobbeghem 3 D. meersch.

Item opt Borrevelt 1 B. 3 r., die onder de pacht van Zellick was.

Item aldaer eenen ouden steenpoel ende weyde. (Dit al behoort tot Walfergem).

Item den Gansenberg 8 B. 2 D. 13 r.

Item den Eyndelbeck 4 B. 2 D. 20 r. weyde ende meersch.

Item den Hammermeersch I B. 2 D. 16 r.

Item den Meunincx lochten weyde ende den Borren meersch 2 B. 78 r.

Item den Meuninx bergh 12 B. 2 D. 10 r.

Item op den Leerput 12 B. I D. 5 r.

Item het Block 4 B.

Item den Smetbosch 2 B. 2 D. 60 r.

Item het Hooghvelt 4 B. I D.

Item het Raepblock I B. 42 r.

T'samen 54 B. I D. 44 r. (127)»

Dank zij de afbeelding van «*het hof ter Anden bosch Afflighem*» in het kaartboek van het gasthuis van Asse van 1754, kaartblad 3 en gegevens door J. Lindemans (127a) verzameld, kunnen wij het oude centrum juist situeren. Het was wel degelijk gelegen nabij de grens van Kobbegem.

Het was zeer typisch gelegen op een heuvelrug tussen twee beken, die samenvloeien op de grens van Bollebeek en Kobbegem (de *Lange Weybeek* en de oorsprong van de *Bollebeek*) ; van aan hun samenloop

(126) Duiden *Coensvelt* en *Coensborg* niet beide op eenzelfde persoon, een *Conradus de Aska*, een van de oudste bezitters van de borcht te Asse? Het is toch opvallend dat het voornaamste veld van het *hof te Kartelo* die naam draagt.

(127) BEDA REGAUS, o.c., blz. 54.

(127a) J. LINDEMANS, o.c., blz. 121.

vormen ze de Bollebeek. Beide beken zijn ook typische grenslijnen tussen Bollebeek-Asse en Kobbegem-Asse.

Van de *Molenkouter*, het oorspronkelijk centraal gelegen hoofdveld, van de *Epelaar* en de *Geer*, het *Wolfrot* en het *Heierveld*, alle velden, die naast het hof zijn gelegen, wordt bij Beda Regaus niet meer gesproken. Alleen het Kobbegems deel wordt vernoemd.

Volgens J. Lindemans verhuisde het gebouwen complex meermaals. Nu ligt het hof zelf onder Mollem. Hij leidt de oorsprong van het hof af uit een ontginning door Affligem van de heide en bos in deze hoek (127b).

Dit hof mag dan ook niet vereenzelvigd worden met het kasteel te Walfergem, dat hoger op is gelegen bij de Heerweg naar Kobbegem en het *Broek*. Hetgeen nu het kasteel van Walfergem wordt genoemd is het oude *Huizegem*. Affligem heeft dus niet het eigenlijke Walfergem vererfd, maar een deel voortijds niet ontgonnen heide en bos.

Het oorspronkelijk Walfergem is iets gans anders. Aldaar herkennen wij geen hof meer. Het is uitgegroeid tot een van de belangrijkste wijken van Asse. Wij moeten het eerder bekijken als een knooppunt van oude wegen. In het oude Walfergem komen de twee vertakkingen van de weg van Brussel naar Asse samen, nl. deze over Zellik-Bettegem en grens van Kobbegem en Asse en deze over Bekkerzeel over de *Boterberg* en het *Zittaertbos*. Van uit Walfergem vertrekken ze samen langs de oude *Hoogstraat* of *Lindendriesstraat* naar Asse-dorp.

Het wegennet te Walfergem-centrum vormt er een grote hoofdletter I, waarvan de onderste lijn de *Zittertstraat* en *Hoge weg* van uit Kobbegem is en de bovenste lijn de *Lindendriesstraat* en *Eierveldweg*. Daartussen ligt een grote ovale *dries* (nrs 151 en 152 van de Poppkaart of nrs 187-189 van de kaart van 1697). Op de kaart van 1697 wordt deze *dries* nog als weide aangetekend; onderaan bevindt zich een huisje.

Walfergem ligt ook aan een van de twee bronnen van de *Bollebeek*. Aldaar lopen ook de flanken van twee heuvelruggen samen. Ook de kadastrale lijnen van de velden convergeren naar vn. *dries*.

Met zijn vele meersen en weiden en grote omliggende velden (het *Heierveld*, *Wolfrod*, *Steent* en *Steenveld*, de *Kruiskouter*, de *Roost*, het *Hendriksveld* en het *Bruggeveld*) vormde het een eenheid op zichzelf, te gelijk een halte op de grote baan Gent-Asse-Brussel. Later werden de oude afspanningen van oud Walfergem verlegd naar de *Nieuwe Steenweg*, waar wij het *Haasken*, de *Stad Luik* en *Klein Brabant* vinden. Aldus verloor oud Walfergem zijn belangrijkheid sinds 1704.

Te Walfergem vinden wij dus niet alleen een oud frankisch hof, maar ook een wijk rond een grote *dries*.

Dit alles was reeds vroeg in privaat bezit gekomen met een eigen geslacht met de naam *de Walferghem*. Wanneer Affligem in de 12e eeuw hier aankwam, bleef er voor haar alleen de uithoek in de *heide* over. Daar installeerde ze dan een nieuw hof, het *hof ter Heiden in den Bos*, zoals de naam het zelf duidelijk zegt.

(127b) *Idem*, o.c., blz. 204.

Asse

Het hof ter Heiden in den Bos of het hof te Walfergem rond 1750. Volgens het Kaartboek van het Gasthuis. Kaartblad 3.

Typische afbeelding van een 18e eeuwse hof in U vorm met in het midden een Duiſhuis.

5. Het hof te Montenaken.

Hierover spraken we reeds.

6. Het hof 't Asse ter Heide.

Te Asse ter Heide hebben wij twee indelingen van het Affligems bezit : eerst het hof en daarna een deel, dat er niet toe hoort.

A. Over het hof zegt Beda Regaus «*curtis antiqua, sub elocatione multae terrae erant sub Esschene, Meldert et Hekelghem*».

Het hof bezat volgende goederen in 1650 :

Eerst t'hoff ter Heyden in den bosch onder Assche met den byvanck coolhoff, hoplochtinck, bogaert met het block achter de schuere groot t'samen 2 B. I D.

Item op den Vael I B. I D. 96 r.

Item een weyde genoemd den Lindendriesch I B. 2 D. 22 r.

Item op het Bergenvelt I B. 3 D. 46 r.

Item op den Lantiernoy I D. 26 r.

Item opden Cruyscauter 2 B. I D. 33 r.

Item op t'Steenken I D. 50 r.

Item op t'Woffrot 61 r.

Item een besloten block aen t'hoff gelegen I B. 2 D. 80 r.

Item een block daer tegen over I B. I D.

Item den Molencauter II B. I D. 54 r.

Item de Peerde weyde 2 B. I D. 50 r.

Item de Borre meersch 2 D. 10 r.

Item de Meye meersch 2 B. 58 r.

Item den Nepelaer 9 B. 50 r.

Item den Ommeloop 3 D. 36 r. meersch.

Item het Heyervelt 10 B. II r.

Item de Geer 2 B. Sed tunc dubitabatur, utrum non comprehendetur in Nepelaer.

T'samen 52 B. I D. 63 r.

Dit hof is zeker een van de eerste creaties van de abdij Affligem. Vermoedelijk bestond het voordien niet. Gelegen in de buurt van de abdij heeft ze er altijd veel zorg voor gedragen. o.i. ontstond het in de 13e eeuw.

Het hof werd in 1370 reeds verpacht voor 29 mudden rogge, 4 mudden gerst en 19 mudden evene plus 24 flor. In 1788 telde het hof 40 bunder. Het werd gewonnen op het *desertum inter claustrum et ecclesiam de Asca*, d.i. het *Ascerholt*, voortijds door de hertogelijke schenking in gemeen gehouden. Reeds vroeg voelde de abdij nood aan een rechtstreeks aanpalend hof, om te voorzien in de abdiynoden zelf. Vandaar haar grote zorg voor dit hof en de vroege uitbouw te midden van de *Heide*.

Bij het hof hoorde in 1410 een windmolen, die jaarlijks 10 mudden rogge opracht aan de abdij.

B. Onder Asse ter Heide noteert Beda Regaus nog volgend bezit : «*De Heykauter, oost ende west over den voetweghe van Brussel naer Aelst 11 b. 3 dw. 75 r.*» en een ander stuk aldaar *7 b. 2 dw. 38 r. weyde, waervan 2 b. uytgeheymt zijn, genaemd de Wale Keeten.* (128) *Item in den Weydenmeersch 2 b. 3 dw. meersch, gemeynte naer den eersten snede.* Is dit nog een rest van het oud gemeenschappelijk bezit met de hertog ?

Item t'groot Swertlandt, 13 b. 3 dw. 80 r.

Item em derde paert int Schaepeussel, groot int geheel 6 b. 3 dw. 80 r. weyde.

Item inden Weydenmeersch 1 b. 80 r., gemeynte na de eerste snede.

Item int Clijn Swertlandt met de blocken daerboven gelegen 10 b. 3 dw. 6 r.

(128) Heeft deze plaatsnaam soms niets te maken met de 12e-13e eeuwse Waalse steenkappers-familiën, die zich alhier hebben gevestigd ?

Item inden Weydenmeersch 1 dw. 88 r., gemeynte ut supra.

Item ibidem 71 r., genoemt het Cromdachwant. Item ibidem 2 dw.

Item den Cruysvelt bocht 4 b. 1 dw. 50 r. (129).

T'samen 67 bunder, 1 dw. en 8 r.

Hier bevinden wij ons blijkbaar in het sinds de stichting van de abdij in 1086 in gemeenschap uitgegeven deel, gelegen *inter claustrum et ecclesiam de Asca*. Het werd later grotendeels omgezet in landbouwland, niettegenstaande de bepalingen van de oorkonden.

Van een hof in dit gedeelte van Asse ter Heide is er geen spraak bij Beda Regaus.

7. Beda Regaus vernoemt nog een andere reeks gronden, waarvan de *CravaliECAuter* de hoofdzaak is. Het gaat er om gronden in de omgeving van het *Kravaal*, het laatste deel van het *Ascerholt*. Deze gronden lagen ook gedeeltelijk onder Mazenzele, o.a. *den Hamelbergb, de Maselkouter, het Meirken* en *den Molenberg*. Is deze beschrijving soms geen litteken van het samenhooren van Mazel bij Asse vóór de grenzen werden getrokken?

Ook hier merken wij dat later een groot deel van dit uitgestrekt middeleeuws woud ontgonnen werd.

Item het Roosenbroeck 2 D. 16 r. broeckagie.

Item op den Hamelsbergb I D. 36 r.

Item den CravaliECAuter 12 B. 35 r.

Item den Borre meersch I B. I D. 54 r.

Item de Coey weyde 8 B. 2 D.

Item de Boonhoff 75 r.

Item het Heetslot ende Boschvelt samen 5 B. 4 r. ibid ; I D. 50 r.

Item op den Hamelsberch 50 r. Item aldaer I D. 40 r.

Item op t'Meyrken 85 r.

Item op den Maselcauter 88 r.

Item op t'Meyrblock I D. 54 r.

Item op t'Blocq I D.

Item den Molenberch I D. 60 r.

T'samen 30 b. 1 dw. 47 r.

Wanneer wij recapituleren bekomen wij in 1650 352 bunder of een merkelijk verschil met de meer dan 550 bunder op het einde van de 12e eeuw. Er is dus een merkelijke achteruitgang geschied, denklijk na de 14e eeuw. Wellicht zijn de hertogelijke heffingen op de abdij in de 14e-15e eeuw en godsdiensttroebelen in de 16e eeuw hiervan de voornaamste oorzaak geweest alsmede de aanhechting van de abdij, als *dos* van het bisdom Mechelen.

3. *Het oud Tiendedomein van de abdij*

Een van de grote bekommernissen van de abdijen in de 12e en 13e eeuw was het bekomen van tiendegebieden. Hiervoor deden ze in het begin beroep op de bepalingen dienaangaande door de Hervorming van paus Gregorius uitgevaardigd. Dientengevolge verzaakten vele heren aan

hun tienden in de 12e eeuw. Nadien, sinds ongeveer 1175 sloot de abdij vooral verkopen en hypotheken met de heren.

Het oudst gekende tiendebezit slaat terug op de 20 mansi door Hendrik van Leuven geschonken. Op aanvraag van *dominus Heribertus*, de toenmalige bezitter, werden ook de tienden van vn. 20 mansi door toedoen van bisschop Geraard aan Affligem geschonken. Deze gift betekende minstens evenveel als de 20 mansi, gezien de tienden een jaarlijks vast inkomen verzekerden. Abt Fulgentius bestemt onmiddellijk een groot deel van deze tiendenopbrengst voor de armen en de pelgrims.

Wij zullen moeten wachten tot 1175, ten minste volgens de gekende oorkonden, vooraleer wij een nieuwe aanwinst van tienden zullen noteren.

In dit jaar meldt hertog Godfried dat Hendrik van Asse verzaakt aan zijn betwisting met Affligem om de tienden van *Koereit* (Culreth). Wij verklaarden reeds vroeger dat het hier waarschijnlijk ging om de tienden van het hof, waarvan de heren van Asse voordien in het bezit waren.

Een ander deel van de tienden van Asse kwam aan de abdij in 1231 vanwege Willem van Grimbergen, heer van Asse. «*Decimas quas a nobis, tam ipse, quam antecessoribus in terris cultis et colendis tenuerat in rectam elemosinam resignavit.*» (130)

Door een oorkonde van 28 augustus van hetzelfde jaar verklaart vn. heer Willem al de overige tienden, die hij te Asse en Mollem bezat, aan Affligem verkocht hebben (131).

In 1236 verklaart dezelfde Willem van Grimbergen zijn toestemming verleend te hebben voor het verpanden van de tienden aan Affligem die de *fratres, Jacobus et Michael de Merchtines* van hem in leen hielden te Asse, Merchtem, Malderen en Steenhuffel (132). In latere jaren verwerft de abdij, nl. in 1248, 1249, 1256, 11260, 1269, nog enkele tienden te Asse ; maar zeer belangrijk is het niet.

Uit de gegevens volgt wel een besluit. De tienden van Asse blijken voor het grootste deel in de 12e eeuw in handen te zijn, niet van de hertogen, maar van de plaatselijke heren, o.a. van een heer *Heribertus* en de heren van Asse: Hendrik van Asse en Willem van Grimbergen, zijn opvolger. Bleef enerzijds het grondbezit te Asse voor het grootste deel, in de 11e eeuw, in het bezit van de graven van Leuven, dan ging anderzijds het parochiaal bezit voor een aanzienlijk deel over naar de heren van Asse zelf. Dit hoeft onderlijnt te worden.

*
* *

Van de tienden van Affligem bezitten wij een zeer interessant overzicht, op kaart gebracht tussen 1717 en 1722. (133) Alle tienden van Affligem worden er omstandig beschreven.

(130) E. DE MARNEFFE, o.c., blz. 482-483.

(131) *Idem*, o.c., blz. 384-386.

(132) *Idem*, o.c., blz. 542-543.

(133) RA.KA., Kaartboek van Affligem, 5246 A, B.

Uit de ligging, de oppervlakte en verdeling kunnen belangrijke aanduidingen worden getrokken.

Ziehier vooraf waar ze te Asse waren gelegen.

A. *De Heikouter* ten z.w. van de kerk van Asse ter Heide. Volle tienden 42 b. 1 dw. 62 r. Lichte tienden 2 b. 50 rr., gedeeld met de bedienaar van Asse ter Heide.

B. *Het Dorpveld* of *Teurpveld*, *de Terrenberg*, *de Wijnegem*. Volle tienden 11 b. 1 dw. 54 r. Lichte tienden 19 b. 2 dw. 29 r., gedeeld met de vs. bedienaar.

C. *De Cravaillekouter*, *het Cleygatveld*. Volle tienden alleen op 37 b. 1 dw. 64 r.

D. *De Tromdries*, *het Eieveld*. Volle tiende op 41 b. 48 r. Twee schoven van de tienden van 1 dw. 76 r. Lichte tienden 2 dw. 80 r.

E. *Het Volkegemveld*, *de Putten* en *het Wetsveld*. Volle tiende op 50 b. 3 dw. 96 r.

F. *De Waaienbergkouter*. Volle tienden alleen op 39 b. 3 dw. 37 r.

G. *Het Cattelooveld*, *het Blok* voor het hof te *Paddenbergen*, *de Molenkouter*. Volle tienden alleen op 70 b. 3 dw. 50 r.

H. *Het Clijnveldeken*, *de Letterkouter*. Volle tienden op 49 b. 1 dw. 79 r. Lichte tienden 1 b. 2 dw. 26 r., gedeeld met de vs. bedienaar.

I. *De Volken*, *het Moilleken*, *het Wetsveld*, *het Bekenveld*. Volle tienden op 44 b. 34 r. Lichte tienden 11 b. 45 r., gedeeld als boven. Twee schoven in 9 b. 8 r. en de 16e schoof in 1 b. 1 dw. 81 r.

K. *Het Heilborreveld*, *den Heilborre aen's herenweg* en het *Hoog Heilborreveld*. Volle tienden op 22 b. 49 r. In 7 b. 1 dw. 36 r. de twee schoven.

L. *Het D'Emerveld*, *het Asbekeveld* en gedeeltelijk *de Verduin*. Volle tienden op 53 b. 91 r. Twee schoven in 3 b. 2 dw. 3 r. Lichte tienden, gedeeld als boven in 3 b. 1 dw. 65 r.

M. *T'Rommelveld*, *het Swertland*, *het Kruisveld*, *den Hoogen Weg* en *de Moortel*. Volle tienden op 82 b. 2 dw. 27 r. Lichte tienden 1 b.

N. *Het Steenveld*, *de Rottencam*, *de Droge weide*, *de Grote en Kleine Essenerels* onder Asbeke. Volle tienden op 44 b. 2 dw. 50 r.

●. *De Geestkouter*, *het Scheurveld*. Volle tienden op 63 b. 3 dw. Lichte tienden 1 dw. 29 r.

P. *De Enoude*, *het Klein Veldeke*, *de Enoudekouter*, *de Bijl*, *de Steenbeke* en *de Putberg*. Volle tienden op 43 b. 3 dw. 65 r. Lichte tienden 10 b. 2 dw. 65 r. Lichte tienden 10 b. 2 dw. 69 r.

Q. *De Eerweyde*, *de Ceurweyde*, *de Pinthoeck*, *de Pennockxheyde*, *de Hoverheyde*. Volle tienden op 32 b. 1 dw. 58 r. Lichte tienden 2 b. 2 dw. 59 r.

R. *Het Heideveld*, *de Opperste en Onderste Steert* en *de Pinnockxbergh* naast *Kruisborre*. Volle tienden op 52 b. 2 dw. 12 r. Lichte tienden 5 b. 3 dw. 75 r.

S. *Het Groot en Klein Hofveld*, *de Helle* en *het Lantierenhooftveld*. Volle tienden op 39 b. 1 dw. 37 r.

T. *Het Vrijhoutveld*, *de Wallaert*, *het Seggelken* en *het Maymansveld*. Volle tienden op 62 b. 2 dw. 66 r. Lichte tienden 14 b. 2 dw. 55 r.

V. *Het Borreveld*, *de Kruiskouter*, *de Borneye* of *Forneye- en*

het Bosveld. Volle tienden op 46 b. 1 dw. 59 r. Lichte tienden 1 b. 1 dw. 54 r.

W. *Het Stevensveld, het Heisdaal, de Roost, het Henderiksdal*. Volle tienden op 44 b. 94 r. Lichte tienden 2 b. 1 dw. 48 r. De vierde schoof in 1 b. 48 r.

X. *Het Penneken, het Bruggeveld, het Steent, het Wolfsrot, het Heyerveld, de Lepelaar, de Peer en het Molenveld*. Volle tienden op 82 b. 1 dw. 42 r. Lichte tienden 1 b. 2 dw. 82 r. De twee schoven in 3 b. 18 r.

Y. *De Vaal*. Volle tienden op 21 b.

Aldus zijn wij heel Asse rond. Rondom het centrum van Asse heeft Affligem geen tienden. Aldus in de *Kalkhoven, de Vijverbeek, het Muurveld, de Tienberg, de Onderste- en Bovenste Boskouter en de Marlier*. Dit is opvallend. Dit betekent dat de tienden in dit gebied reeds verdeeld waren vóór Affligem ontstond. Dit is een eerste besluit.

De gehele oppervlakte van de volle tienden, die Affligem, onverdeeld met anderen hief, bedroeg 1062 b. 1 dw. en 64 r. of de helft van de ganse oppervlakte van Asse. Wanneer wij hierbij rekenen 64 b. 2 dw. en 46 r., waarvan Affligem de twee derden hief, dan bekomen wij 1127 b. 10r. Dan hebben wij nog 2 b. 2 dw. 21 r. waarvan Affligem of de 4e of de 16e schoof had. Te samen aan volle tienden gevende gronden hebben wij omtrent 1130 b. op de in 1686 1306 gekende landbouwgronden. Aldus bleven er te Asse geen 200 b. over voor de andere instellingen, zoals de parochie zelf en het Gasthuis. Dit is een tweede merkwaardige conclusie.

Een derde vaststelling volgt uit de *lichte tienden*, d.z. *novale tienden* of tienden voortkomend van later ontgonnen gronden. Deze bedragen 55 b. 3 dw. en 61 r. op het einde van de 17e eeuw. Dit is eerder een miniem gedeelte, vergeleken bij de volle tienden. Zij werden geheven in slechts twaalf sectors van de 24. De grootste percelen *lichte tienden* werden geheven in sectie I (*het Bekenveld, het Moilleken, de Volken en het Wetsveld*); in sectie P (*de Putberg, den Bijl, den Eenoude, het Klein Veldeken*); in sectie T (*het Vrijthoutveld, de Wallaart, het Seggelken en het Maymansveld*); hetzij ± 36 b. van de 55 b. lichte tienden in drie secties. De geografische ligging van deze lichte tienden is typerend, nl. in de laatst ontgonnen gronden. d.i. in de sectors van *Asse ter Heide, de Putberg en Vrijthout*.

Bovendien merken wij aan dat in de sector van Asse-ter-Heide de onderpastoor van Asse of de latere bedienaar van de Sint-Hubrechtscapel aldaar zijn deel heeft in de lichte tienden, d.i. zijn deel, door de patronus, Affligem, afgestaan voor zijn onderhoud. In feite gaan aldus ook alle novale tienden terug tot Affligem en dit volgens de overeenkomsten met de hertogen van Brabant. Nochtans verliep het verkrijgen van deze novale tienden door Affligem niet zonder hindernissen en heeft de abdij er menigmaal last mede gehad vanwege de hertogen. Door een bulle van paus Gergorius X verkreeg de abdij het recht novale tienden te heffen in alle parochiën, waar ze reeds de volle tienden bezat. Maar hertog Jan I, bevreesd voor de geweldige gronduit-

breiding van de abdij in Brabant, was de eerste om besnoeiingen in te voeren (134).

Een andere vaststelling is : het tiendenbezit van Affligem te Asse is het dubbel van haar grondbezit. Laat staan dat de abdij normaal de tienden hief op haar eigen bezittingen. Vanwaar echter de andere helft ? Deze kan o.i. niet anders voortkomen dan vanwege haar patronaat van Asse. Volgens dit recht heeft ze na verloop van jaren, vooral in de 13e en 14e eeuw, nieuw ontgonnen gronden, waarop eerst novale tienden werden geheven, omgezet in volle tienden, toen na een tijd zulke gronden goed akkerland waren geworden.

Door het patronaat van de abdij wordt ook verklaard waarom Affligem grote partijen tienden bezat in dit deel van Asse, nl. het zuidoostelijk deel, waar de abdij geen bezittingen had.

Wat betreft de lichte tienden merken wij ook op dat het omzeggens nooit, bekalve in de drie geciteerde secties I, P en T, nooit gaat om velden, maar om meestal *verspreide blokken*, volgens wij uit het kaartbeeld konden opmaken. De grote velden, waarop tarwe, rogge en haver werden gewonnen, gaan *volle tienden* ; de *blokken*, waarop o.a. bonen en vitsen werden geoogst, gaven *lichte tienden*.

(Wordt vervolgd)

J. VERBESSELT

(134) A. WAUTERS, *Env.*, dl. I, blz. 487-488.

IN MEMORIAM

Dr. Lucien Crick.

Op 9 september 11, stierf Dr. Lucien Crick, Ere-gemachtigde conservator bij de Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel, op de ouderdom van 80 jaar. Hij was de stichter van de afd. Nationale Volkskunde aldaar. Grote werken heeft hij niet nagelaten, alhoewel hij een van de beste kenners was van onze Vlaamse Folklore. Jaren lang heeft hij het land doorkruist op zoek naar voorwerpen, betrekking hebbend op onze bedevaarten, waarvan hij ook een grote verzameling had aangelegd.

Sinds de stichting van het Genootschap was hij een trouw lid en stelde er steeds veel belang in als afstammeling van de oude Brabantse notarisfamilie Crick uit Asse. Zijn laatste wens was ook te Asse begraven te worden.

Met Dr. Lucien Crick is een voornaam volkskundige heengegaan. Wij bewaren vooral een herinnering aan zijn rijke kennis en grote verzamelingen, die hij aan de Musea van het Jubelpark schonk.

J.V.

Uit oude papieren :

OUDE INBOEDEL

Op 17-2-1707 overleed te Beersel pastoor Florens Goossens, die aldaar in 1703 als dusdanig aangesteld werd. Bij testament van 18-6-1706 had hij voor de kinderen die de Catechismusles volgden, een bedrag van 100 g. geschonken, «ter handt gestelt door den heere pastoor van Roosbeek» (1) als testamentuitvoerder, met de rente waarvan in overleg met pastoor, kerk- en armmeesters (RAP, Schepengr. 344) prijzen zouden uitgereikt worden. Deze rente, 4 g. jaarlijks, was in 1732 bezet op goed van J.B. Meerts (Arch. Aartsb.).

Uit het feit dat pastoor Goossens een legaat deed aan de kerk van Steenhuffel zou misschien kunnen afgeleid worden dat hij van dat dorp afkomstig was (2). Wellicht behoorde hij tot het geslacht van kardinaal Goossens.

Op 8-10-1711 werd de slotrekening opgemaakt van de «vercochte meubelen, graenen, hoy, stroot, houdt, bier enz., bestaande uit : rooster - schuppeken - tang, 5 lepels - mostaardpot - klein zoutvat, kandelaar - blaker - snutter, kandelaar - half dozijn forketten rasp, blaasbalg - visspaan, tang - schop, schotel - waterpot, chocolatpot en 5 chickerkens - pan, marmit - deksel, ketel, schotel - ketelken, brandelaar - tempts, korf - spinnewiel - tafelingen, een weinig vlas, een pak garen, zwarte kazk, stukje laken, een anderhalf dozijn slaapliven, een dozijn servetten, 2 paar slaaplakens, ½ dozijn handdoeken, 3 stukjes handdoek, 2 hemden, 3 ammelakens, 6 hemden, 4 flawijnen, 4 stukjes servet en een boterdoek, 2 doeken, handdoeken en ammelakens, 2 oorkussens, 1 hesp, 3 stukken gezouten vlees, vlaeck vlesch (spek), 3 stukken vlees, 12 stukken ossevlees, 2 sargen, 2 houten stoelen, een rietstoeck, 1 zetel, een wan, kassoor en haagschaar, rooster, spit en gaffel, een moelle, boterkuip, 116 flessen, kuip en emmer, ledikant, waskuip, 2 tonnen, 2 tinnen schotels, tafel, 8 tonnen sterk bier (nu zouden we zeggen straf), een ton middelbier, 5 tonnen bier, het grootste vat «versuyp», kar met gerek, blok, 9 kopen «wisselhoudt», 100 mutsaard, een mijt «heyttsel», 51 mandelen stro, 7 hennen, een haan en de «keve», 2 ladders, 13 sister koren, 4 latten en enige glazen.

Er waren 126 boeken, waarvan een tiental vernoemd worden, maar blijkbaar zal de schrijver het te veel bevonden hebben al die titels op te geven en na een tiental koopjes staat er nog alleen 2, 3, 4 boeken enz.

Die boeken werden meestal gekocht door de pastoors van het omliggende, nl. 7 door Hendrik Goossens, pastoor van Oliveten te Mechelen, die daarbij kocht : een stuk handdoek, een paar slaaplakens, een stuk servet, een sargie, Guillam Goossens, pastoor van Hontsbeeck (Holsbeek bij Leuven) : 18 boeken, waaronder Maldonatiis ; daarbij kocht hij nog een slaaplif en een deel neusdoeken en kragen ; pastoor Thomas Verschuren van Linkebeek (C.T. en J.G., Geschiedenis van Linkebeek, blz. 57, 58, 62, 70) : ketel, ½ dozijn handdoeken, stuk handdoek, hoepelinck, en het «kleinste vat versuyp». Boeken had hij niet gekocht. Desservitor Pieter Ignaas Huttebize van Alseberg (C.T., Gesch. van Alseberg, blz. 304) kocht 3 boeken, vijf lepels, de mostaardpot en een klein zoutvat ; De pastoor van Leeuw : 17 boeken, plus 4 «kessestoelen» kerselaren ? ; onder die boeken bevonden zich : 2 delen Magni Gregori Opera, Saulex Rex, Platina devotus Pontificem, Castonensis de culta Sanctorium.

-
- (1) Voor de nalatenschap was pastoor Matheus Lambert van Buizingen, (M.J. v.d. Weghe, Geschiedenis van Buysinghen-Eydinghen 1929, blz. 111, 143), testamentuitvoerder.
 - (2) JAN LINDEMANS, Onder Vlaamse Geslachten. Goossens, ESB, 1932, blz. 210-219, 1933, blz. 270-278.

De prior van het klooster van Zevenborren : een katechismus en zes andere boeken. Pastoor Lambert van Buizingen (M.J. van den Weghe, Geschiedenis van Buysinghen-Eysinghen, blz. 111, 143) twaalf boeken, waaronder Jansenius In Concordiam en In Evangelia, plus 2 kandelaars, een blaker, een snutter, ½ dozijn forketten, een schotel, een waterpot, marmite, deksel en een ton sterk bier. Pastoor Antoon van der Hasselt van Ruisbroek (C.T., Geschiedenis van Ruisbroek, blz. 19, 48, 51) : negen boeken, waaronder twee delen Baradius in Concordiam, Evangelicam en Pineda, en daarbij een zwarte kazak en een matras. De onderpastoor van Leeuw : negen boeken en twee slaaplijven en een half dozijn «slaepmoetsen». De pastoor van Rode : tien boeken, waaronder tien delen Thomas a Lapide, Biblia Sacra en Conferentia van Huyghens, buitendien twee priuken.

Drie leken kochten boeken, nl. Rombout Struelens : vijf, plus een tang en een schop, een sarge, een cassoor, een haagschaar, 5 flessen, 2 tinnen schotels (de enige die er waren), 10 mandelen stro, enige glazen. Sebastiaan van der Stricht : zwarte kazak, 2 hemden, drie stukken gezouten vlees, drie tonnen bier en vier boeken. Pieter van der Linden : een dozijn slaapmutsen, een half dozijn servetten, 2 hemden, 2 manden, mesthaak en drie boeken.

In de lessenaar werden 3 gulden gevonden. Van Maria Wambacq, geestelijke dochter te Brussel, werd ontvangen 182 g., die de pastoor haar ter bewaring had gegeven. Te Brussel werden ook voor 18 g. boeken verkocht, evenals 19 suster en 3 vierendelen tarwe voor 55 g., en 50 g. koren. Een haverkist bracht 14 st. op. Verder werden ook nog verkocht 4000 «risers» (hout), stro, kleine schoteltens, spaandere...

Als uitgaven vindt men 5 g. aan Dr. Mariage voor een visite aan de pastoor ; voor zes kapuinen voor de uitvaart ; 11 g. voor een brouwsel aan Michiel van den Dries ; 10 g. aan Sr. Camusel voor medikamenten ; een vierendeel wijn voor de uitvaart. Aan Jakob de Mesmaecker, die een pak garen, twee ammelakens, drie stukken vlees en 6 flessen had gekocht, werd 4 g. 16 st. gemodereerd «ter oorsaeken sijn huys is afgebrandt ende sijn gecochte meubelen verbrandt».

Zo op het eerste gezicht zou men zeggen dat het een verkoop was die veel zou opbrengen, maar er bleef maar 9 g. en 19½ st. over... bij de rekening «gedaen in aanwezigheid van Helius Frederik de Kegel, meier, Michiel Bonnewijn, Frans Smons, Joos van Stalle, Sebastiaan van der Stricht, schepenen, Hendrik Goossens, pastoor van de Oliveten te Mechelen, Willem Goossens, pastoor van Holsbeek, waarschijnlijk broers van de overledene, en P. Wambacq, griffier, die ook een en ander had gekocht, nl. een blaasbalg, vispaan, «chocolatpot en vijf chickerkens (?), een pan en een ledikant, een ton bier, een ton middelbier, het grootste vat «versuyp» (5 g. 5 st.) negen wishout en 100 mutsaard (10 g.).

(Pastoreel archief Beersel).

† *Constant Theys*

IV. ICONOGRAFIE VAN VLAAMS-BRABANT, door A. VERBOUWE

1. *Kanton Aarschot* (uilverkocht). — 2. *Kanton Diest* (uilverkocht). — 3. *Kanton Assche*, 72 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F) — 4. *Kanton Woluwe*, 92 blz., ill., 90 F (voor de leden: 60 F). — 5. *Kanton Tienen*, 53 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F). — 6. *Kanton Vilvoorde*, 136 blz., ill. 135 F (voor de leden: 90 F). — 7. *Kanton Zouwevrou*, 37 blz., ill. 60 F (voor de leden: 40 F). — 8. *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, 52 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F).
- W. VAN DEN STEENE, *Iconografie van het Belgisch Parlementgebouw*, ill. 60 F; voor de leden: 40 F.

V. TOPONYMIE VAN VLAAMS-BRABANT

De volgende werken zijn te bestellen op het Instituut voor Vl. Naamkunde, E. van Evenstraat 10a, Leuven (postrekening nr. 162.831, H.J. van de Wijer, Leuven):

- J. LINDEMANS, *Westbrabantse plaatsnamen: Boardegem, Beersel, Geert, Beigem, Belskerzeel, Drogenbosch, Bellingen, Bogaarden, Borchilouwebeck*, elk deeltje: 35 F.

VI. BRABANTSE HERALDIEK

- J. MELKENBEECK, *De Gemeenterapens van Vlaamsch-Brabant*, 48 blz., ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F). — *Idem*, *Embleven van de landbouw en het bedrijfsleven in de heraldiek*, ill. 14 blz., 30 F; voor de leden: 20 F.

VII. OUDE BRABANTSE GESLACHTEN

(De met * aangeduide deeltjes zijn uitverkocht)

1. *Pipenpoy*, 60 F — *2. *van Overstraeten*. — *3. *Wambacq*. — *4. *Goossens*. — *5. *van Ginderachter*. — *6. *Covens*. — *7. *de Ridder*. — *8. *Moerts*. — *9. *Paissels*, 5 F — *10. *van der Hasselt*. — *11. *De Keyser*. — *12. *Van Beur*. — 13. *van den Heuvel*, 5 F. — *14. *Strobant*. — 15. *van Mulders* en 16. *'t Sas*, samen 15 F. — *17. *De Smedt*. — *18. *van Opbem*. — 19. *de Hertoghe*, 10 F. — 20. *Rogghe*, 5 F. — *21. *Vereetbrugghen*, 15 F. — 22. *Van den Nieuwenhove*, 20 F. — 23. *de Kempeneer*, 20 F. — 24. *Stuckens*, 20 F. — 25. *Lindemans*, 40 F. — 26. *De Smet*, 40 F. — 27. *Van Nuffel*, 40 F. — 28. *Van Lierde*, 20 F. — 29. *Van Wayenbergh*, 30 F. — 30. *De Boeck*, 30 F. — 31. *van der Meeren*, 40 F. — 32. *Van der Elst* en 33. *Walckiers*, samen 40 F. — 34. *Eenepoel*, 30 F. — 35. *Stallaert*, 30 F. — 36. *van den Borsche*, 40 F. — 37. en 38. *van Masselaer en De Rucke*, 39. *Paridaens*, 30 F. — 40. *van Hagendoren*, 30 F. — 41. *Wauters, Fierens, De Smet*, 20 F. — 42. *Grieten*, 30 F. — 43. *Thya*, 30 F.

Jan LINDEMANS, *Van Meisnersbloed*, 252 blz., 270 F; — voor de leden: 180 F.

Leo LINDEMANS, *De voorouders van Jan III, hertog van Brabant*, 40 blz., 50 F; voor de leden: 30 F.

A. MALCORPS, *Duizend Van Beethovens*, 110 F; — voor de leden: 80 F.

VIII. FOLKLORE EN VARIA

ALBUM Dr. JAN LINDEMANS, *Ingen*, 300 F; grb. 375 F; voor de leden resp. 200 en 250 F.

Hetti PAUWELS, *De Vlaamsch-Brabantser*, 20 F.

Jan LINDEMANS, *O.L.Vrouw in 't Hantwischen (Zesust)*, 20 F.

Pieter CNOPS, *Marceovering in Evere*, 30 F.

A. VAN HAGELAND, *Folkloristische Aanzetlingen uit het Hartland*, 20 F.

P. CNOPS, *Bidrage tot de bibliografie van de stad Brussel*, 30 F; voor de leden: 20 F.

Zo pas verschenen:

**DE VRIJHEID MERCHTEM
IN DE LATE MIDDELEEUWEN
VANAF DE 13e TOT DE 16e EEUW**
door J. VERBESSELT

354 blz.

Te bestellen bij het Gemeentebestuur van Merchtem.

INHOUD VAN DEZE AFLEVERING

J. VERBESSELT, Asse - Het ontstaan en de ontwikkeling	318-388
IN MEMORIAM : Dr. Lucien Crick	388
UIT OUDE PAPIEREN :	
† C.T., Oude inboedel	389-390

HET PAROCHIEWEZEN IN BRABANT

door Jan Verbesselt

Deel I, 320 blz. (280 fr.) - Deel II, 308 blz. (280 fr.) - Deel III, 280 blz. (280 fr.) - Deel IV, 332 blz. (280 fr.)

Een standaardwerk over de Geschiedenis van onze Brabantse dorpen in 12 boekdelen, rijk geïllustreerd met 300 afbeeldingen uit de oude kaartboeken en 100 plannen en kaarten.

Te bestellen bij: Het Geschied- en Oudheidk. Genootschap van Vlaams-Brabant. Postrekening nr. 51.70.40.

De ondertekende artikels worden onder de verantwoordelijkheid van hun auteur gepubliceerd.

BOEKHANDEL

Wij vestigen er de aandacht van de leden op dat voortaan alle bestellingen van vroegere jaargangen van het Tijdschrift en alle andere uitgaven van het Genootschap moeten gedaan worden bij de Algemeen Beheerder, J. Verbesselt, Ransbeekstraat, Neder-Over-Heembeek. De betaling wordt VOORAF gedaan op postrekening nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

Drukkerij G. Veys, Pittem.